

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1908

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ κατάκτησις τοῦ ἀέρος ὑπὸ Χ. Ἀντίνου	Σελ. 577
Ἐν τῶν Ἀπομνημονευμάτων Βαναροῦ Ἀξιοματινοῦ (μετάφρασις) 1832—1835.	586
Ἡ γλῶσσα τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ Διονυσίου Λαγρίνα ὀφθαλ- μιάτρου (τέλος)	593
Ἐντυπώσεις μετανάστου : Σκηναὶ τοῦ δάσους ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	604
Δύο προϊστορικαὶ Ἀεροπόλοις ὑπὸ Γεωργίου Σωτηριάδου	612
Φρειδερίκος Ἐπαρχ ὑπὸ Θ. Χ. Φλωρᾶ	617
Ἡμέραι πένθους ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Δ. Βινέλα	623
Χρονικά	633
Ἀναγνωστήριον : Ἐνά περιοδικά.—Ἑλληνικά περιοδικά	635
Περιεχόμενα Ἰανουαρίου - Δεκεμβρίου 1908	638

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42—ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ—42

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ 1 ΔΡΑΧΜΗ

Τὸ 1ον τεῦχος τοῦ 1909 θὰ ἀποσταλῇ εἰς μόνους τοὺς καταβάλλοντας τὴν συνδρομὴν τῶν
μέχρι τῆς 15 Ἰανουαρίου.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ

ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΙΔΡΥΘΕΙΣ ΤΩ 1899 ΥΠΟ Δ. ΒΙΚΕΛΑ

ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

Πρόεδρος Ι. ΛΘΑΝΑΧΑΚΗΣ, Δ. ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ Αντιπρόεδρος Μ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ
Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΣ, ΑΡ. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ, Π. Ε. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Α. ΜΑΤΕΣΙΣ
Ε. ΡΩΜΑΝΟΣ, Γ. Σ. ΣΤΡΕΪΤ, Γραμματεὺς Γ. ΔΡΟΣΙΝΗΣ

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΡΟΠΛΗΡΩΤΕΑ

Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δραχ. 10

Διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φράγκα χρυσᾶ 12

Ἐκαστον τευχὸς χωριστὰ πωλεῖται δρ. 1 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 1,20 εἰς τὰς λοιπὰς χώρας.

Ἡ "ΜΕΛΕΤΗ", ἐκδίδεται κατὰ μῆνα εἰς τεύχη ἐκ σελίδων 64, κατὰ δὲ τοὺς θερινοὺς μῆνας, Ἰούνιον — Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον — Σεπτέμβριον, ἐκδίδεται ἀνὰ ἓν τευχὸς, ὥστε ἕκαστος ἐτήσιος τόμος ἀποτελεῖται ἐκ δέκα τευχῶν, ἦτοι 640 σελίδων.

Αἱ συνδρομαὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", καταβάλλονται εἰς τὰ Γραφεῖα τοῦ Συλλόγου ἢ ἀποστέλλονται ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ διὰ συστημένων ἐπιστολῶν, ταχυδρομικῶν ἢ τραπεζικῶν ἐπιταγῶν καὶ χερτονομισμάτων Γαλλίας, Ἀγγλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας, Ρωσίας, Ἀμερικής.

Οἱ συνδρομηταὶ τῆς "ΜΕΛΕΤΗΣ", λαμβάνουν δωρεάν καὶ τὰ Ὠφέλιμα Βιβλία.

ΤΑ ΩΦΕΛΙΜΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀπὸ τοῦ 1907 ἐκδίδονται 6 βιβλία ἐτησίως. Συνδρομὴ αὐτῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην δρ. 2 — διὰ τὰς λοιπὰς χώρας φρ. χρ. 3.

Τοῦ 1908 ἐξεδόθησαν τὰ ἑξῆς βιβλία ἀρ. 91-92 (διπλοὺν), Ὁ Καποδίστριας ὡς θεμελιώτης τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ Α. Βελέλη. — Ἀρ. 93, Τὸ Ἐμπόριον ὑπὸ Δρ. Θεοχάρη. — Ἀρ. 94, Ἐθνικοὶ Εὐσεργεταὶ ὑπὸ Π. Κοιταγιάνη. — Ἀρ. 95, Τὰ Λοιπὰ ὑπὸ Α. Δαμπροπούλου. — Ἀρ. 96, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ Π. Καραλίδου.

Η "ΜΕΛΕΤΗ", ΤΟΥ 1907 ΚΑΙ ΤΟΥ 1908

ἀποτελεῖ 2 τόμους ἐξ 640 σελίδων πολυτελῶς δεδεμένους. Ἐκαστος: δραχ. 10 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 12 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Μόνον τὸ πολυτελὲς περιβάλλωμα δραχ. 2 διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην — φρ. χρ. 2 διὰ τὴν Ἀλλοδαπήν. Ἀπηλλαγμένα ταχυδρομικῶν.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΕΡΟΣ

Ἀπὸ τῆς πρώτης χαραυγῆς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λογισμοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀνέβλεψε πρὸς τὰ ὕψη καὶ ὠνειροπόλησε τὴν κατάκτησιν τοῦ αἰθέρος. Ἡ στερεὰ εἶναι ἤδη κτῆμά του. Ἀνέρχεται ὄρη καὶ κατέρχεται πεδία, διασχίζει διακεκαυμένας ἐρήμους καὶ διελαύνει ἀπτόητος μέσῳ τῶν ἀπατήτων πάλγων, καταργῶν ὅλον ἐν τὰ ἐμπόδια καὶ τὰς ἀποστάσεις. Καθυπέταξε δὲ καὶ τὸ ἄστατον στοιχεῖον τῆς θαλάσσης καὶ ὄχι μόνον ἐποπλαπλασίωσε τὰ ὑγρά κέλευθα, καὶ ἐδάμασε διὰ τοῦ ἀτμοῦ τὴν ὀργὴν τῶν κυμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐξερευνᾷ τὰ βάθη τῶν ὠκεανῶν διὰ τῶν ὑποβρυχίων μηχανημάτων του. Ἀλλὰ τὰ ὕψη, εἰς τὰ ὅποια ἐπιποθεῖ ν' ἀνέλθῃ, ἴσως διὰ νὰ ἐπισκοπήσῃ ἐκεῖθεν πλησιέστερον καὶ εὐκολώτερον τὸ περιβάλλον αὐτὸν μυστήριον τῆς φύσεως, μένουν ἀκόμη ἀπόρθητα δι' αὐτόν. Ἡ δύναμις τοῦ αἵρεσθαι ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, δι' ἧς ἐπροικίσθησαν ὄχι μόνον ὁ αἰθεροβάμων ἀέρας καὶ ὁ ἐριρδιός, ἀλλὰ καὶ ὁ ταπεινὸς στρουθὸς καὶ αὐτὸ τὸ μηδαμινὸν ἔντομον, κεῖται ἀκόμη ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας του καὶ ὑπὲρ τὰς ἰδιότητας τοῦ ὀργανισμοῦ του.

Ἐν τούτοις αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κατάκτησιν τοῦ αἰθέρος δὲν ἔλειψαν ἀνέκαθεν. Ἀπὸ τῶν παναρχαίων ἤδη χρόνων, καθ' οὓς ὁ μῦθος συγκιρνᾷται μετὰ τῆς ἱστορίας, πολυάριθμοι εἶναι οἱ τολμηρῶς ἐπιχειρήσαντες ὑπερανθρώπους αἰθερίους ἀναβάσεις. Ἰσως ὁ Πήγασος καὶ ὁ ἀναβάτης αὐτοῦ Βελεροφόντης εἶναι σύμβολα· ἀλλ' εἰς τὸν Ἐρεχθείδην Δαίδαλον διὰ μέσου τοῦ πέπλου τῶν μύθων διαδλέπομέν τι τὸ ὑπαρκτόν. Ἐν τῇ κήρινᾳ πτερὰ τοῦ ἐπινοητικοῦ δεσμώτου τοῦ Μίνως, δι' ὧν μετὰ τοῦ ἄφρονος υἱοῦ του δραπετεύει ἐκ τῶν σκοτεινῶν φυλακῶν τῆς Κνωσοῦ, τῶν ἀναμοχλευομένων τῶρα ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς σκαπάνης, ἀντιπροσωπεύουν τὴν πρώτην θολὴν ἀκόμη σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς ἀεροναυτικῆς τέχνης. Διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἡ σειρὰ τῶν ἀτρομήτων ἀεροπόρων διήκει ἀδιάλειπτος.

Τὰ μέσα δι' ὧν ἀπεπειρῶντο νὰ κατακτήσωσι τὰ αἰθέρια βασίλεια ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα, ὁ βουλόμενος δὲ νὰ θαυμάσῃ τὴν γονιμότητα τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας καὶ τὸ παράδοξον τῶν ἐπινοητῶν αὐτῆς δύναται ν' ἀνατρέξῃ εἰς τὰς εἰδικὰς μελέτας, ἐν αἷς ἀναγράφονται τὰ περιεργότατα μηχανήματα, δι' ὧν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι ἐφευρεταὶ ἐπεχείρησαν τὰς παραδόλους αὐτῶν πτήσεις. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ σοφοί, ἀτελεῖς ἀκόμη ἔχοντες γνώσεις τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μηχανικῆς καὶ ἐπιχειροῦντες πειράματα κινδυνώδη καὶ θανατηφόρα χάριν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἦσαν καὶ γόητες καὶ θαυμαστοποιοὶ ἀποπειρώμενοι νὰ ἐξαπατῶσι διὰ θαυμασίων τὰ πλήθη. Τοιοῦτος ὑπῆρξε, καθὰ φαίνεται, καὶ ὁ περιδόητος Σίμων ὁ μάγος, ὅστις θελήσας διὰ μαγικῶν τεχνασμάτων ν' ἀνέλθῃ εἰς τὰ ὕψη ἱπτάμενος, κατέπεσε καὶ συνετρίβη τῇ προσευχῇ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, πρὸς ὃν διηγωνίζετο, κατὰ τὰς ἱερὰς παραδόσεις.

Τὰ πειράματα ἀνυψώσεως ἀεροπόρων σφαιρῶν ἢ ἄλλων μηχανημάτων μέχρι τῶν ἀνωτάτων τῆς ἀτμοσφαίρας στρωμάτων διὰ μεθόδων καὶ ὑπολογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἤρχισαν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἦδη ὁ πολὺς Βάκων κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μ. Χ. διανοεῖτο τὴν κατασκευὴν τοιοῦτου τινὸς μηχανήματος. Κατόπιν ἄλλοι σοφοὶ ἐπενόησαν ἄλλα συστήματα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀφελῇ. Εἰς τοὺς Γάλλους ἀδελφοὺς Μογκολφιέρους ἐπεφυλάσσετο ἡ δόξα νὰ παρουσιάσωσι σύστημα τελειότερον. Τὰ γενόμενα παρ' αὐτῶν πειράματα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ ἐν Παρισίοις ἐνώπιον τῆς Αὐλῆς καὶ ὀλοκλήρου τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐν ἔτει 1783 ἠὺδοκίμησαν, τὸ ζήτημα δὲ τῆς ἀεροπλοΐας ἐφάνη λυθὲν διὰ τῶν μογκολφιερῶν σφαιρῶν. Ἀλλὰ τὰ πρακτικὰ ἀποτελέσματα δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς μεγάλας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου προσδοκίας. Τὸ ἀκατόρθωτον τοῦ πηδαλιουχεῖν καὶ διευθύνειν κατὰ βούλησιν τὰ ἀποκληθέντα ἀερόστατα καθίστα προβληματικὴν τὴν χρησιμότητα αὐτῶν. Δὲν ἀπεθαρρύνθησαν ὅμως οἱ γενναῖοι τῶν αἰθέρων ἐξερευνηταί. Ἐξηκολούθησαν τὰς δοκιμὰς των καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα διὰ τελειο-

ποιουμένων ὁλονὲν μέσων καὶ μετ' ἐπιτυχίας διαρκῶς αὐξανούσης. Ἐπλήρωσαν δὲ φόρον γενναιοτάτον εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ἀπὸ τοῦ Πιλάτρ δὲ Ριζιέ, πεσόντος καὶ συντριβέντος τὸ 1785, μέχρι τοῦ ἀλησμονήτου Ἀνδρέ, ἀπολεσθέντος ἐντὸς τοῦ παγετώδους μυστηρίου τῶν πόλων, οὗς ἐπεχείρησε διὰ τοῦ ἀέρος νὰ ἐξερευνήσῃ, μακρότατος εἶναι ὁ κατάλογος τῶν κρημνισθέντων, ἐξαφανισθέντων, θανόντων ἐξ ἀσφυξίας, καέντων, πνιγέντων ἢ ὅπωςδῆποτε ἄλλως θυσιασθέντων ἐξ ἀφοσιώσεως εὐγενοῦς ὑπὲρ τῆς ἰδέας.

Ὅτε ἐγένοντο τὰ πρῶτα ἐπιτυχῇ πειράματα τῶν Μογκολφιέρων, ὁ μέγας Φραγκλῖνος, ὁ κατὰ τὸ γνωστὸν λατινικὸν ἐπίγραμμα «Ἀφελὼν τὸν κεραυνὸν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ σκῆπτρον ἀπὸ τῶν τυράννων», ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ ἀερόστατου ἔχαρακτήρισεν αὐτὸ ὡς παιδίον ἄρτι τεχθέν. Τὸ παιδίον ἠνδρώθη βαθμυδόν, ὁ παρὼν δὲ εἰκοστὸς αἰὼν ἀνοίγει εἰς αὐτὸ εὐρὺ τὸ στάδιον τῆς πολυτρόπου καὶ ἐπωφελοῦς δράσεως. Κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη παρατηρεῖται νέος καὶ πυρετώδης ὀργασμὸς περὶ τὰ πειράματα τῆς ἀεροπλοΐας, ἀμιλλὰ δὲ γενναία ἀνεπτύχθη μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων περὶ τὴν τελειοποίησιν τῶν ἐναερίων μηχανῶν καὶ τὴν σκοπιμωτέραν αὐτῶν χρησιμοποίησιν. Τὸ ἀερόστατον ἐν τῇ γενέσει του εἶχε χρῆσιν ἀδέδαιον καὶ σκοπὸν ἀπροσδιόριστον. Ἐχρησίμευσέ ποτε ὡς μέσον ταχυτέρας μεταδόσεως σπουδαίας εἰδήσεως, ὅπως κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης, τὸν Μάρτιον τοῦ 1811, ὅτε δι' ἀερόστατου ἀνηγγέλλθη τὸ μέγα γεγονός εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐχρησίμευσε διὰ φυσικὰς καὶ μετεωρολογικὰς παρατηρήσεις, ἐχρησίμευσε δὲ, δεσμευμένον δι' ἰσχυρῶν κάλων, καὶ ὡς παιδιὰ κατὰ τινὰς τῶν τελευταίων ἐκθέσεων. Ἀλλ' αἱ εὐδοκίμησασαι τελευταῖαι προσπάθειαι καὶ τὰ πολὺκροτα πειράματα πολλῶν ἀεροπόρων, δι' ὧν φαίνεται ὅτι ὀριστικῶς ἐξησφαλίσθη τὸ κυβερνητὸν τῶν ἐναερίων σκαφῶν, προσδίδουν εἰς τὴν ἐφεύρεσιν ἀσυγκρίτως μεῖζονα σημασίαν. Ἐὰν διὰ νεωτέρων μελετῶν κατανικηθῶσι καὶ τὰ τελευταῖα ἐμπόδια καὶ διαρρυθμισθῶσιν αἱ ἀπομένουσαι λεπτομέρειαι τῆς λειτουργίας τῆς κινήσεως, τὸ ζήτημα τῆς ἐναερίου συγκοινωνίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς λελυμένον, καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ γελοιογράφου Ροδιδᾶ, αἱ παριστώσαι πτητικὰς

μηχανὰς διαφόρων ἄλλοκότων σχημάτων διασχιζούσας τὸν ἀέρα ἢ ἡγκυροβολημένας ἐναερίως παρὰ τὴν κορυφὴν τῶν πύργων τοῦ ἐν Παρισίοις ναοῦ τῆς Παναγίας, αἱ θεωρούμεναι πρὸ τριακονταετίας ὡς νοσηρὸν φαντασιολόγημα, καθίστανται τελεία ἀναπαράστασις τῆς πραγματικότητος.

* *

Μέλλει λοιπὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ προαιώνιος ἀνθρώπινος πόθος, ὁ διατυπούμενος διὰ τοῦ τοσάκις εἰς τὰ ἡμέτερα δημοτικά ᾄσματα ἀπαντῶντος στίχου:

Νᾶμιουν πουλλὴ νὰ πέταγα, νὰ πήγαινα τοῦ ψήλου...

Μέλλει τάχα νὰ συστηματοποιηθῇ καὶ νὰ ἐγκαινισθῇ ὅσον οὕτω ἢ ὄνειροποληθεῖσα διὰ τοῦ ἀέρος συγκοινωνία;

Ἀκόμη καὶ σήμερον ὅτε, ἂν μὴ ἐφθάσαμεν, πάντως ὁμῶς προσηγγίσσαμεν εἰς τὴν τελικὴν λύσιν, τὸ ἐναέριον ταξίδιον δι' ἀεροπλοίων φαίνεται ἡμῖν ὡς τι θαυμάσιον καὶ μυθῶδες. Ἀλλὰ μήπως δὲν ἐνέπνεε τοὺς αὐτοὺς φόβους καὶ τὸ αὐτὸ τῆς καταπλήξεως αἴσθημα ἢ πρώτη ἀπόπειρα πλοῦ διὰ τοῦ πόντου γινομένη ἐπὶ εὐθραύστου σκαφιδίου; Ὁ Ὀράτιος ἐν τῇ ᾠδῇ πρὸς τὴν ναῦν τὴν φέρουσαν τὸν ἀπερχόμενον εἰς Ἀθήνας Βιργίλιον διέσωσεν ὅλοναι τὴν πρωτογενῇ ἐντύπωσιν τὴν παραχθεῖσαν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκ τῶν πρώτων τῆς θαλασσοπλοΐας συγκινήσεων. Ἐνθυμεῖσθε τί λέγει εἰς τοὺς περιφήμους στίχους του;

«Ἄρως καὶ τριπλοῦς χαλκὸς ὑπῆρχε περὶ τὸ στῆθος ἐκείνου, ὅστις πρῶτος ἐνεπιστεύθη εὐθραυστον σχεδίαν εἰς τὸ μανιῶδες πέλαγος, οὔτε ἐφοδῆθη τὸν βίαιον Αἶδα παλαίοντα πρὸς τὸν Βορρᾶν, οὔτε τὰς ἀπαισίους Ὑάδας, οὔτε τὴν μανίαν τοῦ Νότου, τοῦ ἰσχυροτάτου κυριάρχου ἐν τῇ Ἀδριατικῇ, εἴτε διεγείροντος εἴτε κατευνάζοντος τὰ κύματα αὐτῆς».

Οἱ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους ἀπαριθμεῖ ὁ ῥωμαῖος ποιητὴς δὲν ἐξέλιπον, οὔτε θὰ ἐκλίπωσι διὰ τῆς ἀεροπλοΐας. Ἐὰν ἡ θάλασσα συγκυκᾷται ὑπὸ τῆς τρικυμίας, καὶ εἰς τὰ ἀχανῆ τῆς ἀτμοσφαιρας πελάγη ὁ Αἶολος ἐπίσης κυριαρχεῖ ἀμεσώτερον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θυέλλης θὰ ἐπαπειλῇ καὶ θὰ συγκλονίσῃ τοὺς ἐναερίους ἐπιβάτας καὶ τὸ ἐλαφρὸν αὐτῶν καταφύγιον.

Παρέλειψε δὲ ὁ ποιητὴς ν' ἀναφέρῃ ἴσως ἐξ ἀδροσείας καὶ τὴν ἄλλην ἐκείνην τόσον δυσάρεστον καὶ τόσον ἀηδῆ ἐνόχλησιν τῶν πλεόντων, τὴν προσερχομένην ἐκ τῆς ναυτίας. Ἡ ταλάντευσις εἰς τὸν ἀέρα ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ ὕγρου στοιχείου βεβαίως θὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὸν ὀργανισμόν τὴν αὐτὴν ἀπαίσιον ἀναστάτωσιν. Ἐπιπροσθέτως θὰ ὑπάρχῃ καὶ ὁ ἐμφυτος φόβος καὶ ὁ ἱλιγγος ὁ προσερχόμενος εἰς πολλοὺς ὀργανισμοὺς ἐκ τῆς θέας τοῦ χάους, ἢ ἰδιαιτέρα πάθησις ἢ λεγομένη ἑλξίς τῆς ἀδύσσου. Ὡσαύτως εἰς τὸ παθητικὸν δέον νὰ προστεθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τὸ προξενούμενον εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος κατὰ τὰ ὑψηλὰ στρώματα τῆς ἀτμοσφαιρας ἐκ τῆς ἀραιώσεως τοῦ ἀέρος. Ἀλλὰ καὶ αἱ συγκρούσεις ἐν ὥρᾳ νυκτός ἢ ἐν ὀμίχλῃ δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν τελείως ν' ἀποσοδηθῶσιν ὅπως καὶ κατὰ τοὺς θαλασσίους πλοῦς. Οὕτως ἢ Ἐκκλησίᾳ εὐσπλάγχχνως καὶ οὐχὶ ἄνευ λόγου θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ δέεται, ὅπως πράττει καὶ σήμερον, ὑπὲρ τῶν πλεόντων. Ἀλλὰ παρεκτὸς τῆς Θεῆας Προνοίας καὶ ὁ ἀνθρώπος θὰ μεριμνήσῃ βεβαίως περὶ τῆς ἀπελάσεως ἐν τῇ μέλλοντι ἢ τῆς κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἐλαττώσεως τῶν τοιούτων κινδύνων. Νικητὴς εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος ὁ ἀνθρώπινος νοῦς θὰ φροντίσῃ νὰ καρπωθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν πλείονα ὠφελήματα ἀσφαλείας καὶ εὐμαρείας ἐκ τῆς νίκης του. Ὁ πολιτισμὸς σὺν τῇ χρόνῳ θὰ τελειοποιήσῃ τὴν ἐφεύρεσιν, ὅπως ἐγένετο καὶ διὰ τὴν ναυτιλίαν. Ἀναμνηστικῶς ὁ Βιργίλιος πλέον ἐκ Βρέντησιου εἰς Πειραιᾶ δὲν θὰ ἐταξίδευε μετὰ τῆς αὐτῆς ἀνέσεως, μεθ' ἧς ταξιδεύουν οἱ σημερινοὶ περιηγηταί. Καὶ ἂν ὁ Ὀράτιος ἀναζῶν ἐπεχείρῃ σήμερον πλοῦν ὑπερωκεάνιον διὰ τῆς «Μαυριτανίας», τῆς «Λυσιτανίας» ἢ ἄλλου τινὸς τῶν σημερινῶν πλωτῶν κολοσσῶν, εἶναι πιθανώτατον ὅτι θὰ μετέβαλλε γνώμην περὶ τῶν θαλασσίων ταξιδίων.

Εἶναι ἐν τούτοις περιεργὸν ὅτι ὁ λατῖνος λυρικὸς προχωρῶν ἐν τῇ ᾠδῇ μετὰ τὰς ἐξιλαστηρίους ἐπικλήσεις του εἰς φιλοσοφικὰς σκέψεις, φαίνεται ὅλοναι προβλέπων ἐν τῇ οἴστρῳ του τὰς νεωτέρας τολμηρὰς τάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. «Μιάτην, λέγει, ὁ προνοητικὸς Θεὸς ἐχώρισε δι' ἀπεράντου ὠκεανοῦ τὰ διάφορα ἔθνη τῆς γῆς, ἀφοῦ ἀσεβῆ πλοῖα ὑπερπηδῶσι πάλιν τὰ ἱερὰ ταῦτα ὕρια. Τολμῶν νὰ ἐπιχειρῇ τὰ πάντα τὸ

ἀνθρώπινον γένος, ὁρμᾷ μανιωδῶς κατὰ παντὸς ἀπηγορευμένου. Ὁ τολμηρὸς γόνος τοῦ Ἰαπετοῦ δι' ἐνόχου ἀπάτης ἔφερεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸ πῦρ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Μετὰ τὴν ἱερόσυλον ταύτην κλοπὴν, ἣτις ἐγένετο ἐν αὐτῇ τῇ κατοικίᾳ τῶν θεῶν, ἡ ἰσχνότης (φθίσις) καὶ στίφος νέων δεινῶν καὶ πυρετῶν ἐνέσκηψαν εἰς τὴν γῆν καὶ ὁ πρότερον βραδέως ἐπερχόμενος ἀναπόδραστος θάνατος ἐπέσπευσε τὰ βήματά του. Ὁ Δαίδαλος ἐπέταξεν ἐν τῷ κενῷ τῶν ἀέρων διὰ πτερύγων, ὥς ἡρνήθη εἰς τὸν ἀνθρώπον ἡ φύσις. Ὁ ἀκαταπόνητος Ἡράκλῃς ἐδίασε τὸν Ἀχέροντα. Οὐδὲν φαίνεται ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν τῇ μωρίᾳ ἡμῶν ζητοῦμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ διὰ τῆς κακίας ἡμῶν δὲν ἀφίνομεν τὸν Δία νὰ καταθέσῃ τοὺς ὀργίλους αὐτοῦ κεραυνούς».

Ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι ἐπιρρεϊκὴς εἰς τὴν παράδοσιν τῶν τεθεσπισμένων φαίνεται ἀναμφισβήτητον. Ἡ παρακοή τοῦ πρωτοπλάστου καὶ ἡ βρώσις τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ συμβολίζουσιν τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην τάσιν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτήρος. Ἐπὶ τὸ ἀστείότερον διετύπωσε τὴν αὐτὴν γνώμην ὁ πνευματώδης γάλλος συγγραφεὺς Ἀλφόνσος Κάρ, γράψας ποῦ ὅτι, ἐνῷ οὐδαμῶς διανοεῖται τις νὰ βαδίσῃ εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς τετραποδητί, θὰ εὐρεθῶσιν οὐχ ἥττον ἱκαναὶ δεκάδες ἀνθρώπων βαδίζουσαι κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ἐὰν ἡ ἀστυνομία ἤθελέ ποτε σκεφθῇ ν' ἀπαγορεύσῃ τὸ πρᾶγμα διὰ προκηρῦξεώς της, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅπως παραδῶσι τὴν ἀστυνομικὴν διάταξιν! Εἶναι δὲ ἐξ ἴσου ἀληθὲς καὶ τὸ ὅτι διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης τοῦ ὁ ἀνθρώπος, διὰ τῶν πολυμηχάνων αὐτοῦ ἐπινοήσεων καὶ διὰ τῆς βιαιότητος οὕτως εἰπεῖν παρεμβάσεως αὐτοῦ εἰς στάδια ἐνεργείας, ἐξ ὧν φαίνεται οἶονεῖ ἀποκεκλεισμένος ὑπὸ τῶν νόμων αὐτῶν τῆς φύσεως, προσπορίζεται μὲν ὀφέλη τινά, ἀλλὰ καὶ ἀπεργάζεται ἐν ταύτῃ δεινὰ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸ γένος του. Τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῆς ἀεροπλοΐας. Τὰ πρακτικὰ ὠφελήματα αὐτῆς διὰ τὴν συγκοινωνίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν γένει θὰ εἶναι ἀναντιρρήτως σημαντικὰ εἰς τὸ μέλλον. Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὴν πλάστιγγα ἀποτεθῶσι καὶ τὰ κακὰ ὅσα

ἐνδέχεται ν' ἀπορρεύσωσιν ἐξ αὐτῆς, ἀδηλον ποῦ θ' ἀποκλίνῃ ἡ τρυάνη. Ἡ ἱστορία ὡς πρὸς τοῦτο δὲν μᾶς ἐνθαρρύνει πολὺ. Εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας δοκιμὰς τοῦ ἀεροστάτου περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἡ πολεμικὴ τέχνη ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἐφεύρεσιν ὡς ὄργανον αὐτῆς εἰς τὸ στάδιον τῆς φθοροποιου αὐτῆς δράσεως. Προτάσει ἐνδὲς τῶν πληρεξουσίων ἡ γαλλικὴ Ἐθνικὴ Συμβατικὴ Συνέλευσις ἐψήφισεν ἐν ἔτει 1794 τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀεροστάτου ὡς ὄργανου ἐπισκοπήσεως πρὸς ἐξακριβωσιν τῶν κινήσεων τῶν ἐχθρικῶν στρατῶν, καθ' ὧν ἐπολέμει τότε ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία, καὶ τὴν σύστασιν εἰδικοῦ σώματος ἀεροναυτῶν διὰ τὴν τοιαύτην ὑπηρεσίαν. Τῷ ὄντι τὸ ἀερόστατον ἐτέθη εἰς χρῆσιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀεροναύτου Κουτέλ κατὰ τὰς πολιορκίας τῆς Μωδαίς καὶ τῆς Σαρλεροά καὶ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Φλερύ, ἐνθα τὴν 26 Ἰουνίου 1794 ὁ στρατηγὸς Ζουρδὰν κατετρόπωσε τοὺς Αὐστριακοὺς. Τὸ ἀερόστατον συνετέλεσεν ἠθικῶς εἰς τὴν νίκην, διότι οἱ ἐχθροὶ ἐταράχθησαν ἐκ τῆς θέας τοῦ ἀσυνήθους ἐκείνου πολεμικοῦ ἀντικειμένου, εἰς ὃ ἀπέδιδον ἰδιότητας ἐπιδλαβεῖς ὑπερτέρας τῶν πραγματικῶν, ἡ σύγχυσις τῶν δὲ ἐπέφερε τὸν κλονισμόν εἰς τὴν παράταξιν τῶν. Πράγματι ὅμως τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν κατώτερα τῶν προσδοκωμένων καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἀεροστάτου μετ' ὀλίγον ἐγκατελείφθη. Ὁ Ναπολέων δὲν τὸ μετεχειρίσθη ποσῶς, πεποιθὼς εἰς τὴν δαιμόνιον αὐτοῦ στρατηγικὴν τέχνην, τὸ ἀερόστατον δὲ ὡς ὄργανον πολέμου ἀναφαίνεται μόνον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Παρισίων ἐν ἔτει 1870. Δι' αὐτοῦ ἠδυνήθη ὁ Γαμβέττας ἀεροπορῶν νὰ ἐξέλθῃ τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ ἰδρῶν ἐν Τοῦρ τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν νὰ διοργανώσῃ τὴν ἀπηλπισμένην ἀμυναν κατὰ τοῦ νικηφόρου ἐχθροῦ. Καὶ τότε μὲν πλείονας ἐκδουλεύσεις πολεμικὰς δὲν ἠδυνήθη νὰ προσφέρῃ ἡ ἀεροπλοΐα, ἀλλὰ σήμερον, ὅτε διὰ τῶν νεωτέρων μεθόδων τὰ ἀεροπόρα μηχανήματα κατέστησαν εὐκυβέρνητα, ἡ στρατιωτικὴ τέχνη ζητεῖ νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῶν καὶ αἱ κυβερνήσεις μετὰ ζήλου ἐπιδιώκουν ν' ἀποκτήσωσι τὰ τελειότερα, ὅπως χρησιμοποιήσωσιν αὐτὰ κατὰ τὰς μελλούσας τῶν ἐθνῶν συρράξεις ὅχι πλέον ὡς ὄργανα κατασκοπέας ἢ μεταγωγικά, ἀλλ' ὡς μέσα φοβερά ἐπιθέσεως. Διορῶμεν δ' ἀπὸ τοῦδε τὸν οὐχὶ πολὺ

ἀπέχοντα ἴσως χρόνον, καθ' ὃν στόλοι ἐναέριοι ἀποτελούμενοι ἐκ σκαφῶν παραδόξου σχήματος, ἐφωδιασμένων διὰ μέσων φρικτῶν καταστροφῆς, θὰ συγκρούωνται εἰς τὰ ὕψη καὶ οἱ οὐράνιοι θόλοι οἱ συνηθισμένοι εἰς τὸν σμερδαλέον κρότον τῶν κεραυνῶν τοῦ Διὸς θ' ἀντηχῶσιν ἐκ τῆς ἀγρίας διαμάχης τῶν υἱῶν τῆς γῆς.

Οὕτω δ' ἐν μέρει πραγματοποιεῖται καὶ τὸ ὄραμα ἄλλου ποιητοῦ, τοῦ δαφνοστεφοῦς ἄγγλου Ἀλφρέδου Τέννyson, ὅστις ἀπὸ πολλῶν ἤδη δακκατηρίδων ἐφαντάσθη καὶ ἔγραψε τὴν ἐξῆς εἰκόνα τοῦ μέλλοντος τῆς ἀεροπλοΐας. «Προσηλωμένος εἰς τὸ μέλλον ἐδύθιζον εἰς αὐτὸ βλέμμα, προσπαθῶν νὰ εἰσδύσω ὅσον ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατόν εἰς τὰ μυστηριώδη βάθη του. Καὶ ἔδλεπον τὴν ὀπτασίαν τοῦ μέλλοντος κόσμου καὶ τῶν μελλόντων αὐτοῦ θαυμάτων. Οἱ οὐρανοὶ ἦσαν πλήρεις ἐμπορικῆς κινήσεως· πλοῖα ἐκεῖ διεπορεύοντο μὲ μαγικὰ ἱστία καὶ ναύκληροὶ ἐκ τῆς ροδίνης Ἀνατολῆς ἤρχοντο μὲ τὰ πολύτιμα αὐτῶν φορτία. Καὶ ἤκουον κραυγὰς συνταρασσούσας τὸν οὐράνιον θόλον καὶ εἶδον καταπίπτουσιν φρικτὴν δρόσον (αἷματος) ἀπὸ τῶν ἐναερίων σκαφῶν τῶν μαχομένων εἰς τὰ σαπφείρινα ὕψη· εἶδον διὰ μέσου τῆς θερμῆς πνοῆς τῶν νοτίων ἀνέμων τὰς σημαίας τῶν λαῶν ἐφορμώσας διὰ τῆς μυκωμένης θυέλλης.... ἕως ὅτου κατέπαυσεν ὁ κρότος τοῦ πολεμικοῦ τυμπάνου καὶ συνεπτύχθησαν αἱ σημαῖαι καὶ ἀνηρτήθησαν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Ἀνθρωπότητος, εἰς τὴν ἔδραν τῆς Παγκοσμίου Ὁμοσπονδίας».

Οἱ ποιηταὶ εἶναι πολλάκις προφῆται καὶ οἱ στίχοι των οὐχί σπανίως ἐπαληθεύουν ὡς θέσφατα. Ἀλλὰ μέλλει ἄρά γε νὰ πραγματοποιηθῇ ποτε τὸ φαινὸν ὄνειρον τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, τῆς βασιλείας τῆς πραότητος καὶ τῆς ἀγάπης; Καὶ ὁ Ἡσαΐας ἄλλοτε ἐν τῇ προφητικῇ του ἐμπνεύσει ὠνειροπόλησε τὴν τοιαύτην τοῦ κόσμου θαυμαστὴν μεταμόρφωσιν βλέπων οὐρανοὺς καινοὺς καὶ γῆν καινὴν καὶ φανταζόμενος «λύκους καὶ ἄρνας βοσκουμένους ἅμα». Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἡμέρα δὲν ἐσημειώθη εἰσέτι ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὑπάρχουν οἱ πιστεύοντες ὅτι οὐδέποτε μέλλει ν' ἀνατελλῇ εἰς τὴν αἰώνιον τῶν ἐτῶν ἀνακύκλωσιν. Διότι τότε οἱ ἄνθρωποι θὰ ἦσαν κατὰ πάντα εὐδαίμονες, ἢ δὲ ἀπόλυτος εὐδαιμονία δὲν εἶναι ὁ κληρὸς ὁ προωρισμένος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

Ποιητὴς ἕτερος, γαληνιώτερος τὴν ἐμπνευσιν καὶ μετριοφρονέστερος, ὁ ἡμέτερος Καρασούτσας, ἐξαίρων τὴν παντεχνίαν τοῦ ἀνθρώπου — τὴν πρὸ πεντηκονταετίας παντεχνίαν, ὅτε ὡς θαύματα ἐθεωροῦντο ὁ σιδηρόδρομος, ὁ τηλέγραφος τοῦ Μόρς, ὁ δι' ἀεριόφωτος φωτισμὸς καὶ ἡ φωτογραφία ἢ μᾶλλον ἴσως ἡ δαγεροτυπία — φαίνεται μᾶλλον ἀπαισιόδοξος ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀπαριθμῶν δὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐπάγεται τὰ ἐξῆς:

*Ποῦ θέλει φθάσῃ; τίς ἠξεύρει;
τὰ πάντα εἶδεν ἢ θὰ εὕρῃ,
τὰ πάντα.....πλὴν τῆς εὐτυχίας.*

Καὶ αὐτὸ ἴσως εἶναι τὸ ἀληθέστερον!

X. ANNINOS

ΕΚ ΤΩΝ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΒΑΥΑΡΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΥ¹

1832—1835

(Μάρτιος - Ἀπρίλιος 1833).

Ε'

Τῇ 10 Μαρτίου τὸ τάγμα μας διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας πρὸς παραλαβὴν τῆς πόλεως καὶ Ἀκροπόλεως παρὰ τῶν Τούρκων. Μετὰ δύο ἡμέρας ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς τοῦ ἐκεῖ ἐδρεύοντος τότε ἔκτου βαυαρικοῦ συντάγματος. Παρὰ τὴν ἀγροτικὴν οἰκίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡ μουσικὴ μᾶς ἐγκατέλιπε καὶ εἴτα ἐτράπημεν διὰ τῆς ἀδένδρου ἀργολικῆς πεδιάδος πρὸς τὸν θησαυρὸν τοῦ Ἀτρέως καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους χωρίον Ἀγίος Γεώργιος. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη μας πορεία εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ὅπου ἔμελλε νὰ γνωρισθῶμεν ἐκ τοῦ σύγγγυς καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς. Τὴν ἑσπέραν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀγίον Γεώργιον γενόμενοι δεκτοὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων εἰς τὰς οἰκίας των. Εἴχομεν ἀκούσῃ ὅτι τὰ πλεῖστα χωρία ἦσαν κατεστραμμένα καὶ ὅτι ἀντὶ οἰκιῶν μόνον ἄχυρα καὶ καλύβας θὰ εὕρισκομεν, καὶ ὅμως ὁ Ἀγίος Γεώργιος ἔφερε μὲν σημεῖα καταστροφῆς, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τῶν οἰκημάτων του διετηροῦντο καλῶς καὶ τινὰ μάλιστα ἦσαν διώροφα. Οἱ κάτοικοι μᾶς ὑπεδέχθησαν προθύμως καὶ παρέσχον εἰς ἡμᾶς θερμὴν φιλοξενίαν.

Εἰς τὸ κατάλυμά μου κατῴκει μόνον μία γραῖα καὶ εἰς ὑπηρέτης, προφανῶς δὲ εἶχον ἀναχωρήσῃ οἱ λοιποὶ κάτοικοι του, διότι ἦτο πολὺ εὐρύχωρον καὶ διηρημένον εἰς διαμερίσματα πολλά. Εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τοὺς διαδρόμους ἐνεφανίζοντο καὶ ἄλλαι γυναῖκες, ἀλλ' εὐθὺς ἐξηφανίζοντο ὥς μ' ἐδλεπον παρουσιαζόμενον. Ἡ γραῖα οἰκοκυρά μου ἐπροσπάθει νὰ συνομιλήσῃ μαζί μου, ἀλλὰ μόλις κατωρθώσαμεν νὰ συνεννοηθῶμεν

μὲ τὰ νεύματα. Μοῦ ἐμαγείρευσεν ζωμὸν ὄρνιθος καὶ ὀρεκτικὸν δεῖπνον καὶ κατόπιν μοῦ ἐπαρουσίασεν καὶ ἓνα γέροντα ναύτην ὁμιλοῦντα ὀλίγα ἰταλικά. Τότε ὑπεβλήθη εἰς ἀληθῆ ἀνάκρισιν, ἐρωτηθεὶς πρῶτον ἂν ἤμην χριστιανός, ποία ἦτο ἡ πατρίς μου, ἂν εἶχον γονεῖς καὶ ἀδελφούς, καὶ ἀναγκασθεὶς ἔπειτα νὰ περιγράψω τὴν μορφήν τοῦ βασιλέως καὶ νὰ δηλώσω ἂν ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ νυμφευθῇ καὶ πόσα χρήματα εἶχε φέρῃ μαζί του καὶ πότε ταῦτα θὰ διενέμοντο. Κατόπιν ἠρωτήθη ἂν εἶχον καὶ ἐγὼ σύζυγον, καὶ ἐπειδὴ ἀπεκρίθην ἀποφατικῶς, ἡ γραῖα ἐξέφρασε τὴν ἐκπληξίν της. Μετ' ὀλίγον ἀπεμακρύνθη καὶ ἐπανήλθεν εὐθὺς ὁδηγοῦσα νεαρωτάτην καὶ ὠραίαν χωρικήν. Ἡ κόρη ἔφερε τὴν ἀπλὴν μὲν ἀλλὰ καθαρωτάτην ἐνδυμασίαν τοῦ τόπου. Καὶ ἡ μορφή της καὶ ἡ ἀφελὴς καὶ συγχρόνως νοήμων ἐκφρασίς τοῦ προσώπου της ἐνεποιοῦν βαθεῖαν καὶ εὐάρεστον ἐντύπωσιν. Ἡ γραῖα ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἐγγονή της καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν μὲ ἤρεσκεν, ἐνώπιον αὐτῆς τῆς κόρης, ἡ ὁποία καθόλου δὲν ἔστενοχωρήθη, ἀλλὰ μὲ προσέδλεπε φιλικῶς μὲ τὰ ἄθῳά της βλέμματα. Ἡ γραῖα μ' ἐσυμβούλευσε νὰ μείνω εἰς τὸν τόπον καὶ ἔλεγεν ὅτι ὁ βασιλεὺς βεβαίως θὰ μὲ διώριζεν εἰς καλὸν ὑποῦργημα καὶ τότε αὕτη θὰ μ' ἐνύμφευε μὲ τὴν ἐγγονήν της Αἰκατερίνην, κάτοχον ἀμπελῶνος, πέντε χωραφίων καὶ ἐξήκοντα ἐλαιοδένδρων. Θέλων καὶ μὴ ὑπισχνούμην τὰ πάντα εἰς τὴν γραῖαν καὶ ἔλεγον ὅτι ἀφεύκτως θὰ ἐπέστρεφον εἰς Ἀγίον Γεώργιον.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν πρωτὶ ἐξεκινήσαμεν καὶ τὴν μεσημβρίαν διήλθομεν τὴν κοιλάδα τῆς Νεμέας, ὅπου ἴσταντο ἀκόμη ὄρθιοι τρεῖς κίονες τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους. Ὅτε ὁ Ἀροκόρινθος ἔρριπτε τὴν σκιάν του ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Κορίνθου, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πόλιν δεικνύουσαν εἰκόνα φοβερᾶς καταστροφῆς. Κάλαμοι ἐκάλυπτον τοὺς τῇδε κἀκείσε ὄρθους ἀκόμη ἰσταμένους τοίχους τῶν πυρποληθεισῶν οἰκιῶν, ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἐρειπίων ὑπῆρχον καλύβαι, ὅπου εἶχον καταφύγη οἱ κάτοικοι, ἐλάχιστα δὲ κτίρια ἐδικαιοῦντο νὰ φέρουν τὸ ὄνομα οἰκίας. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχε μέγα λιθόκτιστον χάνιον, ἔχον μικρὰ σκοτεινὰ δωμάτια καὶ ἀκαθάρτους μαύρους τοίχους. Εἰς τὸ χάνιον αὐτὸ κατελύσαμεν ἡμεῖς οἱ ἀξιωματικοί, ἐν ᾧ οἱ στρατιῶται ἐξηπλώθησαν εἰς τὸ ὑπαιθρον μεταξὺ τῶν ἐρειπίων.

¹ Συνέχεια ἐκ σελ. 532.

Πρὶν ἢ ἀκόμη αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου χρυσίσουν τὰς κορυφὰς τοῦ Ἀκροκορίνθου, συνηθροίσθημεν ὅλοι καὶ διήλθομεν τὰ ἐρείπια τῆς Κορίνθου ἀνακρουόντων τῶν σαλπικτῶν φαιδρὸν τῆς πατρίδος μας ἄσμα. Ἡ πορεία ἐξηκολούθησε φαιδρὰ καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ, ὅπου συνέρρεόν ποτε εἰς τοὺς Ἀγῶνας πάσης φυλῆς Ἕλληνες. Βεβαίως μόνον ἡ νεαρά μου φαντασία ἠδύνατο ν' ἀναπλάσῃ τὴν σήμερον ξηρὰν καὶ ἀκανθώδη πεδιάδα ὅπως ἦτο ἄλλοτε πλήρης ἐορταζόντων ἐπισκεπτῶν, παλαιστῶν, δισκοβόλων, ἀοιδῶν καὶ ἀπειροπληθῶν ἄλλων Ἑλλήνων προερχομένων ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Θησέως, ἀπὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Αὐλίδος, ἀπὸ τὴν Φωκίδα καὶ ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς Νήσους διὰ νὰ ἴδουν τοὺς ἀγῶνας καὶ ν' ἀκούσουν τὴν κατανυκτικὴν μελωδίαν τῶν χορῶν. Εἶχομεν ἤδη διέλθῃ τὸν Ἰσθμόν, ὅτε εἶδομεν τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου, καὶ τόσον πλησίον τῆς θαλάσσης ἐβαδίζομεν, ὥστε τὰ κύματα ἔδρεχον τὰ πέλματα ἡμῶν. Τὴν ἐσπέραν κατηυλίσθημεν εἰς ὑψηλὸν μέρος καὶ μετ' ὀλίγον οἱ ὁδηγοί μας ἤναψαν πυρὰς καὶ μᾶς ἐδίδαξαν πῶς νὰ περῶμεν τὸν ὁδελὸν διὰ τοῦ σφαγμένου ἀρνίου. Τὸ ἔργον ἦτο εὐχάριστον καὶ μετ' ὀλίγον ἡ φαιδρότης κατέστη γενικὴ, ἕως οὗ ὅλους μᾶς κατέλαβε βαθὺς καὶ πλήρης γλυκέων ὀνείρων ὕπνος.

Ἡ ἐωθινὴ αὖρα ρυτιδοῦσα τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ἀφύπνισε τοὺς κοιμωμένους καί, ἀφ' οὗ ἡτοιμάσθημεν ὅλοι, ἐτονίσσαμεν πάλιν φαιδρὸν ἄσμα καὶ ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ τυμπάνου διηυθύνθημεν πρὸς τὰ Μέγαρα, ὅπου ἐφθάσαμεν ἅμα τῇ δύσει τοῦ ἡλίου.

Καὶ τὰ Μέγαρα ἦσαν σωρὸς χωμάτων, ὅπου ἀδύνατος ἡ εὖρεσις καταλύματος. Ἀλλὰ καίπερ τῶν πάντων στερούμενοι τότε, ἐχαίρομεν ὅπωςδὴποτε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας ἐμέλλομεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὰς πολυποθήτους Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ὠνειροπολοῦμεν ἀπὸ τὴν παιδικὴν μας ἡλικίαν καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ ἐδλέπομεν ἐκεῖ καὶ Τούρκους. Ἀλλ' αἰφνης εἰς τὴν σιγὴν τῆς νυκτὸς ἠκούσαμεν ποδοβολητὸν ἵππου καὶ ὁ διερμηνεὺς ἡμῶν ἐντείνας τὴν προσοχὴν ἤκουσε τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ προερχομένην φωνὴν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἐζητεῖτο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάσματος. Πραγματικῶς ταχυδρόμος ἐκ Ναυπλίου μᾶς ἐκόμιζε τὴν διαταγὴν νὰ μείνωμεν εἰς Μέγαρα μέχρι νεωτέρας ἀποφά-

σεως καὶ οὕτως ἡ πόλις αὕτη ἐχρησίμευσεν εἰς ἡμᾶς ὡς σχολεῖον ὑπομονῆς ἐπὶ 14 ἡμέρας, μέχρι τῆς 30 Μαρτίου, ὁπότε διετάχθημεν νὰ προχωρήσωμεν.

Τὴν 31 Μαρτίου ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ἐρείπια τῆς πάλαι ποτὲ περιλαλήτου Ἐλευσίως, ὅπου ἐλατρεῖτο ἡ θεὰ Δήμητρα, ἡ ὁποία ἐδάμασε τὰ ἄγρια ἦθη καὶ τὰς φορητὰς σκηναὺς τῶν ἀγρίων θηρευτῶν μετέβαλεν εἰς στερεὰς καλύδας.

Ὅτε ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος ὑπὲρ τὸν κῶνον τῆς βραχῶδους Σαλαμίως καὶ ἐξέπεριπε τὰς πρώτας τοῦ ἀκτῖνας κατὰ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἐλευσίως, τὸ τάγμα μας ἀνεχώρησε μὲ δυσκολίαν ἀναζητοῦν μετὰ τῶν ἐρειπίων τὴν Ἱερὰν Ὀδόν, ἡ ὁποία ἐπὶ Περικλέους καὶ κατὰ τὸν ἐν Ἀθήναις λοιμὸν εἶχε περισσότερα ἀγάλματα ἢ διαβάτας. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐφαίνοντο ἀραιαί τινες καλαμόστεγοι ἢ χωματοσκεπεῖς καλύβαι. Ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ δὲν εὗρομεν ἔχνος τῆς ἀρχαιότητος. Ὅλη ἡ χώρα ἦτο παρρημέμενος χρόνος, καὶ ὅπου καὶ ἂν ἐπατοῦμεν, ἠκούομεν: ἐδῶ ὑπῆρξε ποτε....

Τὴν 1 Ἀπριλίου 1833 κατέβημεν εἰς χαμηλὸν μέρος τοῦ ὄρους Πάρνηθος, ἐπὶ μᾶς δὲ τῶν κλιτύων τοῦ παρὰ τὴν Ἱερὰν Ὀδὸν εὐρίσκεται ἡ μονὴ τοῦ Δαρνίου, παλαιότατον χριστιανικὸν μοναστήριον, ἡ ἐκκλησίᾳ τοῦ ὁποίου φυλάττει πολλὰ κοσμήματα ψηφιδωτά. Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ φαίνωνται αἱ Ἀθήναι καὶ ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ μαρμάρινα αὐτῆς ἐρείπια. Ὁ ἥλιος ἐχρύσιζε τὴν ὀφρὺν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Ἐρεχθείου. Οἱ στῦλοι ἐσκιάζοντο ἀκόμη βαθέως καὶ τοῦτο ἐξῆρεν ἔτι μᾶλλον τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν λάμψιν τῆς ὀφρὺς. Κατήλθομεν εἰς τὸν παρὰ τὸν Κηφισὸν σκιερὸν ἐλαιῶνα, τὸν ὁποῖον διήλθομεν ἐντὸς ἡμισείας ὥρας περίπου. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀθηναϊκῆς πεδιάδος. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ ἐλαιῶνος ἀπόστασιν ὑψοῦτο ἡ Ἀκρόπολις καὶ πέριξ αὐτῆς ἦτο ἡ πόλις. Ὅλαι αἱ οἰκίαι ἦσαν χαμηλαὶ καὶ ὀλιγάριθμοι καὶ πλεῖσται καλύβαι ἦσαν κατεσκευασμέναι ἐξ ἐρειπίων. Ὁ εὐρωπαῖος δὲν ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ πόλιν τὰς τότε Ἀθήνας, περικυκλουμένας ἀπὸ χαμηλὸν ξύλινον τεῖχος.

Ὅτε ἐπλησιάζαμεν εἰς τὴν πόλιν, εἶδομεν ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, πέραν τοῦ τείχους δύο λόφους πλήρεις ἀνθρώπων καὶ

μάλιστα γυναικῶν. Τὰ κόκκινα φέσια μὲ τὰς μακρὰς καὶ κυανᾶς φούντας των, τὰ πλούσια καὶ χρωματιστὰ ἐνδύματα τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ μάλιστα αἱ ζωνοὶ των κινήσεις προσέδιδον μεγάλην ζωηρότητα καὶ ἰδιαίτερον θέλγητρον εἰς τὴν πρὸ ἡμῶν εἰκόνα. ὅλοι ἐκράτουν εἰς χεῖρας κλάδους ἐλαίας καὶ παντοῖα ἄνθη, ἀνέτεινον δ' αὐτὰ εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐφώνοντο: Ζήτω ὁ βασιλεὺς, ζήτωσαν οἱ Βαυαροί!

Ὅταν ἐφθάσαμεν κάτωθεν τῶν λόφων, ἤρχισαν νὰ ρίπτουν ἐπάνω μας τὰ ἄνθη καὶ τοὺς κλάδους καὶ ἠναγκαζόμεθα νὰ κλείωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ νὰ μὴ πληγωθῶμεν. Διέβημεν λοιπὸν τὴν πύλην συνοδευόμενοι ἀπὸ τοὺς ζητωκραυγοῦντας Ἀθηναίους καὶ στρέψαντες πρὸς δεξιὰ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Θησεῖον. Ἐκεῖ μᾶς ὑπεδέχθη ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ κλήρου καὶ μᾶς ὑψήθη προσφωνήσας μάλιστα διὰ λογυδρίου. Ὅλα ταῦτα ἦσαν δι' ἡμᾶς νέα καὶ περίεργα, τὰ ἐρείπια τῶν ναῶν, αἱ καλύβαι, οἱ φιλόφρονες κάτοικοι, τὰ γραφικὰ καὶ ποικιλόχρωμα ἐνδύματα, ἀλλὰ τὸ πλεόν περίεργον δὲν εἶχομεν ἀκόμη ἰδεῖν, καὶ τοῦτο ἦσαν οἱ Τούρκοι. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς μας ἦτο ἡ παραλαβὴ παρ' αὐτῶν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ δι' αὐτὸ ὅλοι ἐποθοῦμεν νὰ ἴδωμεν τοὺς ἔως τότε μόνον ἐξ ἀκοῆς γνωστοὺς ἡμῖν Τούρκους. Ἡργεί ὅμως νὰ ἐκανοποιηθῇ ἡ περιέργειά μας αὕτη, διότι ὁ Ὀσμὰν ἐφένδης, ὁ τελευταῖος φρούραρχος τῶν Ἀθηνῶν, εἶχεν ἀποχωρήσῃ μὲ τοὺς στρατιῶτας του εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀνέμενεν ἐκεῖ τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως διὰ νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Κατὰ χρονικὰ λοιπὸν διαλείμματα ἐδύνατο μόνον σαρκίον ἢ μορφὴν πωγωνοφόρου ἀνωθεν τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦτο ἔτι μάλλον ἐξήπτε τὴν φαντασίαν μας καὶ τὴν ἀνυπομονησίαν.

Ἐπὶ τέλους τῇ 10 Ἀπριλίου 1833 μᾶς ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ καταλάβωμεν τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐνάτη τῆς πρωῒας ἐθαδίσσαμεν, ἢ μάλλον ἀνερριχήθημεν μετὰ κόπου τὴν ἀνωφερῇ καὶ πλήρη πετρῶν καὶ ἐρειπίων στενὴν ἀτραπὸν. Πρὸ τῆς εἰσόδου μᾶς προῦπήντησεν ἡ ἐκ 250 ἀνδρῶν τουρκικὴ φρουρά, ἡ ὁποία ἐφαίνετο μάλλον ὥς σπεῖρα ληστῶν ἢ σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ. Τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνδρῶν ἦσαν ἐλεεινὰ καὶ ρακίῳδη, ἀλλὰ τὰ ὅπλα των ἦσαν καθαρὰ καὶ στιλπνότατα, μακρὰ ἰσπα-

νικὰ τουφέκια, πιστόλαι καὶ μάχαιραι καὶ χαντζάρια, δλόκληρος ὀπλοθήκη εἰς τὴν ζώνην ἐκάστου. Σιωπηλοὶ καὶ σκυθρωποὶ παρήλασαν ἐνώπιόν μας, χωρὶς νὰ δεικνύουν καμμίαν προσοχὴν ἢ περιέργειαν, οὐδὲ μᾶς ἐχαιρέτισαν καὶ στρατιωτικῶς, ἀν καὶ ἐγὼ εἶχον διατάξῃ τοὺς ἀνδρας μου νὰ παρουσιάσουν ὅπλα.

Ὀλίγον περαιτέρω συνηντήσαμεν τὸν εἰρημένον Τούρκον φρούραρχον Ὀσμὰν ἐφένδην μὲ δύο ἀκόμη ἀξιωματικούς. Ὁ Ὀσμὰν ἐφένδης παρέδωκεν ἐγγράφον τῆς Κυβερνήσεώς του εἰς τὸν ἐπίτροπον τῆς Ἑλληνικῆς βαυαρὸν ταγματάρχην Πάλλιγαν καὶ ἔλαβεν ἕτερον παρ' αὐτοῦ. Οὕτως ἐπετελέσθη ἡ παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀνέκτησεν αὐτήν, ἀφ' οὗ διετέλεσεν ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν, καὶ ἐγὼ ἔσχον τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν ὡς ὑπολοχαγὸς τοῦ βαυαρικοῦ στρατοῦ νὰ γίνω πρῶτος τακτικὸς χριστιανὸς φρούραρχος τοῦ Κεκροπείου ἄστεος.

Ὅτε ὁ ἥλιος ἔδυσεν ὀπίσθεν τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου καὶ ἀνωθεν τοῦ Λυκαβήττου, ἀνέτειλεν ἡ σελήνη πλησιφαῆς ἐπιχέουσα τὸ μελιχρὸν αὐτῆς φῶς εἰς τὰ πέριξ γιγαντώδη ἐρείπια, ἔστησα τὴν κλίνην μου ὑπὸ τοὺς στύλους τοῦ Παρθενῶνος. Προσκεφάλαιόν μου εἶχον τεμάχιον κίονος καὶ ὡς στρωμνὴν ἐξήπλωσα τραχεῖαν ὑάκινθον, ὀνειρευόμενος δὲ μὲ ἀνοικτοὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐδύνατο ἐκπληκτος τὸν ἀρχόντα Περικλῆ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς μαθητάς του, τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Δημοσθένην καὶ τόσους ἄλλους ἐνδόξους ἀνδρας τῆς κλεινῆς Ἑλλάδος, πλανωμένους ἐκεῖ καὶ εἰσερχομένους εἰς τὸν ἀθάνατον τῆς Παλλάδος ναόν. Ἡ φαντασία μου ἐλευθέρα ἀνέπλαττε τοιαύτας εἰκόνας, ἔως οὗ μὲ ἐξήγειραν τῆς βέμβης οἱ στρατιῶταί μου, οἱ ὅποιοι ἦλθον πλησίον μου καὶ καθίσαντες ἐπὶ συντριμμάτων μαρμάρων ἤρχισαν νὰ διηγῶνται διάφορα φαιδρὰ ἐπεισόδια τῆς ζωῆς των εἰς τὴν πατρίδα. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐκλείοντο τὰ καταπονηθέντα βλέφαρά μου καὶ μόνον οἱ κρωγμοὶ τῶν ἐρημικῶν ὀρνέων τῆς Παλλάδος, ταρασσόντες τὴν ἀκοήν μου, μὲ διεβεβαίουν ὅτι ἐκοιμώμην ἐπὶ κλασσικῆς γῆς.

Ἡ ψυχρὰ αὖρα τῆς πρωῒας μὲ ἐξήγειρεν ἐνωρὶς πρὶν ἢ ἀκόμη ὁ ἥλιος ἠνιοχήσῃ τὸ ἄρμα του ὑπὲρ τὴν κορυφὴν τοῦ Ὑμηττοῦ.

Ὅτε ἤνοιξα τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους κίονας, οἱ ὅποιοι ὑποδιαστάζουν τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ καλλιμάρμαρον μέτωπον τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοὺς σωροὺς τῶν πέριξ ἔρειπίων, ὑφ' ὧν καλύπτεται ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ μοῦ ἐφάνη ἀληθινὸν θαῦμα τότε, ὅτι ἠδυνήθησαν νὰ σωθοῦν ἐν μέσῳ τόσης καταστροφῆς τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα μάρμαρα.

Ἐκείνην τὴν ἡμέραν, λίαν πρωτῆ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰς ναυτικὸς, Χίτος τὴν πατρίδα, καπετὰν Δημήτρης καλούμενος, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του. Ὁ ναυτικὸς αὐτὸς εἶχε πλοῖον ὁρμὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ ἔφερε μαζί του κοντὸν καὶ σημαίαν κυανῇν φέρουσαν λευκὰς ζώνας καὶ ἐν μέσῳ σταυρόν. Ὁ υἱὸς του, γνωρίζων ὀλίγα ἰταλικά, μᾶς παρεκάλει ἐκ μέρους τοῦ γέροντος πατρός του νὰ ὑψώσωμεν τὴν σημαίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τοῦ Παρθενῶνος, εἰς δὲ καὶ προθύμως ἐγὼ συγκατένευσα. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν στρατιωτῶν μου ὁ κοντὸς ἐστήθη ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Παρθενῶνος, διέταξα δὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας μου νὰ παρελάσῃν παρουσιάζοντες ὅπλα καὶ διὰ τοῦ ξίφους ἐχαιρέτισα τὸν γηραιὸν θαλασσινόν, ὁ ὅποιος ἀνύψωσέ τὴν σημαίαν τῆς Ἑλλάδος φωνῶν μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ζήτω ἡ Ἑλλάς, Ζήτω ὁ Βασιλεὺς, πρὸς δὲ ἀντεφωνήσαμεν ἐγὼ καὶ οἱ στρατιῶταί μου. Χαρίεσσα καὶ ἐλευθέρα ἐκυμάτιζε πλέον ἢ ἑλληνικὴ σημαία ὑπεράνω τῶν ἔρειπίων τοῦ ἱεροῦ τῆς Παλλάδος, ἀνεγνωρισμένη ὑφ' ὅλης τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν Τούρκων.

Δάκρυα χαρᾶς ἐκυλίωντο ἀπὸ τὰ ὄμματα τοῦ γέροντος ναύτου κατ' ἐκείνην τὴν ἀλησμόνητον στιγμὴν, ἐγὼ δὲ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας περιῆλθον διὰ νὰ ἐπιθεωρήσω τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως φύρδην μίγδην συσσωρευμένα μάρμαρα. Εἰς ἐκεῖνον τὸν κυκεῶνα κατέκειντο ἐν μέσῳ κιονοκράνων, συντριμμάτων στύλων, μικρῶν καὶ μεγάλων μαρμάρων, σφαῖραι τηλεδόλων, τεμάχια μύδρων, ἀνθρώπινα κρανία καὶ ὀστά, ὧν πάμπολλα εἶχον συσσωρευθῆ μάλιστα ὑπὸ τὰς ῥαδινὰς Καρυάτιδας τοῦ Ἑρεχθείου. Κατὰ διαταγὴν μου (ἦτο ἡ πρώτη ἣν ἐξέδωκα ὡς φρούραρχος) οἱ στρατιῶται συνήγαγον τὰ κρανία ἐκεῖνα καὶ τὰ ὀστά καὶ τὰ κατέθεσαν εἰς ἓν ὑπόγειον πρὸς νότον τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου ἴσως θὰ εὕρισκωνται καὶ μέχρι σήμερον.

Μετάφρασις * * *

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΟΦΘΑΛΜΩΝ

Β') Αἱ ὀφρύες. Ἐκτὸς τῶν βλεφάρων συμβάλλουσιν ὀχι ὀλίγον εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῶν καταστάσεων τῆς ψυχῆς καὶ αἱ ὀφρύες διὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν κινήσεων. Αἱ κινήσεις αὗται εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὰς τῶν βλεφάρων, τὰς ὁποίας καὶ παρακολουθοῦσιν, ἥτοι ὅταν ὑψώνωνται τὰ βλέφαρα, ὑψώνονται συγχρόνως καὶ αἱ ὀφρύες καὶ τὰνὰπαλιν, ὅταν καταβιδάζωνται τὰ βλέφαρα, καταβιδάζονται συγχρόνως καὶ αἱ ὀφρύες. Ἐπίσης ἡ διὰ τῶν ὀφρύων ἔκφρασις τῶν ψυχικῶν καταστάσεων εἶναι ὁμοία τῆς τῶν βλεφάρων, ἥτοι ἀνάσπαις μὲν ἐπὶ τῶν σφοδρῶν συναισθημάτων, ὡς εἶναι ἡ χαρά, ἡ ἐκπληξις κτλ., κατάσπαις δ' ἐπὶ τῶν ἡπίων συναισθημάτων, ὡς εἶναι ἡ λύπη, ἡ ἀγάπη καὶ τὰ ὅμοια.

Ἐκτὸς τῆς ἀνασπάσεως καὶ κατασπάσεως ποιοῦνται αἱ ὀφρύες καὶ μίαν τρίτην κίνησιν, τὴν σύσπαισιν. Ἰνωστὸν εἶναι τοῖς πᾶσιν ὅτι ὁ ὀργιζόμενος συσπᾷ τὰς ὀφρὺς.

Γ') Οἱ μύες τῶν βολβῶν. Ἐντὸς τῶν βλεφάρων καὶ τῶν ὀφρύων ἕτεροι φυσιογνωμονικοὶ παράγοντες εἶναι οἱ μύες οἱ κινούντες τοὺς βολβοὺς.

Πάντες παρατηροῦμεν καθ' ἑκάστην ἐν τῇ βίῳ ὅτι αἱ κινήσεις τῶν βολβῶν τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι ἄλλοτε ἄλλαι ἀναλόγως τοῦ ἐπικρατοῦντος ψυχικοῦ συναισθήματος. Καὶ ἂν μὲν τὸ ψυχικὸν συναίσθημα εἶναι βίαιον, ὡς ἡ ὀργή, ὁ φόβος καὶ καθεξῆς, τότε οἱ βολβοὶ κινοῦνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀκανονίστως καὶ σπασμωδικῶς, καθόσον ἐπέρχεται διέγερσις τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ αὐξήσις τῆς ἐνεργείας τῶν μυῶν τῶν βολβῶν. Οὕτως ὁ ὀργισμένος κινεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς ζωνηρῶς τῇδε καὶ κεῖσε· ἐὰν δ' ἡ ὀργὴ εἶναι μεγαλειτέρα, τρέμει πολλάκις καὶ ὀλόκληρον τὸ σῶμα. Ἐπίσης τοῦ πεφοδισμένου ἀνθρώπου οἱ

¹ Διάλεξις γενομένη ἐν τῇ Παρνασσῷ. Τέλος· συνέχεια ἐκ σελ. 560.

ὀφθαλμοὶ εὐρίσκονται εἰς ἄνακτον κίνησιν στρεφόμενοι ἀλλήλο-
διαδόχως δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ, ὥς ἐάν ἐζήτουν νὰ ἐρευνήσωσιν
ἐκ ποίου μέρους ἡδύνατο νὰ προέλθῃ ὁ κίνδυνος.

Ἰδὼν δὲ τὸ ψυχικὸν συναίσθημα εἶναι ἥπιον καὶ ἡρεμον, ὥς
ἡ λύπη, ἡ ἀπογοήτευσίς κτλ., τότε οἱ βολβοὶ κινεῖνται βραδέως,
διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπέρχεται καταστολὴ τοῦ νευρικοῦ συστή-
ματος καὶ ἐλάττωσις τῆς ἐνεργείας τῶν μυῶν τῶν βολβῶν.
Οὕτως ὁ λυπημένος, ὁ διὰ τινὰ αἰτίαν ἀπογοητευμένος ἄνθρω-
πος κτλ. κινεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς βραδέως καὶ οἶονεὶ μετὰ κόπου.

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἐνεργείας ταύτης, τὴν ὁποῖαν ἐκτελοῦσιν
οἱ μύες τῶν βολβῶν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν βιαιῶν ἢ ἡρέμων ψυχι-
κῶν αἰσθημάτων, οἱ αὐτοὶ μύες ἔχουσι καὶ ἑτέραν ἐνέργειαν,
τὴν ἐνέργειαν τοῦ νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς βολβοὺς τῶν ὀφθαλμῶν
ἐπὶ ψυχικῆς ἡρεμίας ὠρισμένην θέσιν. Ἐξηγοῦμαι: Ἐκαστος
ἔχει παρατηρήσῃ ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι τὸ αὐτὸ
βλέμμα, δὲν δίδουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν τὴν αὐτὴν διεύ-
θυνσιν. Ὁ μὲν συνηθίζει νὰ διευθύνῃ τὸ βλέμμα κάπως ὑψηλό-
τερον, ὁ δὲ χαμηλότερον, ὁ τρίτος κατ' εὐθείαν ἐμπρὸς καὶ
καθεξῆς. Τὸ βλέμμα λοιπὸν τοῦτο ἐκάστου ἀνθρώπου, ἥτοι τὴν
διεύθυνσιν τῶν βολβῶν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὀρίζουσιν οἱ μύες,
οἱ κινεῖντες τοὺς βολβοὺς κατὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διεύθυνσιν.

Τὸ ἐν λόγῳ βλέμμα ἐν ἀρχῇ, ἥτοι κατὰ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν,
δὲν ἔχει ἀκόμη ὠρισμένην διεύθυνσιν καὶ ὠρισμένον τύπον.
Οὕτω τὸ παιδίον ἀτενίζει ὁμοίως πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις,
πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὰ δεξιὰ, πρὸς τὰ ἀριστερὰ
ἄνευ προτιμήσεως, δὲν ἐξακολουθεῖ ὅμως καὶ ἐπ' ἀπειρον διευ-
θύνον τὸ βλέμμα τοῦ ἀδιαφόρως καὶ ἐξ ἴσου πρὸς ὅλας τὰς
διευθύνσεις, ἀλλὰ, προϊούσης τῆς ἡλικίας, συχνότερον πρὸς μίαν
διεύθυνσιν, τὴν ὁποῖαν ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρός του, τῆς πνευ-
ματικῆς αὐτοῦ μορφώσεως καὶ τοῦ ἐπαγγέλματός του κατ' ἐξο-
χὴν προτιμᾷ. Τὴν διεύθυνσιν δὲ ταύτην διὰ τῆς συνηθείας
διατηρεῖ βραδύτερον μονίμως τὸ βλέμμα του. Οὕτω βλέπομεν ὅτι
ἐκαστος συνηθίζει ἐν ψυχικῇ γαλήνῃ νὰ διευθύνῃ τὸ βλέμμα
του, δηλ. τοὺς βολβοὺς τῶν ὀφθαλμῶν, πρὸς μίαν ἀγαπητὴν
αὐτῷ διεύθυνσιν, π. χ. πρὸς τὰ ἐμπρὸς κατ' εὐθείαν ἢ ἐλαφρῶς
πρὸς τὰ ἄνω ἢ πρὸς τὰ κάτω καὶ καθεξῆς.

Πολλοὶ ἔνεκα τῆς μακρᾶς ἐκ τοῦ πλησίον ἐργασίας, ἀπέκτη-
σαν τὴν ἕξιν νὰ συγκλίνωσιν ἐλαφρῶς τοὺς βολβοὺς τῶν ὀφθαλ-
μῶν, νὰ πλησιάζωσι δηλ. τοὺς πρὸς τὸ μέρος τῆς ῥινός. Ἐτε-
ροι ἐργαζόμενοι, πολὺ διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς φαντασίας,
ἀποκτῶσι τὴν συνηθειαν ν' ἀποκλίνωσιν ἐλαφρῶς τοὺς βολβοὺς
τῶν ὀφθαλμῶν, νὰ πλησιάζωσι δηλ. τοὺς πρὸς τὸ μέρος τῶν
κροτάφων.

Οὕτως οἱ βολβοὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσιν ἐπὶ τούτου ἢ ἐκείνου
τοῦ ἀνθρώπου ἐν ψυχικῇ ἡρεμίᾳ εὐρισκομένου μίαν ὠρισμένην
θέσιν. Μήπως δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν; Ἐκα-
στος τηρεῖ μίαν ἰδιαιτέραν στάσιν τῆς κεφαλῆς. Οὕτως ὁ μὲν
κρατεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ τελείως ὀρθίαν, ἕτερος κλίνει ταύτην
ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἐμπρὸς, τρίτος κλίνει ταύτην πρὸς τὰ ὀπίσω,
τέταρτος πρὸς τὰ δεξιὰ, πέμπτος πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ καθεξῆς.

Ἡ θέσις τῶν βολβῶν τῶν ὀφθαλμῶν, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς
ἐνεργείας τῶν μυῶν αὐτῶν καὶ ἡ ὁποία καθορίζει τὸ βλέμμα τὸ
ιδιάζον εἰς ἕνα ἕκαστον, ἔχει πολλὴν σπουδαιότητα, καθόσον δει-
κνύει ἡμῖν τὸν χαρακτῆρα καὶ τοὺς ψυχικοὺς στοχασμοὺς αὐτοῦ.
Ἄς καθορίσωμεν τοῦτο πρακτικῶς:

Ἡ παρατήρησις διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἄνθρωποι δεσποτικοί, φι-
λαυτοὶ, περὶ πολλοῦ λογιζόμενοι ἑαυτοὺς, παρουσιάζουσιν ἐλα-
φρὰν διεύθυνσιν τῶν ὀφθαλμῶν πρὸς τὰ ἄνω. Τοῦναντίον ἀφε-
λεῖς καὶ μετρίφρονες παρουσιάζουσιν ἐλαφρὰν διεύθυνσιν τῶν
ὀφθαλμῶν πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἐπιστημονικὸς λόγος τοῦ γεγονό-
τος τούτου εἶναι εὐνόητος: Τὸ δεσποτικὸν καὶ ὑπερήφανον πνεῦμα
εὐκόλως ὑπέλκει εἰς τὰ ἐξωτερικὰ παντὰ ἐρεθίσματα καὶ ἐξά-
πτεται· ἀποτέλεσμα τῆς ἐξάψεως ταύτης εἶναι ἡ συχνὴ ὑψώσις
τῶν ὀφθαλμῶν, γινομένη διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἄνω ὀρθῶν
μυῶν, οἱ ὅποιοι τότε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς συχνότερας
ἐργασίας ἀποκτῶσι σὺν τῇ χρόνῳ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν λοι-
πῶν μυῶν τοῦ βολβοῦ.

Ἐξ ἄλλου οἱ αἰδῆμονες ἢ μετρίφρονες ἢ καὶ σεμνότυφοι
ἀγαπῶσι πάντοτε νὰ χαμηλώνωσιν ἐλαφρῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῇ
βοηθείᾳ τῶν κάτω ὀρθῶν μυῶν, οἵτινες σὺν τῇ χρόνῳ ἀποκτῶσι
τὴν ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν μυῶν καὶ οὕτως ὁ ἐλαφρὸς
καταβιβασμὸς τῶν ὀφθαλμῶν γίνεται βαθμῆδόν ἕξις.

Ὅσοι ἐργάζονται πολὺ ἐκ τοῦ πλησίον, ἀποκτιῶσι μετὰ καιρὸν βαθμὸν τινα συγκλίσεως τῶν ὀφθαλμῶν, στροφῆς τουτέστι τῶν βολβῶν πρὸς τὰ ἔσω, πρὸς τὸ μέρος τῆς ρινός. Ἀναλόγως δὲ τότε τοῦ βαθμοῦ τῆς συγκλίσεως τῶν βολβῶν προσκτᾶται καὶ τὸ βλέμμα ἰδιάζουσιν ἐκφρασιν. Οὕτως, ἐὰν ὁ βαθμὸς τῆς συγκλίσεως εἶναι μεγαλείτερος, ὅποτε οἱ βολβοὶ εἰσιν ἐστραμμένοι ἰσχυρῶς πρὸς τὴν ρίνα, ὁ ἄνθρωπος φαίνεται ὡς ν' ἀτενίζῃ διαρκῶς πρὸς τὰ πλησιέστατα ἀντικείμενα, ν' ἀδιαφορῇ δὲ τελείως διὰ τὰ μακρότερον κείμενα. Τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἔχει ἀποδᾶλῃ πᾶσαν ἐκφρασιν, εἶναι νεκρὸν.

Τὸ τοιοῦτον βλέμμα εὗρίσκει τις εἰς τοὺς μυωπικούς, οἵτινες ἀναγκάζονται διὰ νὰ ἴδωσι καλῶς τὰντικείμενα νὰ φέρωσι ταῦτα πολὺ πλησίον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ τοιοῦτον ἐπάγεται μετὰ καιρὸν ἰσχυρὰν σύγκλινσιν τῶν βολβῶν, ἡ ὁποία καθίσταται βαθμηδὸν μόνιμος. Καὶ ἐνόσῃ μὲν οἱ τοιοῦτοι μυωπικοὶ φέρουσι τὰ δίοπτρά των, ἡ σύγκλινσις τῶν βολβῶν ἐξαφανίζεται καὶ τὸ βλέμμα δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἔκτακτον, εὐθὺς δ' ὡς ἀφαιρέσωσι τὰ δίοπτρα καὶ ἀναφανῇ ἡ σύγκλινσις τῶν βολβῶν, αἰφνιδίως τότε ἀποκτιῶσιν ἄλλην ἐκφρασιν τοῦ προσώπου, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ βλέμμα των καθίσταται τότε οἶονεῖ ἐσθεσμένον καὶ νεκρὸν.

Ἐὰν ὅμως ὁ βαθμὸς τῆς συγκλίσεως τῶν βολβῶν εἶναι ἐλάχιστος, τότε τοῦναντίον τὸ βλέμμα προσλαμβάνει ἐκφρασιν ὀξύτητος καὶ εὐφυΐας. Ἄνθρωποι ἔχοντες τοιαύτην διεύθυνσιν τῶν ὀφθαλμῶν φαίνονται ὡς νὰ προσδλέπωσι πάντα τὰντικείμενα τὰ τε πλησίον καὶ τὰ μακρὰν κείμενα, ὡς νὰ προσέχωσι τὸν νοῦν εἰς ὅλα, ὡς νὰ ἐπισκοπῶσι καὶ ἐρευνῶσι τὰ πάντα. Τὸ τοιοῦτον βλέμμα ὀνομάζομεν βλέμμα ὀξύ, διαπεραστικόν.

Οἱ δόκιμοι ζωγράφοι ἐν ἐπιγνώσει τούτου φροντίζουσι πάντοτε νὰ δίδωσιν εἰς τὰ πρόσωπα, ὅσα ἀπεικονίζουσι, τοιοῦτον βλέμμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀτενίζον τὸν θεατὴν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν σταθῇ οὗτος.

Ὅσοι ἐργάζονται πολὺ διὰ τῆς σκέψεως, φέρουσιν, ὡς εἶπον καὶ προηγουμένως, ἀπόκλινσιν τῶν βολβῶν, στροφὴν τουτέστιν αὐτῶν πρὸς τὰ ἔξω.

Ὡς εἰς τὴν σύγκλινσιν, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀπόκλινσιν τῶν βολ-

βῶν, ἡ ἐκφρασις τοῦ βλέμματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀνωμαλίας. Ἐὰν ἡ ἀπόκλινσις εἶναι μικρά, τότε τὸ βλέμμα δεικνύει τι τὸ συνετὸν, τὸ σκεπτικόν. Ἡ φυσιολογία ἀπὸ πολλοῦ ἔχει προσδιορίσῃ, ὅτι τὸ τοιοῦτον προσλαμβάνει πᾶς ἄνθρωπος κατὰ τὰς στιγμὰς βαθέων ψυχικῶν στοχασμῶν. Ἴδναι τὸ βλέμμα τοῦτο γενικῶς βλέμμα ἀνθρώπου μὴ προσέχοντος εἰς τὸν ἐκτὸς κόσμον, ἀλλὰ βυθισμένου εἰς σκέψεις.

Καὶ τούτου γνῶσιν ἔχοντες οἱ μεγάλοι ζωγράφοι δίδουσιν εἰς τὰς εἰκόνας των τοιαύτην ἐλαφρῶς ἀποκλίνουσαν θέσιν τῶν βολβῶν, ὁσάκις θέλουσι νὰ δειξωσιν ὅτι τὰ πεικονιζόμενα πρόσωπα οὐδόλως προσέχουσιν εἰς τὰ γῆϊνα, ἀλλὰ φέρονται διὰ τῆς σκέψεως πρὸς ὑψηλοτέρους πνευματικούς σκοπούς. Παράδειγμα τούτου κλασσικὸν εἶναι περίφημος εἰκὼν τοῦ Ῥαφαήλ, ἡ ὁποία ἀπεικονίζει τὴν Θεοτόκον μετὰ τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ. Εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην οἱ βολβοὶ τῶν ὀφθαλμῶν τόσον παρὰ τῇ Θεοτόκῃ ὅσον καὶ παρὰ τῇ Ἰησοῦ ἔχουσιν ἐλαφρῶς ἀποκλίνουσαν θέσιν. Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ θέσεως τῶν βολβῶν ἐπέτυχεν ὁ μέγας καλλιτέχνης νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὰ διανοήματα τῶν ἀπεικονιζομένων προσώπων κατὰ τρόπον ὄντως ἰδεώδη. Τὸ βλέμμα τῆς Θεοτόκου ἐκφράζει τοὺς ψυχικούς αὐτῆς στοχασμούς, οἵτινες εἶναι ἡ παράτασις τῶν γῆϊνων καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐπουρανίων ἀγαθῶν, εἰς δὲ τὸ βλέμμα τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ ἀπεικονίζεται ἡ σκέψις καὶ ἡ ἀγγελικὴ ἀθρότης.

Τὸν Ῥαφαήλ ἐμιμήθησαν ἔκτοτε καὶ ἄλλοι ζωγράφοι εἰς τὰς δικφόρους προσωπογραφίας των. Οὕτως ἐν τῇ Πινακοθήκῃ τοῦ Μονάχου βλέπει τις τὴν τοιαύτην ἀποκλίνουσαν θέσιν τῶν βολβῶν εἰς τὴν προσωπογραφίαν τοῦ φιλοσόφου αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου, ὡς καὶ εἰς τὴν αὐτοπροσωπογραφίαν τοῦ μεγάλου ζωγράφου Δύρερ. Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἀπόκλινσις τῶν βολβῶν εἶναι μεγάλη, τότε τὸ βλέμμα μεταβάλλεται ἐπὶ τὸ δυσάρεστον. Οἱ οὕτω βλέποντες φαίνονται ὡς νὰ μὴ ἀτενίζωσιν εἰς οὐδὲν ἀντικείμενον, ὡς νὰ διευθύνωσι τὸ βλέμμα των ἀσκόπως πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διεύθυνσιν. Παράδειγμα τούτου ἔχομεν τοὺς στραβίζοντας. Τὸ βλέμμα τῶν πασχόντων στραβισμόν, ἥτοι τὸν κοινῶς καλούμενον «ἀλλοιθωρισμόν» ἢ «ἀλλοιθωριάν», δὲν εἶναι ποσῶς εὐχάριστον, διὰ τὸν λόγον ὅτι παρατηροῦντες στραβίζοντά τινα

εύρισκόμεθα ἐν ἀπορίᾳ πρὸς ποῖον μέρος προσβλέπει οὗτος.

Ἡ ἀδεσδιότης αὕτη τῆς διευθύνσεως τοῦ βλέμματος τοῦ στραβίζοντος προκαλεῖ τὴν δυσαρέσκειαν καὶ δὴ μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ ἐπικρατῇ ἀκόμη καὶ σήμερον παρὰ τῇ λαῶ ἡ ἰδέα ὅτι ὁ ἀλλοιθωρίζων εἶναι καὶ διεστραμμένου χαρακτῆρος ἄνθρωπος. Εἰς παλαιότερους μάλιστα χρόνους τὴν ἰδέαν ταύτην τοῦ λαοῦ συνεμερίζετο καὶ ἡ ἀτελής ἔτι τότε ἐπιστήμη. Οὕτως ὁ διάσημος φυσιογνώμων Πόρτα ἀναφέρει τὸν στραβισμόν τοῦ Ἀττίλα ὡς δεῖγμα τῆς σκληρᾶς ψυχῆς του.

Δ') Τὸ πρόσωπον. Ἐτερος σπουδαῖος φυσιογνωμονικὸς παράγων εἶναι τὸ πρόσωπον. Τὰ πειράματα τοῦ Duchenne, περὶ ὧν ὠμίλησα προηγουμένως, ἀπέδειξαν μαθηματικῶς τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἅψ' οὗ διὰ τῆς ἡλεκτρίσεως ὠρισμένων μυῶν τοῦ προσώπου μετεβάλλετο ἄρδην ἡ φυσιογνωμία ἐκάστου.

Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῶν πειραμάτων τούτων οἱ διάφοροι λαοὶ ἔχουσιν ἑκπαλαὶ ὡς ἐξ ὀρμεμφύτου ἀποδῶση πολλὴν σημασίαν εἰς τὴν φυσιογνωμονικὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου, ὡς ἀποδεικνύουσι διάφορα λαϊκὰ ῥητά. Οὕτω λ. χ. προκειμένου περὶ τινος προσβεβλημένου ἢ ἀπογοητευμένου λέγει ὁ λαὸς ὅτι «ἔχει κρεμασμένον τὸ πρόσωπον» ἢ «κρεμασμένα τὰ μοῦτρα» ἢ περὶ ἐνὸς εἰρωνευομένου ὅτι «στραδομουτσουνιάζει» ἢ περὶ ἐνὸς ἐγωῖστοῦ ὅτι «ἔχει ψηλὰ τὴ μύτη του» καὶ οὕτω καθεξῆς.

Οἱ Τοῦρκοι ἔχουσιν ἑκπαλαὶ ἔθιμόν τι ἀποδεικνύον τὴν ἀξίαν, ἣν δίδουσιν εἰς τὸ πρόσωπον ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης τῶν ὀφθαλμῶν. Τὸ ἔθιμον γνωρίζομεν πάντως: Οἱ Τοῦρκοι ἀπαιτοῦσιν ἵνα αἱ γυναῖκες των καλύπτωσιν ὁλόκληρον τὸ πρόσωπον ἐκτὸς τῶν ὀφθαλμῶν, καλῶς γνωρίζοντες ὅτι οὐχὶ οἱ ἀκάλυπτοι ὀφθαλμοί, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὅποτον ἐκδηλοῖ αἰσθημὰ τι τῆς ψυχῆς.

Ε') Τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν. Πέμπτος καὶ τελευταῖος φυσιογνωμονικὸς παράγων εἶναι τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν.

Ὡς γνωστόν, τὸ χρῶμα τῶν ὀφθαλμῶν κανονίζει ὁ ὅμην τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ καλούμενος ἱρίς. Ἐὰν ἡ ἱρίς περιέχῃ πολλὴν χρωστικὴν οὐσίαν, τότε οἱ ὀφθαλμοὶ φαίνονται μέλανεσ, ἐὰν δὲ περιέχῃ ὀλίγην χρωστικὴν οὐσίαν, οἱ ὀφθαλμοὶ φαίνονται κυανοί. Οὗτοι εἰσιν οἱ δύο κύριοι καὶ συνηθέστατοι χρωματισμοὶ τῶν ὀφθαλ-

μῶν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ διάμεσοι χρωματισμοὶ πλησιάζοντες πρὸς τοὺς μέλανας ἢ πρὸς τοὺς κυανούς. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καστανοί, οἱ φαιοί, οἱ φαιοκίτρινοι, οἱ πρασινωποὶ καὶ ἄλλαι πολλαὶ ποικιλίαι ἐξαρτιώμεναι πάντοτε ἐκ τῆς ποσότητος τῆς χρωστικῆς οὐσίας τῆς ἱρίδος.

Εἶναι λοιπὸν παρατηρημένον πρακτικῶς, ὅτι προκειμένου περὶ χρώματος, ἀγαπητοὶ ὀφθαλμοὶ θεωροῦνται οἱ μέλανεσ ἅψ' ἐνὸς καὶ οἱ κυανοὶ ἅψ' ἐτέρου, ἦτοι οἱ δύο κύριοι σαφῶς ἐκπεφρασμένοι χρωματισμοί, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ διάμεσοι χρωματισμοί, ὡς οἱ καστανοί, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον οἱ φαιοί, οἱ φαιοκίτρινοι, οἱ πρασινωποὶ οὐδὲ ὅλως ἀρέσκουσιν.

Ἦν σχέσει δὲ πρὸς τὴν φυσιογνωμονικὴν ἀξίαν τοῦ χρωματισμοῦ, οἱ μὲν μέλανεσ ὀφθαλμοὶ θεωροῦνται ὡς δεῖγμα χαρακτῆρος εὐστρόφου, ζωηροῦ καὶ εὐαισθήτου, οἱ δὲ κυανοὶ ὀφθαλμοὶ ὡς δεῖγμα χαρακτῆρος ἡρέμου, πιστοῦ καὶ εὐγενοῦς.

Εἰς οἰανδὴπότε καὶ οἰασδὴπότε ἐποχῆς λογοτεχνίαν καὶ ἂν ἀνατρέξωμεν, πανταχοῦ θὰ συναντήσωμεν ὕμνους διὰ τοὺς δύο τούτους χρωματισμοὺς τῶν ὀφθαλμῶν. Οἱ ποιηταὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν δὲν παύουσιν ἐξυμνοῦντες τοὺς μέλανας καὶ τοὺς κυανούς ὀφθαλμοὺς ὡς σημεῖα ὑψηλοῦ πνεύματος καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων. Τούναντιον δ' αἱ λοιπαὶ διάμεσοι ποικιλίαι χρωματισμῶν κατεδικάσθησαν ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων θεωρούντων καὶ τοὺς ἔχοντας τοιοῦτους χρωματισμοὺς τῶν ὀφθαλμῶν ὡς ἀνθρώπους κακοῦ χαρακτῆρος. Οὕτως ἄρχαιος φυσιογνώμων γράφει: «Τοὺς φαιοῦ χρώματος ὀφθαλμοὺς ὀφείλει τις ν' ἀποφεύγῃ, διότι ὁ κάτοχος αὐτῶν εἶναι ἀπατεῶν». Ὁμοίως ὁ Θεόφραστος καὶ ὁ Παράκελσος γράφει: «Φαιοὶ ὀφθαλμοὶ δεικνύουσιν ἀπατηλόν, ἄστατον καὶ εὐμετάβλητον ἄνθρωπον».

Ὁ Τάσος περιγράφει ἐπίσης τὸν Διάβολον ὡς «κιτρινόφθαλμον» καὶ καθεξῆς.

Ἦν λοιπὸν τὰ αἷτια τοῦ τοιοῦτου χαρακτηρισμοῦ τῶν οὕτως ἢ ἄλλως κεχρωματισμένων ὀφθαλμῶν; Διατί οἱ κυανοὶ ἢ κοινῶς καλούμενοι γαλανοὶ ὀφθαλμοὶ θεωροῦνται ὡς δεικνύοντες ἄνθρωπον ἀγαθόν, ἥσυχον καὶ πιστόν, οἱ μέλανεσ εὐστροφον, ζωηρόν καὶ ἀνήσυχον καὶ αἱ διάμεσοι ποικιλίαι χρωματισμῶν ἀπατηλόν καὶ κακὸν ἄνθρωπον;

Οἱ γαλανοὶ ὀφθαλμοὶ ἔνεκα τοῦ ἀνοικτοῦ αὐτῶν χρώματος δὲν ἀντανακλῶσι ζωηρῶς τὸ προσπίπτον ἐπ' αὐτῶν φῶς, ἐπομένως ἢ ἐκ τῆς ἀντανακλάσεως ταύτης παραγομένη λάμψις τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι μικρά. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὅποιον οἱ ὀφθαλμοὶ οὗτοι φαίνονται ἡρεμοὶ καὶ γλυκεῖς, ὁ δὲ φέρων τοὺς τοιοῦτους ὀφθαλμοὺς θεωρεῖται ἀγαθός. Ὁ γαλανόφθαλμος θεωρεῖται καὶ πιστός. Ὁ λόγος εἶναι ὁ ἑξῆς:

Τὸ κυανοῦν χρῶμα ἐκπαλαι ἐθωρήθη ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὡς ἡ χρωματικὴ ἐκδήλωσις τῆς πίστεως. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι τὸ γνωστὸν ἄνθος τὸ καλούμενον «μή με λησμόνει», τὸ ὅποιον εἶναι κυανοῦν καὶ θεωρεῖται ὡς δείγμα πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως.

Οἱ ποιηταὶ ἀγαπῶσι πάντοτε νὰ παραβάλωσι τοὺς γαλανοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν.

Διὰ τὴν αἰτίαν λοιπὸν ταύτην οἱ γαλανόφθαλμοι θεωροῦνται ὡς ἐγκλείοντες ψυχὴν ἀγαθὴν, πιστὴν καὶ εὐγενῆ.

Εἰς τὴν ιδέαν ταύτην περὶ τῶν γαλανοφθάλμων ἔδωκαν βεβαίως λαδὴν καὶ οἱ βόρειοι λαοί, ὡς οἱ Γερμανοί, οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Σκανδιναυοί, οἵτινες κατὰ μέγα μέρος φέρουσι γαλανοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ οἱ ὅποιοι ἔχουσι χαρακτῆρα ἡρεμον, ἀγαθὸν καὶ σταθερόν.

Οἱ μέλανες ὀφθαλμοὶ ἀφ' ἑτέρου ἔνεκα τοῦ σκοτεινοῦ αὐτῶν χρώματος ἀντανακλῶσι ζωηρότερον τὸ προσπίπτον φῶς, συνεπῶς δὲ καὶ λάμπουσι περισσότερο τῶν γαλανῶν. Ἡ λάμψις αὕτη ὀνομάζεται ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον πῦρ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἀπαντᾷ ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς μέλανας ὀφθαλμούς. Ἐὰν δὲ πρὸς τῇ εἰρημένῃ λάμπει προσθέσῃτε καὶ τὸ ὅτι οἱ μέλανες ὀφθαλμοὶ ἀπαντῶσι κατὰ κανόνα εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς, οἵτινες διακρίνονται διὰ τὸ εὐστροφον, τὸ εὐερέθιστον καὶ τὸ ἀσταθές τοῦ πνεύματος, ἐννοεῖται κατὰ ποῖον τρόπον ἐσχηματίσθῃ ἡ ιδέα περὶ τῆς τοιαύτης σημασίας τῶν μέλανος χρώματος ὀφθαλμῶν.

Ἐν ὥραϊον παράδειγμα τῶν ἐπικρατουσῶν ιδεῶν περὶ τῶν γαλανῶν καὶ τῶν μελάνων ὀφθαλμῶν δίδει ὁ γερμανὸς μυθιστοριογράφος Ἱμμερμανν. Εἰς ἓν ἐκ τῶν ἔργων του ὁ ἐν λόγῳ συγγραφεὺς περιγράφει τὸν ἥρωά του ὀνομαζόμενον Μυγχάουζεν ὡς ἑξῆς:

«Ὁ Μυγχάουζεν εἶχεν ἓνα γαλανόν καὶ ἓνα μαῦρον ὀφθαλμόν, ὃπερ προσέδιδε μίαν ὅλως ἰδιόρρυθμον φυσιογνωμίαν εἰς

τὸ πρόσωπόν του ἰδίως κατὰ τὰς στιγμὰς τῶν μικτῶν αὐτοῦ ψυχικῶν αἰσθημάτων. Ὅσάκις π. χ. ἡσθάνετο χαρὰν καὶ λύπην συγχρόνως, ἡ μὲν χαρὰ ἐλάμπεν εἰς τὸν μαῦρον ὀφθαλμόν του, ἡ δὲ λύπη εἰς τὸν γαλανόν, καθόσον τὰ μὲν ἰσχυρὰ ψυχικὰ αἰσθήματα ἐξωτερικεύονται διὰ τῶν μαύριων ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ λεπτὰ διὰ τῶν γαλανῶν».

Τέλος οἱ διάμεσοι χρωματισμοὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἦτοι οἱ φαιοί, οἱ φαιοκίτρινοι, οἱ πρασινωποὶ καὶ καθεξῆς, δὲν εὐχαριστοῦσιν ἡμᾶς, διότι εἶναι χρωματισμοὶ ἀσυνήθεις εἰς τοὺς ἀνθρώπους, πᾶν δὲ ἀσυνήθες διεγείρει τὴν δυσαρέσκειάν μας ὁσάκις παρουσιασθῇ. Οὕτω π. χ. οἱ ξυρρίζοντες τὸν μύστακα δὲν μᾶς διαθέτουσι καλῶς, φαίνονται ἄσχημοι τὴν θέαν, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι σπανίως βλέπομεν τοιοῦτους. Εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς ἔμως ἢ τοὺς Ἀμερικανοὺς συνηθίζοντας κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ ξυρρίζωσι τὸν μύστακα οὐδόλως φαίνεται τοῦτο δυσάρεστον.

Ἐπίσης ὁ συρμός τῶν ἐνδυμάτων ἢ τῶν πέλων ἢ τῶν ὑποδημάτων, τόσον ὁ ἀνδρικός ὅσον καὶ ὁ γυναικεῖος κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του δὲν μᾶς εὐχαριστεῖ, διότι ἐξέρχεται τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης συνηθειῶν μας, μετὰ τινὰ ὅμως χρόνον εὐρίσκομεν αὐτὸν εὐχάριστον καὶ πρακτικόν.

Διὰ τὸν λόγον λοιπὸν τῆς ἕξεως καὶ συνηθείας δὲν εὐχαριστοῦμεθα ὁσάκις συμβῇ νὰ συναντήσωμεν ἀνθρώπους ἔχοντας ὀφθαλμοὺς φαιοχρόους ἢ φαιοκιτρίνους ἢ ἄλλου σπανίου χρωματισμοῦ.

Μία ἀκόμη ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ συνήθεια εἶναι ἡ κυρία αἰτία εἰς τὴν ἐκ τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ὀφθαλμῶν ἐντύπωσιν εἶναι τὰ ζῷα καὶ τὰ πτηνὰ. Πολλὰ λ. χ. ἐκ τῶν ζῴων καὶ τῶν πτηνῶν κέκτῃνται κιτρίνους ἢ πρασινωποὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὅμως θεωροῦμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τούτους ὠραιότατους. Διὰ τί; διότι συνηθίσσαμεν νὰ βλέπωμεν τὰ ἐν λόγῳ ζῷα ἢ πτηνὰ με τοιοῦτου χρώματος ὀφθαλμούς. Τοῦναντίον δ' οἱ αὐτοὶ χρωματισμοὶ εἰς ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων διεγείρουσι τὴν δυσαρέσκειάν μας. Συνέπεια τῆς δυσαρεσκείας ταύτης εἶναι ἡ κακὴ ιδέα, ἣν σχηματίζομεν ἀμέσως περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν τοιοῦτους ὀφθαλμοὺς φερόντων.

Ὡστε ὁ χρωματισμὸς τῶν ὀφθαλμῶν συμβάλλει εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην φυσιογνωμίαν ἐκάστου. Ἐν τούτοις ἡ συμβολὴ

αὕτη δὲν εἶναι τόσον μεγάλη καὶ τόσον θετική, ὥς εἶναι ἡ συμβολὴ τῶν βλεφάρων, τῶν ὀφρύων, τῶν μυῶν, τῶν βολβῶν καὶ τοῦ προσώπου. Ἡ συμβολὴ τῶν ὀργάνων τούτων εἶναι σαφῶς καθωρισμένη καὶ σταθερά, ἐν ᾧ ἡ τοῦ χρωματισμοῦ τῶν ὀφθαλμῶν εἶναι ὑποκειμενικὴ καὶ ἀσταθής· π. χ. ἐὰν οἱ βολβοὶ ἢ τὰ βλέφαρα ἢ αἱ ὀφρύες ἢ τὸ δέριμα τοῦ προσώπου κινηθῶσι κατὰ μίαν ὀρισμένην διεύθυνσιν, θὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος ὀρισμένην φυσιογνωμίαν ἐξωτερικεύουσαν μίαν ὀρισμένην ψυχικὴν κατάστασιν. Οὕτως ὁ ὀργιζόμενος συσπᾷ τὰς ὀφρῦς, ὁ ὑπερήφανος ὑψώνει τοὺς ὀφθαλμοὺς μετὰ τῶν βλεφάρων καὶ τῆς κεφαλῆς ὀλοκλήρου, ὁ χαρλεῖς κινεῖ τοὺς μύς τοῦ προσώπου καθ' ὀρισμένον τρόπον πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὸν χρωματισμὸν τῶν ὀφθαλμῶν. Οἱ μελανόφθαλμοι λογίζονται κατὰ κανόνα ὡς ἄνθρωποι ζωηροί, εὐερέθιστοι καὶ ἄστατοι· ἐνίοτε ὅμως συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετον· συναντῶμεν δηλ. μελανοφθάλμους μὲ ἥρεμον χαρακτήρα καὶ σταθερότητα ἰδεῶν. Ἐπίσης οἱ γαλανόφθαλμοι θεωροῦνται γενικῶς ὡς ἄνθρωποι ἥρεμοι, ἀγαθοὶ καὶ εὐθεῖς· ἀλλὰ καὶ ποσάκις δὲν ἀπαντῶμεν ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ γαλανοφθάλμους ζωηροτάτους καὶ εὐμεταβλήτους;

Δι' ὧν λοιπὸν ἀναλυτικῶς ἀνέπτυξα καταφαίνεται ὅτι οἱ ὀφθαλμοί, τουτέστιν οἱ βολβοί, ὁσάκις δὲν τίθενται εἰς κίνησιν ὑπὸ τῶν μυῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἥρεμῶσιν, οὐδεμίαν ψυχικὴν κατάστασιν ἢ σκέψιν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξωτερικεύσωσιν, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς ὄργανα δεχόμενα τὰς προσπιπτούσας φωτεινὰς ἀκτῖνας καὶ ἀντανακλῶντα ταύτας πρὸς τὰ ἔξω, ὡς ποιεῖ καὶ πᾶς κοινὸς καθρέπτης ἢ τι ἄλλο λάμπον ἀντικείμενον. Συνεπῶς ἡ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν δοξασία ὅτι εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύεται σφαλερὰ σχηματισθεῖσα ἀπὸ παλαιότερας ἐποχῆς, ὅποτε ἡ Ἀνατομικὴ καὶ ἡ Φυσιολογία τῶν ὀφθαλμῶν εὗρισκοντο εἰς νηπιώδη κατάστασιν.

Ἐπομένως καὶ ἡ φράσις «γλῶσσα τῶν ὀφθαλμῶν» εἶναι μὲν ποιητικὴ καὶ ἡχεῖ ἡδέως εἰς τὰ ὦτα, ἐπιστημονικῶς ὅμως ἐξεταζομένη εἶναι ἀδόσιμος, τῶν βολβῶν τῶν ὀφθαλμῶν καθ' ἑαυτῶν μὴν ὄντων εἰς θέσιν νὰ ὁμιλήσωσι τὴν ὑπονοουμένην γλῶσσαν τῆς ψυχῆς. Τὴν γλῶσσαν ταύτην τὴν ἀνυπέρβλητον, τὴν

λαλουμένην ἀνὰ τὴν ὑφήλιον πᾶσαν, ὁμιλοῦσιν οἱ πέριξ τῶν ὀφθαλμῶν μύες, οἵτινες πολυειδεῖς καὶ πολυάριθμοι ὄντες καὶ κινούντες τὰ βλέφαρα, τὰς ὀφρῦς, τοὺς βολβοὺς καὶ τὸ δέριμα τοῦ προσώπου κατὰ ποικίλας διευθύνσεις, προσδίδουσιν εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον τὰς διαφόρους ἐκφράσεις τοῦ προσώπου ἀναλόγως τῶν ψυχικῶν καταστάσεων, ὑφ' ἃς διατελεῖ οὗτος.

Ὁ ὅρος λοιπὸν «γλῶσσα τῶν ὀφθαλμῶν» εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀπορριπτέος καὶ ἀντικαταστατέος διὰ τοῦ ὅρου «γλῶσσα τοῦ προσώπου», διότι μόνον τὸ πρόσωπον ἐν τῇ συνόλῳ, καὶ οὐχὶ οἱ βολβοί, εἶναι εἰς θέσιν νὰ λαλῇ τὴν ἀπαράμιλλον ταύτην γλῶσσαν.

Ἡ ἐπιστήμη ὄντως διὰ τῶν προόδων, ἃς ἐπετέλεσε, κατέστρεψε τὰς ὠραίας ἰδέας, ἃς εἶχομεν περὶ τῆς γλώσσης τῶν ὀφθαλμῶν. Ὡς ἀποζημιῶσιν ὅμως παρέσχε τὴν ἀληθὴ γνῶσιν τοῦ πράγματος, διδάξασα ἡμᾶς ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς, ὡς ἐνομίζομεν πρότερον.

Καὶ τώρα ὅποτε ἐμάθετε ὅτι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπου τινὸς ἀτενίζοντες οὐδόλως διαδλέπετε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, θὰ ἀτενίζετε τοῦ λοιποῦ ὀλιγώτερον εὐχαρίστως εἰς ἀγαπωμένους ὀφθαλμούς; Ὁχι βεβαίως· ὡς μέχρι σήμερον, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἔξης θὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ λάμψις τοῦ βλέμματος νὰ σᾶς γοητεύῃ, μολονότι γνωρίζετε ὅτι δὲν πηγάζει ἐκ τῆς ψυχῆς.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΥΡΙΤΣΑΣ

Ὁφθαλμίατρος

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΟΥ

ΣΚΗΝΑΙ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

“Ο διὰ νυκτός ἐγεγυθὲς πύργος. — Εἰς ἀναζήτησιν πετρελαίου. — “Ο σωληνόδρομος. — “Οπου ἡ γραῖα ὑπογράφει. — Εἰς πρῶην ἄγριος τῶν δασῶν. — Μία μυστηριώδης ἱμαῖα εἰς τὸ δάσος μου. — Φλῶγες, Λῶγες. — Βατόμουρα ὁ θησαυρός.

Φθινόπωρον! — Προχθὲς ἀκόμη τὰ δάση ἦσαν καταπράσινα μετὰ τὸ γνωστὸν ζωηρὸν χρῶμα τῶν ὁροσερωτέρων μαρουλίων καὶ σήμερον, ὦ τοῦ θαύματος! εἰς καὶ μόνος πάγος νυκτερινὸς τὰ ἐχρωμάτισε χρυσοκίτρινα, ἀνοιχτοκόκκινα, βαθυκόκκινα. Δὲν περιγράφεται τὸ θέαμα. “Ο ὀφθαλμὸς κυριολεκτικῶς μεθ᾽ μετὰ τὰ χρώματα αὐτά, τὰ ὅποια λάμπουν καὶ ἀκτινοβολοῦν εἰς τὸν ἥλιον. “Αν τὰ φύλλα ἦσαν ἐκ χρωματισμένης ὑάλου καὶ ἐφωτίζοντο ἐσωτερικῶς διὰ μυριάδων ἡλεκτρικῶν λαμπτήρων, ἢ λάμπες των δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ζωηροτέρα.

Προχωρῶ εἰς τὸ δάσος καὶ προχωρῶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν. “Ο καιρὸς εἶναι αἶθριος καὶ θερμός, ἡ ἀτμόσφαιρα διαυγής καὶ οὔτε πνοὴ ἀνέμου σείει τὰ φύλλα. “Αλτ! τί συμβαίνει; Μακρόθεν ἀκούεται περίεργος ἦχος, ἢ ἀπατῶμαι; “Οχι, κάτι εἶναι. Ρυθμικὸς ῥόγχος, ὡς ν’ ἀναπνέῃ κάπου κανὲν μυθικὸν μεγαθήριον. Ἐμπρός! ὡς ἀνακαλύψωμεν τί εἶναι. Προχωρῶ ἀκροποδητὶ, κατέρχομαι ἕνα κρημνὸν καὶ ἀνέρχομαι τὴν ἀπέναντι ῥάχιν. Ἐκεῖθεν φαίνεται ἡ πέριξ χώρα καὶ ἀνακαλύπτω εἰς ἕν βάραθρον τὴν αἰτίαν τοῦ μυστηριώδους θορύβου.

Τί εἶναι αὐτό; Εἰς ὑψηλὸς ξύλινος πύργος· πλησίον του μία ἀτμομηχανή· εἰς πελώριος ξύλινος τροχὸς ὕψους οἰκίας καὶ εἰς μακρὸς κορμὸς ἐλάτης συνδεδεμένος μετὰ τὸν γιγάντειον τροχὸν καὶ χρησιμεύων ὡς «ballancier». “Ανθρωποὶ ἄγριοι τὴν ὄψιν ρίπτουν ξύλα εἰς τὴν ἀτμομηχανήν, ἥτις συρίζει καὶ ἀσθμαίνει καὶ ὅλος ὁ πύργος σείεται καὶ τρίζει ρυθμικῶς.

Πῶ, πῶ, τί εἶναι αὐτό! “Αλλ’ ἐγὼ πρὸ δύο ἡμερῶν μόλις εἶχον διέλθῃ ἀκριβῶς διὰ τοῦ αὐτοῦ μέρους καὶ δὲν εἶχον ἰδεῖ ἐκεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ μίαν μικρὰν βρυσσοῦλαν. Μήπως βλέπω ὀπτασίαν; Μήπως ἐσάλευσεν ὁ νοῦς μου καὶ πλάττει πύργους ἀνεγερθέντας ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ μόνῃ; “Αλλὰ τέλος πάντων ὡς πλησιάζωμεν.

— Καλησπέρα σας, «χαοῦ ντοῦ γιοῦ ντοῦ».

— Καλὰ εὐχαριστῶ, καὶ σεῖς;

— Πολὺ καλὰ. “Ωραία βραδεῖά, αἰ;

— Ναι, θὰ ἔχωμεν ὅμως παγωνιά τὴν νύκτα.

— Ἐπιτρέπεται ἡ ἐρώτησις, πότε ἦλθετε ἐδῶ;

— Προχθὲς τὴν νύκτα.

— Σεῖς ἐκτίσατε αὐτὸν τὸν πύργον καὶ ἐφέρατε τὴν μηχανήν;

— “Οχι, ἦλθεν ὁ ἐργολάβος, ὁ ὅποιος ἔφερε τὰ κομμάτια ἔτοιμα, τὰ συνέδεσε καὶ ἐντὸς 24 ὥρων ὅλη ἡ ἐγκατάστασις ἦτο ἐτοίμη καὶ ἤρχισαμεν τὴν ἐργασίαν.

— Τί ἔργον κάμνετε ἐδῶ;

— Ἐξμεθα «ὄιλ ντρίλλερς».

— Τί εἶπατε;

— «“Οἰλ ντρίλλερς» (δηλαδὴ πετρελαιοδιφαι).

— Καὶ τί θὰ κάμετε ἐδῶ;

— Θὰ κάμωμεν μετὰ αὐτὰ τὰ τρυπάνια καὶ μετὰ αὐτοὺς τοὺς λωστοὺς μίαν τρυπάν εἰς τὴν γῆν.

— Πόσον βάθειά;

— Περὶπου χιλίους πόδας· ἴσως καὶ εἰς περισσότερον βάθος. Θὰ φθάσωμεν, ἕως ὅτου εὕρωμεν στρῶμα ἀμμῶδες πετρελαιοφόρον.

— Καὶ ἂν δὲν εὔρετε;

— “Αν δὲν εὕρωμεν πετρέλαιον ἐδῶ, θὰ δοκιμάσωμεν παρέκει, ὅπου μᾶς διατάξουν οἱ προϊστάμενοί μας. “Ολον σχεδὸν τὸ ἔτος αὐτὸ τὸ ἔργον κάμνομεν, ἀπὸ μίαν τρυπάν κατὰ δεκαπενθήμερον.

— Καὶ ἂν εὔρετε πετρέλαιον;

— Τότε θὰ ἔλθῃ ἄλλο προσωπικόν, τὸ ὅποιον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ κάμῃ μίαν «πάϊπ λάιν» μέχρι τοῦ πλησιεστέρου σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ.

Τί θά εἴπῃ «πάμπ λαίν»; ἐρωτᾷτε. Θά εἴπῃ σωληνόδρομος, ἦτοι τοποθέτησις σωλήνος 5-6 μιλίων μήκους μέχρι τοῦ πλησιεστέρου σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Ἐν παρόδῳ ὑπάρχουν εἰς τήν Ἀμερικὴν τοιοῦτοι σωληνόδρομοι, οἱ ὅποιοι διασχίζουν ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τῶν μεσογείων πολιτειῶν μέχρι τῆς Θαλάσσης. Ἐπ' αὐτῶν ἐφαρμόζονται ἐν μέρει οἱ νόμοι περὶ σιδηροδρόμων, δηλ. ἐντὸς τοῦ σωληνοδρόμου δικαιοῦται νὰ ταξιθεύῃ ἀντὶ ὠρισμένων κομίστρων τὸ πετρέλαιον οἷου δῆποτε ιδιώτου.

Οἱ ιδιοκτῆται τῶν γαιῶν εἶναι καὶ ιδιοκτῆται τοῦ εὐρισκομένου πετρελαίου. Συνήθως ὅμως ἐκχωροῦν τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς Ἑταιρείας διὰ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἢ καὶ συμφωνοῦν ἐπὶ συμμετοχῇ εἰς τὰ κέρδη. Πολλοὶ πτωχοὶ γεωργοὶ ἔγειναν οὕτω πλούσιοι διὰ νυκτός. Εἰς γέρον χωρικοὺς εἶχεν ἐκχωρήσῃ τὸ δικαίωμά του εἰς Ἑταιρείαν ἀντὶ τιμῆς δεκαπλασίας τῆς ἀξίας τοῦ κτήματός του. Ἐπρόκειτο νὰ συνυπογράψῃ τὸ συμβόλαιον καὶ ἡ γραῖα σύζυγός του. Αἴφνης ἡ γραῖα μετανοεῖ.

— Δὲν ὑπογράφω!

— Μὰ διατί, κυρά!

— Διότι θέλω πρῶτα τὸ φόρεμα.

— Ποῖον φόρεμα;

— Μοῦ ἔταξε ὁ γέρος ἐν φόρεμα, ἂν ὑπογράψω τὸ συμβόλαιον. Ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι ἅμα ὑπογράψω, θά ἀθετήσῃ τὸν λόγον του. Φόρεμα θέλω, τώρα τὸ θέλω.

— Πολὺ καλὰ, θά στείλωμεν ἓνα ἔφιππον ἀπεσταλμένον εἰς τὴν πλησιεστέραν πόλιν νὰ σοῦ φέρῃ τὸ φόρεμα.

Καὶ ἐκάθηντο ὑπομονητικῶς οἱ «γαντοφόροι» κύριοι εἰς τὴν καλύβην τοῦ γέρου ἀναμένοντες. Ἐπὶ τέλους ἔφθασε τὸ φόρεμα καὶ ἡ γραῖα τρέμουσα ἐκ χαρᾶς ὑπέγραψε.

Μεγάλη εἶναι ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἐπιχειρηματιῶν πρὸς ἀπόκτησιν ἀδειῶν ἐκμεταλλεύσεως. Ἴδου ἐν παράδειγμα πρόσφατον:

Εἰς μίαν «ἐπιφυλάξιν» δύο Ἑταιρεῖαι εἶχον ὁσφρανθῇ πετρέλαιον. «Ἐπιφυλάξεις» (reservations) λέγουν ἐδῶ τὰ δάση, τὰ ὅποια ἐχορήγησε τὸ Δημόσιον πρὸς τοὺς αὐτόχθονας Ἰνδιάνους

διὰ νὰ ζοῦν ἐντὸς αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ διατηρῆται ἡ γενεὰ τῶν «πρόην ἀγρίων» τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ πετρελαιοφόρος θέσις εὐρέθη ὅτι ἀνήκει εἰς ἓνα παῖδα ὀρφανόν. Ἀλλ' ὁ νόμος περιβάλλει διὰ χιλίων προφυλάξεων τὰς ιδιοκτησίας τῶν «πρόην ἀγρίων». Κατ' ἀρχὴν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐκποίησης τῶν γαιῶν τῶν εἰς λευκοὺς, καὶ ὅταν τυχὸν ἐξαιρετικῶς προκληθῇ εἰδικὴ σχετικὴ ἀδεια, πρέπει ὁ Ἰνδιάνος νὰ εἶναι πάντως ἐνήλικος.

Ἐπὶ ἔτη πρὸ τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Ἰνδιάνου τὸν ἐπεριποιοῦντο ἀμφότεραι αἱ Ἑταιρεῖαι, ἐδάνειζον εἰς αὐτὸν χρήματα, μὲ τὰ ὅποια εὖ ποιῶν ὁ μικρὸς ἄγριος ἐσπούδαζεν εἰς ἀνωτέραν σχολὴν καὶ ἔλαβε μὲν πωσιν οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν. Ὅσον ἐπλησίασεν ἡ ἐποχὴ τῆς ἐνηλικιώσεώς του, τόσον περισσότερον συνηγωνίζοντο αἱ δύο ἐνδιαφερόμεναι μερίδες νὰ τὸν κολακεύουν.

Ἀλλ' εἰς τοὺς νέους δὲν λαλεῖ μόνον ἡ φωνὴ τοῦ συμφέροντος, ὑπάρχει καὶ τὸ ζήτημα τῆς συμπαθείας. Προφανῶς ὁ νέος συνεπάθει περισσότερον πρὸς τὸν ἓνα τῶν πρακτόρων.

Τοῦτο μετὰ δυσφορίας εἶδεν ὁ ἕτερος πράκτωρ καὶ ἔκαμε τὸ σχέδιόν του. Διωργάνωσε μικρὰν ἐκδρομὴν ἐπὶ αὐτοκινήτου, εἰς τὴν ὁποῖαν προσεκάλεσε τὸν νέον. Ἡ ἐκδρομὴ ἀπέληξεν εἰς «γλέντι». Ἀπεφασίσθη νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν ἐκδρομὴν ἐπ' ἀόριστον. Οὕτως ὁ πράκτωρ καὶ οἱ λοιποὶ φίλοι διέσχισον εὐρείας ἐκτάσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοκινήτου ἀπάγοντες τὸν νέον. Ἀλλ' ὁ ἕτερος πράκτωρ ἐνοικιάζει καὶ αὐτὸς αὐτοκίνητον καὶ ἀρχίζει νὰ κυνηγῇ τὸ πρῶτον αὐτοκίνητον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἀπήγετο ὁ νέος. Ἐνῷ λοιπὸν ἐκεῖνος ἐνόμιζεν ὅτι λαμβάνει μέρος εἰς ἐκδρομὴν ἀναψυχῆς, κυρίως ἀπήγετο, καὶ τὸ ἕτερον αὐτοκίνητον ἠκολούθει. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐγένετο ἄγριον κυνήγιον, ἕως ὅτου μίαν νύκτα — τὸ μεσονύκτιον ἀκριδῶς — ὁ νέος ἐγένετο 21 ἔτους, καὶ δύο δευτερόλεπτα μετὰ τὴν ἐνηλικίωσίν του, παρουσίασαν εἰς αὐτὸν μελάνην καὶ χάρτην νὰ ὑπογράψῃ τὸ συμβόλαιον τῆς ἐκχωρήσεως τῶν πετρελαιοφόρων γαιῶν του. Τότε ἔφθασε — τέφ, τέφ! — τὸ ἕτερον αὐτοκίνητον καὶ ὁ ἕτερος πράκτωρ ἔσπευσεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον μὲ πρόθεσιν νὰ προσθέσῃ μερικὰς χιλιάδας ταλλήρων, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε. Μόλα ταῦτα ὁ νέος «πρόην ἄγριος» δὲν περνᾷ ἄσχημα, διότι

ἡ συμμετοχή του εἰς τὰ κέρδη ἐξησφάλισεν εἰς αὐτὸν ἀξιόλογον ἐσόδημα.

Μίαν θερμὴν ἡμέραν τοῦ Ἰουλίου ἐπεριπάτουν εἰς τὸ ἰδιόκτητον δάσος μου, ὅτε παρετήρησα τὰ νωπὰ ἔχνη ἀμάξης καὶ ἵππου. Ποῖος ἄρα γε τοιαύτην ἐποχὴν εἰσέβαλεν εἰς τὸ κτήμα μου; Ἠκολούθησα τὰ ἔχνη τῆς ἀμάξης καὶ ἔφθασα εἰς μίαν θέσιν πλησίον πηγῆς, ὅπου ἴστατο εἰς ἵππος ἀπεζευγμένος καὶ πλησίον αὐτοῦ μικρὰ κομπὴ ἀμαξία. Δὲν ἐφαίνετο ὅμως κανεὶς ἄνθρωπος, μόνον κάτωθεν μεγάλου δένδρου εἶδον στρωμένον καθαρὸν λευκὸν τραπεζομάνδηλον καὶ τὰ ἀπομεινάρια ἑνὸς ἐξοχικοῦ προγεύματος, «αὐγότσοφλα», κουτάκια σαρδελλῶν καὶ ἀστακοῦ, ἔχνη χοιρομηρίου κ.τ.λ.

Ποῖοι ἄρα γε ἦλθον, ἔφαγαν καὶ ἔγιναν ἄφαντοι; Πάντως θὰ ἐπανέλθουν, ἐσκέφθην, διότι ἄφησαν ἐδῶ τὴν ἀμαξίαν των καὶ ἀπεφάσισα νὰ περιμείνω. Μετὰ τινα ὥραν ἐνεφανίσθη μία κυρία ἀσθμαίνουσα ὑπὸ τὸ βάρος μεγάλου κοφινίου, τὸ ὅποτον ἐσήκωνε.

— Γειά σας! Ἐφώνηξε, τί κάμνετε ἐδῶ; Μήπως σηκώνετε ἀπὸ τὸ δάσος αὐτὸ κεκρυμμένους θησαυρούς; Ἠξεύρετε ὅτι εἶμαι ὁ ἰδιοκτήτης αὐτοῦ τοῦ δάσους καὶ διαμαρτύρομαι ἐντόνως!

— Καλά! εἶπε γελῶσα ἡ κυρία, ἂν ἐπιμένετε, σᾶς δίδομεν μερίδιον ἐκ τῶν θησαυρῶν τοῦ δάσους σας. Καὶ λέγουσα ταῦτα διηλθεν ὡς διὰ μαγείας διὰ τινος φράκτου ἐξ ἀκανθοφόρου σύρματος.

Εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ δάσος ἦτο διηρημένον διὰ φράκτου φοβεροῦ, χρησιμεύοντος πρὸς χωρισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ παρακειμένου λιθαδίου. Ἑσάρα σύρματα τεῖνωμένα παραλλήλως, καρφωμένα ἐπὶ ἰσχυρῶν δοκῶν, περιφράσσουν τὸ λιθάδιον ἀπειλοῦντα καὶ ἔτοιμα νὰ σχίζουν ἀπηνῶς τὸ δέρμα τῶν ζώων ἢ τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι ἐπιχειροῦν νὰ διέλθουν δι' αὐτῶν. Ἀλλ' αὕτη ἡ εὐσαρκος κυρία ἐξηπλώθη κατὰ γῆς καὶ διηλθε διὰ τοῦ φράκτου ἔρπουσα ὡς «χέλι».

— Σᾶς συγχαίρω διὰ τὴν εὐκινησίαν σας. Διέρχεσθε ἀτιμωρητὶ τοιούτους φράκτας, ἐνῷ ἐγὼ πάντοτε σχίζομαι, ὁσάκις ἐπιχειρῶ νὰ διασκελίσω τὸ φοβερὸν τοῦτο ἐμπόδιον.

Ἡ κυρία ἐφώνηξε: Λῶρενς, Φλῶρενς! Παρουσιάσθησαν τότε ἐν τῷ μέσῳ πυκνῶν βάτων εἰς νέος καὶ μία νέα.

— Ὁ Λῶρενς εἶναι υἱός μου καὶ ἡ Φλῶρενς εἶναι κόρη μου.

— Χαίρω διὰ τὴν γνωριμίαν σας, Λῶρενς, Φλῶρενς, μὰ τέλος πάντων τί μαζεύετε εἰς τὸ δάσος καὶ γεμίζετε «κόφαις» καὶ «πανέρια»;

— Δὲν βλέπετε; μαζεύομεν βατόμουρα!

— Διὰ τὰ βατόμουρα λοιπὸν ἦλθατε ἐδῶ καὶ σεῖς, ὦ Λῶρενς, Φλῶρενς;

— Φυσικά, ἀπήντησαν.

— Μὰ τί θὰ τὰ κάμετε;

— Τί θὰ τὰ κάμωμεν; Θὰ τὰ βράσωμεν καὶ θὰ τὰ κάμωμεν «γλυκό».

— Τόσον πολλά;

— Βέβαια, εἶπεν ἡ Φλωρεντία, ἡ μαμά ἔχει διακόσια «βάζα τοῦ γλυκοῦ»· αὐτὰ ἔλα θὰ τὰ γεμίση βατόμουρα.

— Χά, χά, ἐγέλα ὁ Λαυρέντιος (ὁ Λῶρενς), δὲν ἔχουν εἰς τὸν τόπον σας βατόμουρα;

— Βέβαια ἔχουν, ἀλλ' ἡ γυναῖκά μου ἐμάλωνα τὰ παιδιά, ὅταν ἐμάζευαν βατόμουρα, διότι ἐλέρωναν τὰ χέρια των καὶ τὰ ροῦχά των. Ἐπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ζάχαρις εἶναι δυστυχῶς τόσον ἀκριθὴ, ὥστε μόνον οἱ ἐκατομμυριοῦχοι τὴν τρώγουν καθημερινῶς.

— Λοιπὸν δὲν κάμνουν γλυκὸ εἰς τὸν ἄτυχον ἐκεῖνον τόπον;

— Κάμνουν γλυκὸ ἀπὸ βύσσινά, ὅχι ἀπὸ βατόμουρα, καὶ ὅχι διακόσια «βάζα» τὸ ἔτος!

— Πήγαινε, Φλῶρενς, νὰ φέρῃς τὸ ἄσπρο κοφίνι, εἶπεν ἡ «μαμά» πρὸς τὴν δεσποινίδα Φλωρεντίαν. Εἰς τὸ μεταξὺ ὁ Λαυρέντιος ἄς ζεύξη τὸν ἵππον.

— Ποῦ τὸ ἄφησες;

— Πάρε αὐτὸ τὸ μονοπάτι, θὰ εὕρῃς παρέκει μίαν ἱτιὰν ἐκεῖ νὰ στρέψῃς δεξιὰ· θὰ ἴδῃς μίαν μεγάλην ὄξυάν καὶ ἕνα γαῦρον καὶ δίπλα δύο μελιούς, παρέκει μίαν ἀνθισμένην κουφοξυλιάν, ἐκεῖ ἀκριβῶς εἶναι τὸ κοφίνι.

— Καλὴ μου κυρία, μήπως ὁ σύζυγός σας εἶναι καθηγητῆς τῆς βοτανικῆς; ἠρώτησα.

— Ὁχι δά, εἶναι ἔμπορος ψιλικῶν.

— Μὰ τότε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζῃ ἡ δεσποινὶς Φλωρενς τόσα δένδρα, νὰ διακρίνῃ μάλιστα ὄξυάν ἀπὸ γαῦρον, ἐνῷ ὁμοιάζει τόσο τὸ φύλλωμά των;

— Ἐγὼ, ἀπήντησεν ἡ κυρία, συνηθίζω ἀνέκαθεν νὰ παίρνω τὰ παιδιὰ μου εἰς τὴν ἐξοχὴν, καὶ τὰ διδάσκω νὰ διακρίνουν τὰ φυτὰ καὶ τὰ ἄνθη καὶ ἰδίως τὰ δένδρα διὰ νὰ μανθάνουν τὰς ιδιότητας ἐκάστου. Ἄντὶ νὰ γυρίζω μὲ τὴν κόρην μου εἰς τὸν σκονισμένον δημόσιον περίπατον πρὸς ἐπίδειξιν τῆς «τουαλέττας» τῆς, προτιμῶ νὰ τὴν ὀδηγῶ εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ δάση νὰ κάμνῃ γνωριμίαν μὲ τοῦ Θεοῦ τὰ ἀριστουργήματα.

— Καὶ ποῦ ἐμάθατε σεῖς τόσην βοτανικὴν;

— Ἄν καὶ ἐμεγάλωσα ἐντὸς πόλεως, οἱ γονεῖς μου ἀφ' ἑνὸς καὶ οἱ διδάσκαλοί μου ἐξ ἄλλου συχνὰ μᾶς ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἐξοχὴν διὰ νὰ ἐξοικειωθῶμεν μὲ τὰ θαυμάσια δένδρα τῶν δασῶν μας. Μήπως εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἀγαπᾶτε τὰς ἐκδρομὰς καὶ τὰ δένδρα;

— Πῶς! τὰς ἀγαπῶμεν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ γίνεται συγκέντρωσις μεγάλων ὀμίλων, δηλαδὴ «σωστὸ πανηγύρι». Μονήρεις ἐκδρομαὶ κατὰ τὸ σύστημα «ἐγὼ καὶ ὁ κοῦκκος» δὲν μᾶς ἀρέσουν τόσο πολύ.

Ἀπεσιώπησα ἐπίτηδες, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα μία δεσποινὶς «καθὼς πρέπει» δυσκόλως διακρίνει τὴν ἰτέαν ἀπὸ τὴν ἀμυγδαλέαν, καὶ ἡ «μαμά» τῆς συνήθως δὲν ἔχει ὄρεξιν νὰ τὴν περιάγῃ εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ νὰ σχίξῃ τὸ φόρεμά τῆς καὶ τὰ δάκτυλά τῆς εἰς τὰ βᾶτα πρὸς συλλογὴν μούρων.

* *

Ἐν παρόδῳ, ἡ συλλογὴ ἄγριων καρπῶν τῶν δασῶν γίνεται ἐδῶ ὅλον τὸ ἔτος σχεδόν. Τὴν ἀνοιξιν ὁ τόπος ὅλος μοσχοβολᾷ ἀπὸ ἄγρια χαμοκέρασα, τὰ ὅποια, ἐννοεῖται, συλλέγονται ἐπιμελῶς.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους ὀριμάζει ἄλλος ἄγριος καρπός, ἡ Ἰδαία βᾶτος (τὸ σμέουρον τῶν βουνῶν τῆς Κρήτης, τὸ ὅποion ὀνομάζομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα *framboise*). Μετὰ ταῦτα ὀριμάζουν τὰ βατόμουρα, τῶν ὁποίων γίνεται μεγάλη κατανάλωσις. Εἰς τὴν ἀγορὰν ταῦτα πωλοῦνται ἀκριβότερα ἀπὸ τὰ βύσσινα καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν «μαρμελάδα» παρατίθεται συχνὰ εἰς τραπέζας πλουσίων

καὶ πτωχῶν. Τὰ βατόμουρα θεωροῦνται ὅχι μόνον νοστιμώτερα τῶν κερασίων καὶ βυσσίνων, ἀλλὰ καὶ ὑγιεινότερα, ἵσως διότι περιέχουν οὐσίας στυπτικὰς ἀναλόγους πρὸς τὰς τοῦ μαύρου οἴνου. Ὅσοι δὲν εἶναι ἀρκετὰ πλούσιοι νὰ κάμουν πῆτταν ἐξ ἀμιγῶν βατομούρων, τὰ ἀναμιγνύουν μετὰ εὐθηνῆς ἐλληνικῆς σταφίδος.

Ἐὰν μένετε εἰς τὴν ἐξοχὴν τὸ θέρος καὶ δύνασθε νὰ προμηθευθῇτε βατόμουρα, σᾶς συνιστῶ νὰ δοκιμάσετε «κομπόσταν» ἐκ σταφίδος, εἰς τὴν ὁποίαν προσθέτετε ὀλίγα βατόμουρα. Ταῦτα δίδουν ὅχι μόνον τὸ βαθὺ πορφυροῦν χρῶμά των, ἀλλὰ καὶ κάποιον «σῶμα» ἢ «τόνον» εἰς τὴν ἄτονον καὶ κουραστικὴν γλυκύτητα τῆς σταφίδος. Τὰ παιδιὰ σας θὰ σκιρτοῦν πλήρη χαρᾶς πρὸ τοιούτου βαθέως ἐρυθροῦ γλυκίσματος.

Ἐν τῇ μετὰξὺ ἐπανήλθεν ἡ δεσποινὶς φορτωμένη βατόμουρα.

— Εὐρήκατε λοιπὸν τὴν ἰτέαν καὶ τὸν πτελεόν, καὶ τὸν γαῦρον, καὶ τὴν ὄξυάν καὶ τὴν κουφοξυλιάν;

— Βέβαια, — εὐρήκα καὶ καὶ ἄτι ἄλλο. Εἰς τὸν κορμὸν τῆς ὄξυας χαραγμένην μίαν καρδίαν καὶ κάτωθεν ἀρχικὰ γράμματα· θὰ ἐχρησίμευσε, φαίνεται, ὡς τόπος συνεντεύξεων αὐτὸ τὸ δένδρον!

— Ὅλα τὰ βλέπετε! σᾶς συγχαίρω διὰ τὴν παρατηρητικότητά σας.

Μετ' ὀλίγον οἱ μouroσυλλέκται ἐφόρτωσαν τὰ βατόμουρά των καὶ ἐπέβησαν τῆς ἀμάξης των.

Βραδέως ἐχάνετο ἡ ἄμαξα ὀπισθεν τῶν δένδρων.

Μακρόθεν ἔνευον ἀποχαιρετισμὸν ὁ Λῶρενς καὶ ἡ Φλωρενς.

— Ὡρα σας καλή! εἶπα καὶ εὐρέθην πάλιν μόνος εἰς τὸ βαθύσκιον ἐρημον δάσος μου, ὅπου βασιλεύει ἀπόλυτος ἡσυχία, ἐνῷ αἱ ἀκτῖνες τοῦ δύνοντος ἡλίου φωτίζουν τὰς κορυφὰς τῶν δένδρων, ὥς νὰ χύνουν χρυσοῦν πῦρ ἐπὶ τῶν φύλλων.

ΔΥΟ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΚΡΟΠΟΛΕΙΣ¹

Τὸ ὀγκῶδες καὶ πολυτελὲς βιβλίον εἶναι προῖον τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν τοῦ κ. Τσουντα εἰς τὰ προϊστορικὰ τῆς Θεσσαλίας ἐδάφη. Ὅπου πᾶσα ἱστορία σιγᾷ καὶ αὐτὴ ἡ μυθικὴ παράδοσις εἰς τὸ σκότος μᾶς ἀφίνει, ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη παρέχει πολλάκις ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἐθνολόγου. Τοῦτο περιφανῶς πλέον ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἀνασκαφικῶν ἐν Ἑλλάδι ἐργασιῶν καὶ οὐδεὶς μορφωμένος ἄνθρωπος ἀγνοεῖ σήμερον, ὅτι, ἂν ὡς ἀνοικτὸν βιβλίον κεῖται ἐνώπιόν μας ἡ πρῶν ἐντελῶς ἀγνωστος ἱστορία τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλλάδος, ἡ πέραν τοῦ 1000 πρὸ Χριστοῦ ἀνερχομένη μέχρι τοῦ 2000 περίπου καὶ ἔτι περαιτέρω ἐνίοτε, τοῦτο χρεωστεῖται καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τῶν ξένων καὶ ἡμετέρων σκαπανέων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας ταύτης πολλαχοῦ εἶναι θετικὰ καὶ βέβαια, ἀλλαχοῦ δὲ πιθανὰ καὶ ἐνιαχοῦ μόλις φαίνονται ἐγγὺς τοῦ πιθανοῦ. Ἀλλ' ἔτος δὲν παρέρχεται χωρὶς ν' ἀναγνωρισθῇ νέον τι τμήμα τῆς ἀγνώστου γῆς, καὶ μὲ τὴν ἔκτασιν τὴν ὅποιαν ἔλαβον αἱ συνδυασμέναι ἐρευναι μεγάλῃς πληθύος ἀρχαιολόγων ἐπὶ παντὸς τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀρχαιοτάτου πολιτισμοῦ τῶν περὶ τὸ Αἰγαῖον χωρῶν καὶ τῶν πρὸς αὐτὰς συνδεομένων ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν, δὲν εἶναι ἀμφισβολία ὅτι ἡ διαφώτισις τοῦ ἀγνώστου ταχύτερον ἢ βραδύτερον θὰ ἐπέλθῃ πλήρης. Φωτεινὸς ἥλιος φωτίζει σήμερον τὰς μυστηριώδεις ἀκροπόλεις τῶν Ἀχαιῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀνδραγαθήματα ἐξύμνησεν ἡ ποίησις τοῦ Ὀμήρου. Ὁ κόσμος ἐκεῖνος ὁ μυθώδης μᾶς ἔγινε πρὸ πολλοῦ πλέον οἶκος καὶ πρὸ πάντων ὀλοζώντανος παρέρχεται ἔμπροσθέν μας εἰς τοὺς τάφους τῶν Μυκηνηνῶν καὶ τὰνά-

κτορα τῆς Τίρυνθος, εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Ὀρχομενοῦ, τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ἀκροπόλεως τῶν Θηβῶν καὶ τόσων ἄλλων ἑλληνικῶν τόπων. Καὶ ὅχι μόνον αὐτός· ἄλλος ἐνδοξότερος, μεγαλοπρεπέστερος, θαυμασιώτερος ἐξηνοίχθη εἰς τὴν μυριοπόθητον εἰς πάντα Ἑλληνα πατρίδα τῆς ἀνδρείας, τὴν μεγάλην Κρήτην, καὶ μὲ τὰ καταπληκτικὰ λείψανα τῆς δόξης, τοῦ πλοῦτου, τοῦ μεγαλείου τοῦ παρουσιάσθη μόλις πρὸ ὀλίγου ὀλοζώντανος καὶ αὐτὸς εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν γλυκερῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος, διὰ νὰ συνδέσῃ πρὸς αὐτὰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρώτης, τῆς παναρχαίας ἑλληνικῆς λαμπρότητος. Καὶ ἡ ἐπιστήμη χωρεῖ πάντοτε πρὸς τὰ ἔμπροσ. Ἡ ἀρχαιότης ἔγινε νέα καὶ ζητεῖται ἄλλη, ἀληθεστέρα ἀρχαιότης, διὰ νὰ κορέσῃ ἴσως ποτὲ καὶ αὐτὴ τὸν ἀκοίμητον πόθον τῆς σοφίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ζητήσῃ νὰ τρέψῃ τὸν νοῦν τοῦ πρὸς ἔτι μυστηριωδεστέρους, παλαιότερους κόσμους. Ἦδη φαίνεται πολὺ νέα ἡ δευτέρα πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρὶς μὲ τὸν νεώτερον καὶ πρωϊμώτερον μυκηναϊκὸν ἢ κρητικὸν πολιτισμὸν καὶ ζητοῦνται τὰ νήματα, τὰ ὅποια θὰ συνδέσουν αὐτὸν πρὸς κόσμον ἀκόμη παλαιότερον. Ἡ τρίτη χιλιετηρὶς δὲν φαίνεται πλέον πολὺ παλαιά, καὶ τὰ βαθύτερα κοιτάσματα τοῦ πολιτιστικοῦ τούτου ἐδάφους τῆς ἑλληνικῆς γῆς θεωροῦνται ἀνήκοντα εἰς αὐτὴν τὴν τετάρτην πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα.

Μέχρις ἐκείνων τῶν χρόνων μᾶς φέρει καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Τσουντα. Ὁ προϊστορικὸς τῆς Θεσσαλίας πολιτισμὸς μᾶς παρουσιάζει μὲ τὰς ἀκροπόλεις του, τὰ λείψανα τῶν βασιλικῶν του μεγάρων, τῶν σκευῶν, ὅπλων καὶ ἐργαλείων τῶν κατοίκων τῆς χώρας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, κατὰστασιν πολιτιστικὴν, ἡ ὅποια προηγήθη—καὶ προηγήθη κατὰ πολὺ, ὡς ὑποθέτει ὁ συγγραφεὺς—τῆς γνωστῆς καὶ εἰς ἡμᾶς κρητομυκηναϊκῆς. Ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ μύθου, αἱ ὅποιαι ἀδύνατον νὰ μὴ διέσωσαν πυρρῆνά τινα ἱστορικῆς ἀληθείας, καὶ προάγεται οὕτως εἰς ἐθνολογικὰ συμπεράσματα, τὰ ὅποια φαίνονται ὅτι ἐπιρρίπτουσιν ἀπροσδόκητον φῶς εἰς τὴν πρώτην, τὴν ἀρχικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Πελασγοὶ καὶ Θρᾷκες, οἱ μυθικοὶ οὗτοι λαοί, λαμβάνουσιν ἱστορικὴν ὑπόστασιν καὶ παραστάνονται ὡς οἱ πρῶτοι τῆς χώρας οἰκισταί, ὡς ὁ πολιτισμένος

¹ Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου, μετὰ 47 πινάκων καὶ 312 εἰκόνων ἐν τῷ καιμένῳ ὑπὸ Χρήστου Τσουντα, ἐν Ἀθήναις 1908. (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας).

πανάρχαιος τῆς Ἑλλάδος λαός, ὅστις παρέδωκε κατόπιν τὸ σκῆπτρον εἰς τοὺς παμπαλαίους Ἕλληνας, τοὺς τραχεῖς ἔτι, ἀλλὰ μεγάλου μέλλοντος ἐπιδεικτικούς προγόνους τῶν φυλῶν τῆς κρητομυκηναϊκῆς καὶ κατόπιν τῆς δωρικῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι ἐπαγωγότατον νὰ παρακολουθήσῃ τις τὸν συγγραφέα εἰς τὰς μελέτας ταύτας· ἀλλὰ διδακτικώτατον πρὸ πάντων εἶναι νὰ διέλθῃ τις τὴν θεωρίαν αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τῶν εὐρημάτων δηλονότι τῶν σκαφῶν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ κ. Τσουντας κατέρχεται εἰς τὰ ἐθνολογικὰ ἐκεῖνα συμπεράσματα. Τὰ εὐρήματα ταῦτα εἶναι λείψανα περιθόλων δύο ἀκροπόλεων, οἰκήματα, μέγαρα, δάπεδα καλυδῶν, πήλινα ἀγγεῖα, πάντα ἀνήκοντα εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν κανὲν μέταλλον ἀκόμη δὲν ἦτο γνωστὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ σκληρὸς δὲ λίθος καὶ ὁ ὄψιανδρος (εἶδος πυρίτου λίθου τῆς Μήλου) ἐχρησίμευον διὰ τὰ ἐργαλεῖα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐποχῆς ταύτης: ἡ νεολιθική. Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν τρίτην χιλιετηρίδα τίθεται ὁ πολιτισμὸς τῶν Κυκλάδων νήσων, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως ὁ χαλκὸς ἤδη εἶναι γνωστός, εὐνόητον εἶναι πῶς ὁ συγγραφεὺς φέρεται πρὸς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ ἀμέταλλος ἔτι, ἦτοι λιθικὸς πολιτισμὸς τῆς Θεσσαλίας, ἄτε προδήλως — ὡς ἠθέλε τις πρὸς στιγμὴν ὑποθέσει — προγενέστερος τοῦ μεταλλικοῦ Κυκλαδικοῦ, δύναται κάλλιστα νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν τετάρτην πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδα, καὶ μάλιστα εἰς τὸ πρῶτον ἔτι αὐτῆς ἡμισυ.

Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο θὰ φυλάξῃ ἄρά γε πᾶσαν τὴν ἰσχὺν του, ὅταν αἱ μετὰ τὴν ὀξεῖαν ἀντίληψιν καὶ μεθοδικὴν παρατήρησιν διεξαχθεῖσαι ἐργασίαι τοῦ δοκίμου ἐρευνητοῦ ἐπεκταθῶσιν εἰς περισσότερους τόπους τῆς προϊστορικῆς Θεσσαλίας; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δύσκολον εἶναι νὰ δοθῇ σήμερον θετικὴ ἀπάντησις. Ἴσως μάλιστα μετὰ τὰς φετεινὰς ἐρεῦνας Ἀγγλῶν ἀρχαιολόγων εἰς ἄλλους Θεσσαλικοὺς συνοικισμοὺς ἐπιτρέπεται ἀμφιβολία τις περὶ τῆς ἀκριβοῦς τῶν ἀνωτέρω χρονολογιῶν. Καὶ αἱ ὑπ' ἐμοῦ διεξαχθεῖσαι ἐρευναι εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα σχετίζονται στενώτατα πρὸς τὰς Θεσσαλικὰς, καὶ ἐντελῶς μάλιστα σύγχρονα πρὸς τὰ νεολιθικὰ λεγόμενα Θεσσαλικά ἀποδεικνύονται τὰ ἐκ τῶν δύο τούτων νοτιωτέρων χωρῶν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος εὐρήματα. Ἀλλ' οὐδὲν με πείθει

ὅτι εἶναι δυνατόν ν' ἀναχθῇ ὁ ἀμέταλλος αὐτῶν πολιτισμὸς εἰς τόσον παλαιούς χρόνους. Εἶδη τινὰ μάλιστα ἀγγείων τόσον φαίνονται προσεγγίζοντα τὴν «νεολιθικὴν» ἐποχὴν τῆς Βοιωτίας καὶ Φωκίδος πρὸς τὴν νησιωτικὴν μεταλλικὴν, ὥστε πᾶς λόγος θὰ ὑπῆρχε νὰ δεχθῶμεν ἐκείνην ὡς σύγχρονον πρὸς ταύτην. Ὡρισμένως δὲ ἀγγεῖα τινὰ τῆς Χαιρωνείας καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ πολυπληθῆ εὐρεθέντα εἰς τὴν Αἰγίναν π. χ. ὑπὸ Βαλερίου Στάη καὶ κατόπιν ὑπὸ τῶν Βαυαρῶν ἀρχαιολόγων (ὁμοίως καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν, Ἐλευσίνα, Ἄργος) χειροποίητα «πρώϊμα μυκηναϊκά», καταδιβάξουσι τὴν «νεολιθικὴν» ἐποχὴν Βοιωτίας καὶ Φωκίδος εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν περίπου τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος.

Αἱ λεπτομέρειαι αὗται δεικνύουσιν ὅτι τὸ χρονολογικὸν ζήτημα τῆς «νεολιθικῆς» ἐποχῆς τῆς Θεσσαλίας χρήζει δευτέρας ἐξετάσεως, τὴν ὁποίαν βεβαίως καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ προκαλέσουν νεώτεραι ἀνασκαφαὶ εἰς περισσότερους Θεσσαλικοὺς τόπους. Ἴσως ὁ ἀποδειχθῇ τότε ὅτι ἡ ἀμέταλλος ἐποχὴ τῆς Θεσσαλίας δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ τόσον παλαιά, μόνον διότι εἶναι ἀμέταλλος. Ἦδη πρὸ δύο ἑτῶν ἔκαμα τὴν παρατήρησιν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τύμβου τοῦ πρώϊμου χαλκοῦ αἰῶνος βορείως τοῦ Δραχμανίου τῆς Φωκίδος, ὅτι τὰ χειροποίητα καὶ ἀγροῖκα ἔτι κάπως ἀγγεῖα τοῦ τύμβου τούτου κατεσκευάζοντο εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐνῷ εἰς τὴν Κρήτην εἶχεν ἤδη τόσον θαυμασίως προαχθῇ ἡ τέχνη διὰ τῶν καμαραϊκῶν λεγομένων τροχοποιήτων μετὰ λαμπροῦ γανώματος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι σημαντικῶς καθυστέρει ἡ τέχνη εἰς τὴν Φωκίδα παρ' αὐτὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, ἐνῷ σημαντικαὶ ἐφευρέσεις (τροχὸς κεραμέως, γάνωσις, σχῆμα ἀγγείων) ἐσκόρπιζον τὰ προϊόντα τῆς κεραμικῆς ἐκ τῆς Κρήτης εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς νοτίας Ἑλλάδος. Πρὸς τούτοις δυσεξήγητον μοι ἐφάνη διὰ τὴν παραδοχὴν καθαροῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος ἀνὰ τὴν Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα, πολὺ παλαιότερου τοῦ χαλκοῦ ἑλληνικοῦ, τεμάχιον στεατίτου λίθου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς μήτρα (καλοῦπι) πρὸς χύσιν μετάλλου. Τὸ παραδοξότερον δὲ πάντων εἶναι, ὅτι εἰς τὸν «προϊστορικόν» τύμβον Χαιρωνείας πρὸ μικροῦ παρετήρησα εἰς βάθος δύο ἡμισυ μέτρων, ὅπου τὸ στρώμα καὶ πάντα τὰ εὐρήματα εἶναι καθαρῶς

νεολιθικά, και τεμάχιον μυκηναϊκού αγγείου! Και κατ' ἀρχάς μὲν ὑπέθεσα ὅτι τυχαίως εἰς ὑστέρους χρόνους, ἤτοι μυκηναϊκοὺς, κατεχώσθη τὸ τεμάχιον τούτου εἰς τοσοῦτον βάθος, διότι διὰ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου διήλθον ἄνθρωποι πασσῶν τῶν ὑστέρων ἐποχῶν μέχρι τῶν κλασικῶν χρόνων καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἔτι καὶ βυζαντινῶν καὶ νεωτάτων ἑλληνικῶν. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν ὑστερωτέρων τούτων εὐρημάτων κατέπεσεν εἰς τοσοῦτον βάθος καὶ διὰ τοῦτο πολὺ φοβοῦμαι μήπως καὶ τὸ μυκηναϊκὸν ἐκεῖνο τεμάχιον δὲν εἶναι τυχαῖον. Διστακτικώτερον δὲ τῶρα μὲ κάμνει καὶ ἡ παρατήρησις τοῦ Ἀγγλου κ. Wace, σκάψαντος προσφάτως εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅτι νεώτερα μυκηναϊκὰ ὄστρακα εὐρέθησαν ἐκεῖ ὁμοῦ μὲ λιθίνους πελέκεις. Ἄν ὅμως ἡ παρατήρησις αὕτη δὲν εὖρη ἄλλην ἐξήγησιν, τότε θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ νεολιθικὸς αἰὼν τῆς Θεσσαλίας—καὶ τῆς Φωκίδος ἐπομένως καὶ Βοιωτίας—ἢ τοῦλάχιστον τὸ τέλος αὐτοῦ δὲν ἀνάγεται εἰς χρόνους παλαιότερους τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὰ ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Ἐλατεῖᾳ εὐρήματα, κατήντησα ἀκουσίως σχεδὸν προηγουμένως ἤδη, δημοσιεύων εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἐφημερίδα τὰ «προϊστορικὰ ἀγγεῖα Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας».

Ἀλλ' ἐπαναλαμβάνω, καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων δὲν θ' ἀξιῶσθαι τις ὅτι διαφωτίζεται ἐπαρκῶς τὸ χρονολογικὸν ζήτημα τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος, ὅστις ἐπεκράτησέ ποτε εἰς τὴν Θεσσαλίαν, Φωκίδα, Βοιωτίαν. Ἀφορμὴ μόνον δίδεται πρὸς ἔτι ἐπισταμένην ἐξέτασιν αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Τσουντα ἀπομένει πάντοτε ἡ ἐντύπωσις ἀκριβοῦς, σαφοῦς καὶ παντάπασιν εὐσυνειδήτου ἐρεύνης πραγμάτων, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσιν ἀξιοσημεῖωτον συμβολήν εἰς τὴν διαφώτισιν τοῦ πρώτου καὶ ἀρχικοῦ πολιτισμοῦ τῆς βορειοτέρας Ἑλλάδος. Δὲν εἶναι δὲ ἀμφισβολία, ὅτι νεώτεραι παρατηρήσεις, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως ἐπαναλαμβάνανόμεναι, ταχέως θὰ ἐπιχύσωσι πλῆρες φῶς εἰς τὰ σκοτεινὰ ἔτι σημεῖα τῆς ἐρεύνης ταύτης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΕΣΜΑΡΧ

1823—1908

Πλήρης ἡμερῶν ἀπεδίωξε πρὸ τινων μηνῶν ἐν Κιέλφ εἰς τῶν κορυφαίων χειρουργῶν τῆς Γερμανίας, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐκλείσαν τὴν ἐπιστήμην καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς πατρίδος τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα. Ὁ Ἑσμαρχ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τῆς χειρουργικῆς καὶ συνειργάσθη ἐπὶ μακρὰ ἔτη μετὰ τῶν ἄλλων ἐκείνων γιγάντων, τοῦ Λάγκεμπεκ, τοῦ Μπίλροτ, τοῦ Φόλκμαν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ κλάδος οὗτος τῆς ἱατρικῆς ἀνῆλθεν εἰς τὴν σημερινήν του περὶωπὴν, ἀφῆκε δὲ αὐτὸς ἰδίως χάριν ἡμῶν τῶν μεταγενεστέρων ἵχνη τῆς δράσεώς του, τὰ ὅποια, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχη χειρουργικὴ, θὰ παραμένουν ἀνεξάλειπτα καὶ θὰ διακονίζουσιν τὸ ὄνομά του.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, ὅτε ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίς, τὸ Σλέσβιγ, ἐπάλλαιεν ἐπὶ ἔτη δλόκληρα διὰ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν δανικὴν κυριαρχίαν, καὶ ἀργότερα, κατὰ τὴν ἀνδρικήν του ἡλικίαν, ὅτε ἡ μεγαλειτέρα του πατρίς, ἡ Γερμανία, ἡγωνίζετο σύσσωμος διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ὁποίαν σήμερον κατέχει πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων, βλέπομεν τὸν Ἑσμαρχ πάντοτε εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι κύριον καὶ πρωτεῦον μέλημα τῆς ζωῆς των ἐθεώρησαν ὅχι μόνον τὴν θεραπείαν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τὴν συστηματικὴν περίθαλψιν καὶ ἀνακούφισιν τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῶν μαστιζόντων αὐτὴν δεινῶν.

Ἐπῆρξε δὲ ὅλη ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἐποχὴ ἐκτάκτου ἀναδραμοῦ καὶ ζυμώσεως διὰ τὴν χειρουργικὴν. Ὀλμηρὸς καὶ ἀκατάσχετος ὁ τέως περιφρονούμενος αὐτὸς κλάδος τῆς ἐπιστήμης προέβαιεν ἁλματικῶς ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν, ἀπὸ θριάμβου εἰς θρίαμβον, δὲν ἤργησε δὲ νὰ καταλάβῃ μετ' αὐτοπεποιθήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας τὰς ἡνίας καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς

τῆς ἐφηρμοσμένης ιατρικῆς. Οἱ ἐδραῖοι στῦλοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰς τὸ ἐξῆς ἐστηρίζετο τὸ ὑπερήφανον οἰκοδόμημα τῆς νεωτέρας χειρουργικῆς, ἦσαν ἡ τότε ἀνακαλυφθεῖσα ἀναισθητικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἀντισηψία, ἀλλὰ πρὸς ἀποτελείωσιν τοῦ οἰκοδομήματος προσῆλθεν ὁ Ἔσμαρχ νὰ προσθέσῃ καὶ ἕτερον ἀκλόνητον στῦλον, τὴν μέθοδον τῆς τεχνητῆς ἀναιμίας κατὰ τὰς ἐγχειρήσεις.

Ἡ φλογερὰ ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, δὲν τὸν ἀφήκε νὰ δεχθῇ πολλὰς προσκλήσεις ὅπως μεταβῇ εἰς ἄλλα μεγαλείτερα κέντρα, ἡ δὲ βραχυλογία του ἦτο παροιμιώδης· εἰς ταῦτα δὲ ἴσως ὀφείλεται ἐν μέρει ὅτι δὲν ἀπέκτησε τὴν φήμην ἐκείνην, τὴν περιβάλλουσαν ἐνίοτε δι' ἰδιαιτέρας αἰγλῆς πολλὰ ὀνόματα, τὰ ὅποια τὴν ἐφήμερον δόξαν των δὲν ὀφείλουν τόσον εἰς τὴν ἀληθινὴν των ἀξίαν, ὅσον εἰς τὴν περιφανῇ θέσιν, εἰς ἣν εἶτε κατὰ σύμπτωσιν εἶτε διὰ σκοπίμου καὶ ἐπιτηδεΐας ἐνεργείας εὐρέθησαν. Ἀλλ' αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἔσμαρχ πρὸς τὴν ἐπιστήμην εἶναι τοιαῦται, ὥστε δικαιολογοῦνται ἐπαρκῶς αἱ ἐξῆς βιογραφικαὶ περὶ αὐτοῦ σημειώσεις.

* *

Ἐγεννήθη τῇ 1823 εἰς τὸ Τρέννιγκ τοῦ Σλέσβιγ ἐκ πατρὸς ἱατροῦ καὶ ἐφοίτησε πρῶτον μὲν (1843) εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Κιέλου, κατόπιν δὲ εἰς τὸ τῆς Γοτλίνης, καὶ τελευταῖον ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἱατρικῆς πάλιν εἰς τὸ Κιέλον. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους (1842-1848) εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς πόλεως ταύτης ἐδίδασκεν ὁ Λάγκεμπεκ, πρὸς τὸν ὅποιον ὁ νεαρὸς φοιτητὴς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐφέρετο ἰδιαιτέρως ἐλκυόμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλος δὲν ἤργησε νὰ αἰσθανθῇ καὶ αὐτὸς ἰδιαιτέραν στοργὴν πρὸς τὸν νοήμονα μαθητὴν του καὶ νὰ τὸν κρατήσῃ πλησίον του ὡς βοηθὸν μέχρι τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς Βερολίνον. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σταδίου του ὁ Ἔσμαρχ κατεγίνετο προσέτι καὶ εἰς τὴν παθολογικὴν ἀνατομικὴν καὶ εἰς τὴν ιστολογίαν, εἰς αὐτὰς δὲ τὰς μελέτας του ὀφείλεται βεβαίως ἡ ἐξαιρετικὴ του ἱκανότης πρὸς ὀρθὴν διάγνωσιν καὶ ἀκριβῆ χαρακτηρισμὸν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἀχρωματίστων καὶ μὲ τὰς πλέον ἀτελεῖς μεθόδους τότε παρασκευαζομένων μικροσκοπικῶν καὶ ιστολογικῶν παρασκευασμάτων, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μέχρι γήρατος ἀκόμη ἐκίνει τὸν θαυμασμὸν τῶν μαθητῶν του.

Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν (1846 καὶ 1847) ἔγιναν γνωσταὶ αἱ μέθοδοι τῆς ἀναισθησίας διὰ τοῦ αἰθέρος καὶ διὰ τοῦ χλωριοφορμίου. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξερράγησαν πολιτικαὶ ταραχαὶ ἐν τῇ πατρίδι του καὶ ἀφ' οὗ ἐναυάγησαν οἱ ἀγῶνες πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μακρινὸν ταξίδιον πρῶτον μὲν εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου τότε ἐδίδασκεν ὁ Χόδρα, ὁ Ροκιτάνσκι, ὁ Γαίγκερ, ὁ Ὀππόλεσερ καὶ κατόπιν εἰς Παρίσιους, ὅπου ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ τὸν Νελατόν, τὸν Μαλγκαίν, τὸν Βελπῶ καὶ τὸν Ρικὸρ.

Ἰσπανελθὼν εἰς τὸ Κιέλον, ἔλαβε μὲν τὴν ἀδειαν νὰ διδάσκῃ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ὡς ὑφηγητῆς τῆς χειρουργικῆς, ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον ἐκλήθη ὑπὸ τῆς σχολῆς νὰ καταλάβῃ τὴν ἑδραν τοῦ ἀποχωρήσαντος καθηγητοῦ καὶ πενθεροῦ του Στρομάυερ, ἡ δανικὴ κυβέρνησις ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν του καὶ οὕτω δὲν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς χειρουργικῆς κλινικῆς ἢ μόλις κατὰ τὸ 1857.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δανικοῦ πολέμου ὁ Ἔσμαρχ εἰργάσθη ἐκθύμως εἰς τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα τοῦ Σλέσβιγ, τοῦ Φλένσβουργ καὶ τοῦ Κιέλου, κατὰ δὲ τὸ 1866 προσεκλήθη εἰς Βερολίνον ὡς ἀνώτατος ἐπόπτης καὶ διοργανωτῆς τῶν στρατιωτικῶν παραπηγμάτων κατὰ τὸ ἀμερικανικὸν πρότυπον. Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τῆς Πρωσίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν ἰδοὺ τί ἔγραφε πρὸς αὐτὸν ἐκ Ζυρίχης, ὅπου τότε ἐδίδασκεν, ὁ στενὸς φίλος του, ὁ πολὺς ἐκεῖνος Μπίλροτ «... ἐν τῇ μεταξὺ συνέβησαν μεγάλα γεγονότα! Ἐγὼ δὲν συμμερίζομαι τοὺς φόβους σου περὶ προσεχοῦς ἐκρήξεως καὶ ἄλλου πολέμου. Πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Γερμανίας εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπολήξῃ εἰς ἥτταν τῆς Γαλλίας καὶ αὐτὸ θὰ τὸ ἤξεύρῃ ὁ Ναπολέων. Εἶναι ζήτημα ἂν κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ ἰσχυροὺς καὶ ἀσφαλεῖς συμμάχους ἐναντίον τῆς Πρωσίας, ... ἐν συντόμῳ, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον ἔχομεν εἰρήνην. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἔμεινα ἐδῶ ὡς ἐν ἐξορίᾳ. Σεῖς ὅλοι εἰργάζεσθε, ἐν ᾧ ἐγὼ ἤμην ἐδῶ δεσμευμένος καὶ δὲν μοι ἐπιτρέπεται νὰ λάβω μέρος εἰς τὰς δάφνας, τὰς ὁποίας ἀφθόνως ἐδρέψατε εἰς τὴν ἐν πολέμῳ χειρουργίαν...».

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος εὗρε τὸν Ἔσμαρχ βαρέως ἀσθε-

νοῦντα, ἀλλὰ μόλις ἀνέρρωσε, κατ' Αὐγουστον τοῦ 1870, προσεκλήθη καὶ πάλιν εἰς τὸ Βερολῖνον, ὡς γενικὸς ἀρχίατρος καὶ χειρουργός, διὰ νὰ διευθύνῃ τὸ μέγα στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον τοῦ Τέμπελχοφ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀντισηπτικὴ μέθοδος τοῦ Λίστερ ἔγινε γνωστὴ καὶ ἤρχισε νὰ γίνεται ἀντικείμενον μελέτης καὶ προσοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἰατρῶν, ἀλλ' ὁ Ἔσμαρχ, χωρὶς νὰ διστάσῃ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐνεκολπώθη καὶ μετὰ τοῦ Φόλκμαν ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐνθερμοτάτων ὁπαδῶν τῆς. Ἐν 1874 μάλιστα μετέβη καὶ αὐτοπροσώπως εἰς Ἐδιμβούργον παρὰ τῷ Λίστερ διὰ νὰ μελετήσῃ εἰς τὴν πηγὴν ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς ἐφαρμογῆς τῆς.

Ἀλλὰ ὀλίγιστοι βεβαίως θὰ γνωρίζουν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Λίστερ ὁ Ἔσμαρχ εἶχεν ἐπιχειρήσῃ πολλὰ πειράματα πρὸς καὶ τῶν τραυμάτων δι' ἀραιῶν διαλυμάτων ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἐφαρμόζων συγχρόνως καὶ διαρκεῖς ἐπιδέσμους ποτισμένους εἰς τὸ ὑγρὸν τοῦτο, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰ ἐκ τῶν ἐγχειρήσεων τραύματα ἀπὸ τὴν νοσοκομειακὴν γάγγραιναν καὶ τὴν τραυματικὴν διφθερίτιδα.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου ὁ Ἔσμαρχ ἀφιερώθη καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἑδρας διδασκαλίαν καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεθόδων καὶ ἐφευρέσεων, τῶν ὁποίων πολλὰ καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλονται. Δὲν ἤργησε δὲ ν' ἀποκτήσῃ φήμην παγκόσμιον καὶ ν' ἀποβῇ ὁ φαεινότατος ἀστὴρ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου, λαμπρύνας αὐτὸ μέχρι τοῦ 1899, ὁπότε ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἔχων ἀπὸ τοῦ 1872 παρὰ τὸ πλευρόν του πιστὴν καὶ ἀφωσιωμένην σύντροφον τοῦ γήρατος τὴν δευτέραν του σύζυγον, τὴν πριγκίπισσαν Σλέσβιγ Χολστάϊν, θείαν τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Γερμανίας.

Πολλάκις ἐλέχθη ὅτι παρ' ὅλην του τὴν ὑπεροχὴν ὡς μέγας καὶ ἀπαράμιλλος ἐγχειρητής, ὁ Ἔσμαρχ δὲν διέπρεψεν εἰς ἴσον βαθμὸν ὡς δεινὸς καὶ ῥηξικέλευθος ἐπιστήμων. Ἡ σημασία ὅμως τοῦ ὅρου τούτου εἶναι ἐλαστικὴ καὶ ἐπιδέχεται διαφόρους ἐρμηνείας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν διετύπωσε μεγαλοσχήμους ἐπιστημονικὰς θεωρίας καὶ δὲν κατέστρωσε κανὲν σπουδαῖον ἐπιστημονικὸν σύστημα. Πόσοι ὅμως, ἐρωτῶμεν, εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι

δύνανται νὰ καυχηθοῦν ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ἔργα, τὰ ὁποῖα διήρκεσαν καὶ πέραν τῆς ζωῆς των; Ἐν νὰ διατυπώσῃ δὲ τις θεωρίας ἀκόπους καὶ νὰ ἐπιχειρῇ ἀξιεπαίνους ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἀπαιτεῖται ἄλλο τίποτε παρὰ ὀλίγη ἐπιμέλεια καὶ ἐπιμονή, εἶναι πρᾶγμα εὐκόλον. Εἰς τοιαύτας μελέτας δὲν κατέγινεν ὁ Ἔσμαρχ, διότι εἶχε περὶ σπουδαιότερων πραγμάτων νὰ φροντίσῃ. Οἱ ἱατροὶ μάλιστα ὀφείλουν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ μὴ ὑποπίπτουν εἰς τὸ σφάλμα τῶν ἀγερῶχων καὶ ὑπεροπτικῶν ἐκείνων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι περιφρονοῦν πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀμεσον πρακτικὴν ὠφελείαν καὶ χρησιμότητα καὶ τὸ θεωροῦν ὡς ἀνεπιστημονικὸν καὶ ἔργον ἀνῆκον εἰς τοὺς βιοτέχνους. Καὶ τὰ μεγάλα πρακτικῆς ὠφελείας ἔργα ἐνέχουν πολλὴν ἐπιστήμην, διότι τὴν προάγουν καὶ τὴν ζωογονοῦν, διότι πόσαι π. χ. φυσιολογικαὶ ἐρευναι βασίζονται ἐπὶ τῆς μεθόδου τῆς τεχνητῆς ἀναιμίας, τῆς ὁποίας πατὴρ εἶναι ὁ Ἔσμαρχ.

Ὁ Ἔσμαρχ κατεῖχεν εἰς τὸν ὑπατὸν βαθμὸν τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνῃ τὸ οὐσιῶδες ἀπὸ τοῦ ἐπουσιώδους καὶ νὰ τὸ διδάσκη μὲ βραχυλογίαν, μὲ σαφήνειαν καὶ μὲ τόσῃν ζωηρότητα, ὥστε νὰ ἐγκολάπτεται βαθέως εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀκροατῶν του. Χάρις εἰς τὸ προτέρημα τοῦτο ἠδύνατο νὰ διδάσκη πολλὰ εἰς ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα καὶ νὰ μορφώσῃ ὅσον οὐδεὶς ἄλλος καλοὺς καὶ δοκίμους πρακτικοὺς ἰατροὺς.

Ἔργον τῆς ἐμπράκτου πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης του ἦτο ἡ δημιουργία τοῦ συστήματος τῶν Σταθμῶν τῶν Πρώτων Βοηθειῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν παρεξηγήθη καὶ ὑπέστη πολλὰς ἐπιθέσεις δυσμενεῖς, ἀλλὰ δὲν ἤργησε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ κατανικήσῃ ὅλας τὰς δυσκολίας, εἰς τρόπον ὥστε μετ' ὀλίγον τὸ σύστημα τοῦτο διεδόθη ὅχι μόνον εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Ἐν ἔργον του ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸ ὄνομά του, ὡς δημιουργοῦ, θὰ διαιωισθῇ ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ ἱστορία τῆς χειρουργίας, τῆς ὁποίας πάντοτε θὰ θεωρῆται ὡς εἰς τῶν ἀκρογωνιαίων λίθων. Διότι δὲν ἤρκεσθη μόνον, ὅπως τόσοι ἄλλοι, νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ ὅλα τὰ ἐπιστημονικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας, νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ ὑψωθῇ δι' αὐτῶν καὶ εὐθὺς ὡς παρέλθουν ταῦτα καὶ ἀναφανοῦν ἄλλα νέα,

νά καταπέσῃ καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων καὶ νά λησμονηθῇ. "Ὅχι, ἡ δρᾶσις τοῦ ὑπῆρξε γονιμωτέρα, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς λόγους, ἀλλ' ἔχει νά ἐπιδείξῃ καὶ ἔργα, τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἐξαφανίζονται καὶ τῇ ἐξασφαλίζουν τὴν ἀθανασία. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔργα—ὅπως συνήθως ὄλα τὰ μεγάλα ἔργα—ἦσαν κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπλούστατα. Ἦσαν πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔκτειντο πρὸ τῶν ποδῶν, ἀλλὰ δὲν εὐρίσκετο ἀκόμη κανεὶς νά τὰ ἴδῃ καὶ νά κατανοήσῃ τὴν ἀληθινὴν των ἀξίαν. Ἀπητεῖτο τὸ βλέμμα τοῦ "Ἐσμαρχ, ὁ ὁποῖος, εὐθύς ὡς μὲ τὴν ὀξυδέρκειάν του κατενόει τὴν σημασίαν των, δὲν ἀπεδειλία πρὸ οὐδεμιᾶς δυσκολίας μέχρις οὗ ἐπιτύχῃ τὴν πρακτικὴν των χρησιμοποίησιν ἐπ' ἀγαθῇ τῆς ἀνθρωπότητος, τῆς ὁποίας ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ἐγνώριζε νά ἐπουλώνῃ τὰς πληγὰς μὲ τὸν ἀπλούστατον καὶ τὸν πρακτικώτατον τρόπον.

Καὶ εἶναι τῷ ὄντι ἀξίον νά θαυμάσῃ τις μὲ πόσον ὀλίγα λόγια ὁ "Ἐσμαρχ κατέστησε γνωστὰ ὄλα τὰ μεγάλα ἔργα του, μὲ πόσῃ ἀπλότητι αἴρεται ὑπεράνω τῶν συγχρόνων του ὁ ἀπαράμιλλος αὐτὸς ἀνὴρ τῆς ἐργασίας, ὁ ὁποῖος ἔγραφε καὶ ὠμίλει μόνον ὁσάκις εἶχέ τι πραγματικῶς νά ὀμιλήσῃ καὶ νά γράψῃ, εἰς τὴν τωρινὴν μάλιστα ἐποχὴν τῆς ἀνεξαντλήτου πολυλογίας καὶ πολυγραφίας! Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ἔργα του, ὅσα κατὰ καιροὺς ἐδημοσίευσεν, εἶναι ὄλα κλασσικά, εἶναι, καθὼς ἔγραφεν ὁ Μπίλροτ, «βιβλία γραμμένα μὲ ἀπαράμιλλον ἀκριβολογίαν, ἀπαυγάσματα τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας, ὅπου πᾶσα γραμμὴ καὶ λέξις μαρτυρεῖ τὸν μεγαλοφυᾶ διδάσκαλον τῆς χειρουργικῆς».

Ἡ Πρόνοια, ἡ ὁποία θαψιλῶς τὸν ἐστόλισε μὲ ὄλα τὰ προτερήματα τῆς ψυχῆς καὶ δὲν τὸν ἐστέρησε καμμίαν ἐπὶ γῆς εὐτυχίαν, τὸν εἶχε προικίσῃ καὶ μὲ τὰ ἐξωτερικὰ δῶρα τῆς φύσεως· ὁ "Ἐσμαρχ ἦτο τέλειος τύπος ὠραίου ἀνδρός καὶ ὅπου ἐνεφανίζετο ὄλων τὰ βλέμματα ἐστρέφοντο πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῶς ἀρρενωπὴν του μορφὴν μὲ τοὺς ἐκτάκτως ὠραίους καὶ διαυγεῖς ὀφθαλμούς. Ἡ δὲ ἀσχημία τοῦ γήρατος οὐδὲ εἰς τὸ φέρετρόν του ἀκόμη ἐτόλμησε νά τὸν πλησιάσῃ, διότι καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ μαθητοῦ του Μπίρ, ἐξηκολούθει ἀκόμη νά διατηρῇ τὴν ἐκτακτὸν ὠραιότητά του.

Ἐν Χαλκηδόνι.

Θ. Χ. ΦΛΩΡΑΣ

Εἰς τὴν συνήθη θέσιν Διηγήματος δημοσιεύομεν ἐν κεφάλαιον ἐκ τῆς Ζωῆς μου, ἥτοι τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἀειμνήστου Δ. Βικέλα κατ' αὐτὰς ἐκδιδομένων ὑπὸ τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τοῦ πρώτου μέρους τῶν ἀπομνημονευμάτων, τοῦ περιλαμβάνοντος τὰς Παιδικὰς Ἀναμνήσεις, ἀναφέρεται δὲ εἰς συμβάντα τοῦ ἔτους 1851.

Σ. τ. Σ.

Η ΜΕΡΑΙ ΠΕΝΘΟΥΣ

Ἐνθ' ἔδρεπα τὰς ἀπατηλάς μου δάφνας καὶ ἔχαιρε τῆς μητρός μου ἡ καρδία διὰ τοὺς θριάμβους τοῦ υἱοῦ της, ἐκαιροφυλάκτει πρὸ τῆς θύρας μας ἡ συμφορὰ καὶ ἐπτερύγιζεν ὁ θάνατος ἀνωθεν τῆς στέγης μας. Ἡ μεγαλειτέρα τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν μου, Ἰὺφροσύνη, ἡσθένησε καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἀπέθανε. Ἦτο δέκα ἐτῶν κοράσιον, ὠραῖον, δροσερόν, ἔξυπνον· ἡ ζωηρότης της ἐφαίδρυνε τὴν οἰκίαν μας, ἡ καλλονὴ της ἦτο τὸ καύχημά μας. "Ὅτε ἀπέθανεν ἡ πρώτη μου ἀδελφὴ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡμὴν μικρὸς καὶ δὲν ἐνόησα κατὰ βάθος τί συνέβη· τὴν πικρίαν ὅλην τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ ἡσθάνθην κατὰ πρῶτον ὅτε ἀπέθανε ἡ Φοφούλα μας. Τὴν ἡσθάνθην ὅχι μόνον διότι ἡγάπων τὴν γλυκεῖαν ἀδελφὴν μου, ἢ διότι τότε κατὰ πρῶτον ἔδλεπα ἐκ τοῦ πλησίον τὸν θάνατον, — ἀλλὰ καὶ διότι ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ πατρός μου ἤρχιζα ἤδη νά γίνωμαι ὁ ἀντικαταστάτης του, ὁ ἀρχηγὸς τρόπον τινὰ τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὴν ἀμοιβαίαν στοργὴν μεταξὺ μητρός καὶ υἱοῦ, προσετίθετο τοιοῦτοτρόπως αἶσθημα φιλίας, αἶσθημα ἀδελφότητος. Δὲν ἠξεύρω πῶς νά τὸ χαρακτηρίσω. Ἡ διαφορὰ ἡλικίας δὲν ἦτο τόση, ὥστε ν' ἀποκλείῃ τὴν οἰκειότητα ἴσου πρὸς ἴσον. Ἦτο δεκαεννέα ἐτῶν ἡ μήτηρ μου ὅτε μὲ ἀπέκτησεν, ἡ δὲ μεταξὺ μας ἀπόστασις βαθμηδὸν ἐσμικρύνετο καθόσον ἐγὼ ἐμεγάλωνα. Καὶ τώρα, ὅτε ἐγηγάσαμεν καὶ οἱ δύο, λέγω ὅτι εἴμεθα συνομήλικοι καὶ μειδιᾷ ἐκείνη, διαμαρτυρομένη κατὰ τοῦ ἀστεϊσμοῦ. (Ὑδέποτε ὁμῶς, οὔτε τώρα οὔτε τότε, ἠλάττωσέ ποτε τὸ σέβας

μου ὁ φιλικὸς μεταξὺ μας σύνδεσμος. Τότε ἤμην ὁ μόνος σύντροφός της, ὁ μόνος εἰς τὸν ὁποῖον ἠδύνατο ν' ἀνοίξῃ τὴν καρδίαν της. Δὲν μοῦ τὴν ἤνοιγεν ὁλόκληρον, μὴ θέλουσα ν' αὐξήσῃ τὴν λύπην μου, ἀλλὰ πῶς νὰ κρύψῃ τὴν ἀδημονίαν, τὴν ἀγωνίαν της, διαρκούσης τῆς ἀσθενείας, καὶ τὴν βαθεῖάν της θλίψιν κατόπιν; Καὶ ἐλυπούμην διπλασίως, ἐννοῶν τὴν λύπην της καὶ μὴ δυνάμενος νὰ τὴν ἀνακουφίσω.

Δὲν μᾶς ἔλειψε τότε, — καθὼς καὶ κατόπιν εἰς τὰς δοκιμασίας τῆς ζωῆς μου δὲν μοῦ ἔλειψε ποτὲ — ἡ παραμυθία ὅσῃν δύναται νὰ παρέξῃ συμπάθεια εἰλικρινῆς φίλων εὐσπλαγχνων. Δὲν ἔμενε μόνη ἡ μήτηρ μου ἀγρυπνοῦσα τὰς νύκτας παρὰ τὴν κλίνην τῆς κόρης της, δὲν ἔμεινε μόνη κατὰ τὴν ὥραν τῶν θρήνων. Δὲν εἶχε πλησίον της τὴν μητέρα, τοὺς ἀδελφούς της, ἀλλὰ φίλοι ἀγαθοί, ἰδίως ὁ Εὐαγγελίδης καὶ ὁ Ἰούλιος Ἑνιγκ, μετ' ἀφοσιώσεως ἀδελφικῆς μᾶς ἐφρόντισαν καὶ μᾶς παρηγόρησαν. Τὸ φέρετρον τῆς ἀδελφῆς μου ἐσήκωσαν οἱ συμμαθηταὶ μου. Τὴν ἐθάψαμεν εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Ἑρμουπόλεως, παρὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὴν πλάκα τοῦ τάφου της ἡ μήτηρ μου ἠθέλησε νὰ χαραχθῇ, ὑπὸ τὸ ὄνομά της, τὸ ἑξῆς τετράστιχόν μου:

Ἐθαλλες ἐπὶ τοῦ κόσμου ἀνθός εὖοσμον κι' ὦρατον,
ἀλλ' εἰς βάσανα καὶ λύπας ὁ Θεὸς νὰ ἔῃς μὴ θέλων,
σ' ἤρπασεν ἀπ' τὰς ἀγκάλας τῶν φιλτάτων σου γονέων
εἰς τοὺς οὐρανούς, ν' αὐξήσῃς τὴν χορείαν τῶν ἀγγέλων.

Πόσον βαθεῖα ἦτο ἡ θλίψις τῆς μητρός μου, πόσον ἄσβεστος καὶ μετὰ θάνατον ἡ ἀγάπη, πόσον διαρκὲς τὸ ἐνδόμυχον πένθος της, πρὸ ὀλίγων μόνον ἐβδομάδων ἀπεκάλυψα, ἐν ἀγνοίᾳ της. Μὴ βλέπουσα πλέον, μήτε ἐλπίζουσα νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ὄρασιν, παρέδωκεν εἰς χεῖράς μου σάκκον περιέχοντα ὅσας ἐπιστολάς εἶχα γράψῃ πρὸς αὐτὴν ἀφότου κατὰ τὸ 1852 ἀπεχωρίσθημεν. Τὰς διετήρησεν ὅλας ἡ καλὴ μου μήτηρ. Αἱ ἐπιστολαὶ ἐκάστου ἔτους ἀποτελοῦν χωριστὸν δέμα. Εἰς τὸ βάθος τοῦ σάκκου ἔμεναν λησμονηθέντα τινὰ ἔγγραφα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν σημειώσεις ἰδιόχειραι τῆς μητρός μου, ἐν εἵδει ἀποσπασμάτων ἡμερολογίου, καὶ ὀλίγαι ἐπιστολαὶ τῶν γονέων της. Μὲ συνεκίνησε βαθέως ἡ ἀνάγνωσίς των. Ἰδοὺ ἐπιστολὴ τῆς μάμμης μου πρὸ τὴν μητέρα

μου, ὅτε ἔλαβε τὴν εἶδησιν τοῦ θανάτου τῆς Φοφούλας. Τὴν ἀντιγράφω αὐτολεξεῖ:

«Ἐχω μίαν ὥραν ὁποῦ βαστῶ τὸ κονδύλι καὶ δὲν ἠξεύρω τί νὰ σὲ γράψω
» καὶ τί νὰ σὲ εἰπῶ, ἐνῷ δὲν ἔδλεπα τὴν ὥραν πότε νὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τοῦ
» ταχυδρομείου διὰ νὰ σὲ γράψω, Σμαράγδα μου! Τὸ περασμένον Σάββατον
» δὲν σὲ εἶπα τίποτε. Τί παραζάλη μᾶς ἦλθε πάλιν, Σμαράγδα μου! Καὶ ἐν
» τούτοις πρέπει νὰ σιωποῦμεν καὶ νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν αὐτὴ νὰ
» εἶναι ἡ μεγαλειτέρα σου λύπη καὶ ὅχι ἄλλη! Ἐγὼ ἡ ἀνόητη δὲν τὸ ἔβασα
» ποτὲ εἰς τὸν νοῦν μου, ὅτι ἦτο εἰς τόσον κίνδυνον τὸ δυστυχισμένον
» ἀλλὰ καὶ σὺ, Σμαράγδα μου, πάντοτε σκεπαστὰ καὶ περαστικὰ μοῦ τὰ
» ἔγραφε. Λέγε μέ τα ὅλα, σὲ τὸ πυρακαλῶ, κόρη μου, Σμαράγδα μου, —
» μὴ μὲ ἀφίνεις νὰ ἀναισθητῶ, ἐνῷ σὺ τόσον ὑποφέρεις. Μία ἀπὸ τὰς δυστυ-
» χίας μας εἶναι καὶ τὸ νὰ ζῶμεν χωρισμένοι. Πόσον μετανοῶ ὅτι δὲν σὲ
» ἐκράτησα ἐδῶ! Ὅχι ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἦρχετο αὐτὴ ἡ συμφορὰ. Ὅ,τι μᾶς
» εἶναι πεπρωμένον ἀδύνατον νὰ τὸ ἀποφύγῃμεν, ἀλλὰ κ' ἐγὼ δὲν ἠξεύρω
» διατὶ τῶρα σὲ ἀποθυμῶ ἀκόμη περισσότερο. Εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν δι
» ἐδρέθησαν αὐτοὶ οἱ καλοὶ ἄνθρωποι καὶ δὲν σὲ ἀφίνουν μόνην. Πρόσεχε καὶ
» σὺ, ἀγαπητὴ μου, ποτὲ νὰ μὴ θέλῃς νὰ μνησκηῇς μόνη σου. Πάντοτε κοντὰ
» σου τὰ παιδάκια σου. Αὐτὰ πάλιν θὰ ἀναπληρῶνουν ὅ,τι σοῦ λείπει. Μὴ
» τὰ ἀφίνεις νὰ μελαγχολοῦν, βάζε τα νὰ παίζουν ἐμπρὸς σου, ἔδβαινε μαζὴ
» των... Τὰ λυποῦμαι τὰ καὶμένα τὰ παιδιὰ μας, ὁποῦ ἀπὸ τῶρα ἀρχίζουν
» νὰ γνωρίζουν τὰς δυστυχίας τῆς ζωῆς. Ἀς τὰ μάθωμεν τοῦλάχιστον νὰ
» τὰς ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα. Πρόσεχε, Σμαράγδα μου, νὰ μὴ σὲ βαρύν-
» νωνται καὶ οἱ φίλοι σου. Νὰ τοὺς καλοδέχεσαι καὶ νὰ τοὺς διασκεδάζῃς
» καὶ σὺ. Μὴ θέλῃς μόνοι αὐτοὶ νὰ σὲ διασκεδάζουν. Ἀλλὰ τί εὐλογημένοι
» ἄνθρωποι εἶναι! Ἀπὸ τὴν κυρίαν Ν. ἐπερίμενα βέβαια ὅτι θὰ σὲ φροντιζῇ,
» ἐπειδὴ γνωρίζω πόσον εἶναι καλὴ καὶ πόσον μᾶς ἀγαπᾷ. Οἱ διδάσκαλοι
» ὅμως, εὐθὺς ἅμα σ' ἐγνώρισαν, ἐκατάλαβαν, Σμαράγδα μου, ὅτι εἶσαι ἀξία
» τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμπάθειας των. Καὶ τοῦτο μία παρηγορία δι' ἐμέ.
» Καὶ αἱ γυναῖκες των, καὶ αὐταὶ καλαὶ καὶ ἴσως καλλίτεραι ἀπὸ πολλὰς
» ἄλλας... Συλλογιζομαι πολὺ καὶ τὸν καλὸν σου ἄνδρα. Θὰ παραζαλισθῇ
» καὶ αὐτός, ἀλλὰ θὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ὕψεια τοῦ καὶ ὅτι
» πρέπει νὰ τὴν φροντιζῇ... Γράψε με πολλὰ, Σμαράγδα μου. Μὴ φοβεῖσαι
» νὰ μὲ λυπήσῃς. Ἡ καρδιά μου ἐγήρασε πλέον, ἔχασε τὴν εὐαισθησίαν της
» ἢ, νὰ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἔμαθα νὰ ἀναισθητῇ. Μάθε καὶ σὺ τὴν ἰδι-
» κήν σου. Ἀς μὴ λυποῦμεθα ὅσους ἀφίνουν αὐτὸν τὸν κόσμον πρὶν τὸν
» δοκιμάσουν. Ἀλλὰ τί σὲ μελαγχολῶ τοῦ κακοῦ, κόρη μου! Καλλίτερα
» ἂς παύσω, ἐπειδὴ ἀπόψε τὸ κονδύλι μου τίποτε ἄλλο παρὰ μελαγχολίας
» δὲν θέλει νὰ γράψῃ... Χθὲς τὸ βράδυ ἕως ἐδῶ ἀφήσα τὸ γράμμα μου καὶ
» ἐκοιμήθηκα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ σὲ ἰδῶ εἰς τὸν ὕπνον. Δὲν τὸ κατῴρθωσα
» ὅμως. Φαίνεται ὅτι ὁ νοῦς μου κοιμᾶται περισσότερο ἀπὸ τὸ σῶμα μου
» καὶ δὲν βλέπω ὄνειρα».

Πόση στοργή, πόση λεπτότητα αίσθημάτων, πόση φρόνησις διαπνέει τὸ γράμμα τοῦτο, καὶ πόση συγχρόνως χάρις ἐκφράσεως! Ἴδου καὶ τῆς μητρός μου οἱ στεναγμοί, — στεναγμοὶ ἀληθῶς! Στεναγμοὶ τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ καὶ τοὺς ἔγραφε διὰ νὰ μὴ τοὺς ἀκούσῃ ἄλλος κανεὶς.

Ἴδου τί ἔγραφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1852. — Ἡ ἀδελφὴ μου εἶχεν ἀποθάνει τὴν 4^{ην} Ἀπριλίου 1851.

«Σήμερον εἶναι τῆς Ἀγίας Εὐφροσύνης. Εἶναι καὶ ἡ παραμονὴ τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἀπὸ τὴν Σύραν. Ἐν ἔτος σωστόν. Εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἐπὶ τῇ καὶ τὴν ἀπεχαιρέτησα εἰς τὸν τάφον τῆς. Πόση γενναιότης ὑπάρχει εἰς τὴν καρδίαν μας! Καὶ τὴν φανταζόμεθα πολλάκις τόσο ἀδύνατον. Εἶμαι εὐχαριστημένη ὅτι ἐπὶ τῇ, — εἴαν ἡ λέξις ἐκφράζῃ τί ἡσθάνθη. Εἶμαι εὐχαριστημένη ἐπειδὴ τόσο συχνὰ μὲ τὸν νοῦν κάθημαι ἐκεῖ, εἰς τὸν τάφον τῆς, καὶ τί βλέπω. — Τὴν βλέπω καθὼς τὴν εἶδα διὰ τελευταίαν φορὰν, καὶ τὰς ἡμέρας ὅπου τὴν εἶχα ἀσθενῆ. — Ἀλλὰ καὶ θάσας στιγμὰς ἐπέρασά μαζί τῆς δὲν τὰς λησμονῶ!.. Πῶς ἐδυσσαρεύετο μακρὰν μου, πόσον γλυκὰ μ' ἐφιλοῦσε τὸ πρῶτ' πρὶν πηγαινῇ εἰς τὸ σχολεῖον. Καὶ μὲ πόσον κόπον τὸ συνεισέει, διότι ἔπρεπε νὰ μὲ χωρισθῇ ὀλίγας ὥρας. Ποσάκις ἐκλαύσε διὰ νὰ μὴ μὲ χωρισθῇ! Ἐφοθεῖτο μήπως γηράσω, καὶ μὲ ἄφησε τόσο νέαν νὰ τὴν κλαίω!»

Τὴν 26 Μαρτίου 1853:

«Κανεὶς δὲν ἠξεύρει τί σημαίνει δι' ἐμέ ἡ σημερινὴ ἡμέρα. Πρὸ δύο ἐτῶν ἡ ἰδίᾳ ἡμέρα δὲν ἐσημείωσεν οὔτε λύπην οὔτε χαρὰν. Ἐπέρασε καθὼς καὶ τόσαι μου ἄλλαι, ἀλλ' ἦτο ἡ τελευταία. — Τόσάκις ἐπὶ τῇ εἰς τὸν περίπατον μὲ τὰ παιδάκια μου, ἀλλὰ ἡ 26 Μαρτίου 1851 ἦτο ἡ τελευταία καλὴ μου ἡμέρα ὅπου ἐξῆλθα εἰς τὸν περίπατον κρατοῦσα τὴν Φοφούλᾶν μου ἀπὸ τὸ χέρι. Εἶμαι εὐχαριστημένη ὅτι τὴν ἐνθυμοῦμαι τόσο καλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Νομίζω ὅτι σὲ βλέπω, Φρόσω μου, ὀλίγον χλωμὴν, ἀλλὰ τόσο ὠραίαν, τόσο καλὴν! Νομίζω ὅτι ἀκούω τὰ εὐγενικά σου λογάκια, ἐνῷ ἀνησυχῶσα ὅτι σὲ ἐβλεπα ἀδιάθετον. Δὲν ἐφανταζόμην τί μοῦ ἐμελλε νὰ πάθω! Ἡ τελευταία μας ἐπίσκεψις μετὰ τὸν περίπατον ἦτο εἰς τῆς κυρίας Ν. Τὸ τριαντάφυλλον, τὸ ὁποῖον σοῦ ἔδωκε, νομίζω ὅτι τὸ βλέπω εἰς τὰ χεράκια σου. Ἄνθος μου, πῶς ἀγαποῦσες τὰ ἄνθη! Πῶς ἠθέλες νὰ μακρύνω τὸν δρόμον διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν, μὲ πόσῃν δυσσάρεσκείαν ἐπα- νήλθες ἀπὸ τὸν περίπατον τὸ ἑσπέρας ἐκεῖνο».

4^{ην} Ἀπριλίου 1853. Δευτέρα ἐπέτειος τοῦ θανάτου τῆς:

«Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐφαινόμην εὐθυμος, καὶ ἐν ταυτῇ ποσάκις ἐδάκρυσα! Ἡ καρδία μου πόσον φουσκωμένη! Διὰ νὰ τὴν ἐλαφρώσω, θέλω μόνῃ μου νὰ εἰπῶ ὀλίγα. Ἡθελα νὰ ἔχω εἰς ποῖον νὰ διηγήθῃ πῶς τὴν ἐπέρασά

» πρὸ δύο ἐτῶν τὴν σημερινὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ καλλίτερα ἂν νομίζουν ὅτι δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ περασμένα, — ἂν εἶναι δυνατόν τοιαῦται σκεῖναι νὰ λησμονηθοῦν ποτὲ ἀπὸ μητέρα! Μολονότι τόσο παραζαλισμένη τὴν ἐπέ- ρασα, ἤμπορῶ νὰ μὴ ἐνθυμοῦμαι ὅλην ἐκείνην τὴν παραζάλην μου, ἤμπορῶ νὰ λησμονήσω ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὤπωπτεῦσθην καὶ ἐδαδαιώθην ὅτι χάνω τὴν κόρην μου!..»

15 Ἀπριλίου 1853:

«Σήμερον ἡμέρα τῶν γενεθλίων τῆς, ἡμέρα ἡ ὅποια μὲ ἐπροξένησε τόσο ἡ χαρὰν! Καὶ προτοῦ γεννηθῇ ἀκόμη ἦτο τόσο καλὴ! Μὲ τὴν ἰδίαν καλω- σὴν ἐπέρασε καὶ τὴν τελευταίαν τῆς ἡμέραν. Τὴν στιγμὴν ὅτε ἔπαυσε νὰ ζῇ τὴν εἶδα, καὶ — τί παράδοξον αἶσθημα! Ἀντὶ νὰ τρέξω πλησίον τῆς, ἐξῆλθα ἀπὸ τὸ δωμάτιον. Ὅταν μετ' ὀλίγον τὴν ἐπανεῖδα, πῶς μετε- νόησα δι' ὅσην ὥραν ἔχασα. Ἐνόμιζα ὅτι δὲν θὰ ἤμπορῶ νὰ τὴν βλέπω, καὶ ἐξ ἐναντίας, ἦτο ἡ μόνῃ μου εὐχαρίστησις τότε αὐτῇ. Δὲν εἶχε χάσει τίποτε ἀπὸ τὴν γλυκυτάτην ἐκφρασίαν τῆς. Τὸ μερδιαμὸς τῆς ἦτο κακὸν προμήνυμα, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐγνώριζα...

» Τὴν ἐνθυμοῦμαι τόσο καλὰ πρὸ δώδεκα ἐτῶν, ὅταν διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἐκαμίρῳσα. Μὲ ἤρεσε τόσο, τὴν ἠγάπησα τόσο!.. Πόσας εἰκόνας τῆς ἔχω χαραγμένας εἰς τὸν νοῦν. Νομίζω ὅτι βλέπω εἰς τὸν ἀνήφορον τοῦ Μπαλταλιμανιοῦ τὴν τροφὸν τῆς νὰ τὴν κρατῇ εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς, καὶ ἡ ἀδελφὴ μου Νίνα νὰ μὴ πιστεύῃ ὅτι ἦτο ἰδικὸν μου τὸ ὠραῖον ἐκεῖνο τὸ παιδάκι. Νομίζω ὅτι βλέπω καὶ τὸ χαρτάκι εἰς τὸ μέτωπόν σου, ὅπου ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἦσαν τυλιγμένα τὰ ξανθὰ του μαλλάκια. Εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐκινδύνευσα νὰ τὴν χάσω ἀπὸ σπασμούς, καὶ ἐκεῖνος ὁ τρόμος μ' ἔκαμε νὰ τὴν ἀγαπῶ μὲ ἕνα πόθον ἀνεξήγητον. Ἡθελα πάντοτε νὰ τὴν βλέπω. Ὑγινόμενη ἐνίοτε γελοία. Ἀνέβαινα ἕως εἰς τὸν ἡλιακὸν διὰ νὰ τὴν βλέπω ἀπὸ μακρὰν ὅταν τὴν ἔσταλλα εἰς τὸν περίπατον, εἰς τὰ Μνηματάκια. Δὲν ἦτο τὸ πρῶτον παιδί μου, καὶ ὅμως μοῦ ἐφαίνετο ὅτι πρῶτην φορὰν ἤρχιζε παιδί μου νὰ περιπατῇ. Ἦτο τόσο εὐμορφῇ! Πόσα ὠραία ἐπίθετα ἤκουσα διὰ τὰ μάτια τῆς, εἰς τὰ ὅποια τόσο καλὰ ἔζω- γραφίετο ἡ ἀγγελικὴ τῆς ψυχὴ! Πόσον ἤρεξε εἰς ὅλους — πόσον συχνὰ ἤκουα ἐπαίνους τῆς, πῶς τὴν ἐθαύμαζα, πῶς ἠθελα νὰ τὴν βλέπω, πόσον μεγάλα μοῦ ἐφαίνοντο αἱ ὥραι ὅταν ἔλειπε ἀπὸ πλησίον μου! Καὶ τώρα ἤρχισαν νὰ παρέρχωνται χρόνοι. Ἐπέρασε ὁ δεύτερος!»

Τὴν ὁδύνην τοῦ θανάτου τῆς Φοφούλας ἐπηκολούθησε μετὰ τέσσαρας μῆνας νέα δοκιμασία.

Καὶ αἱ τρεῖς μικραὶ μου ἀδελφαὶ καὶ ἐγὼ ἐπάθαμεν δυνατὴν κοκκίτιδα. Πρὸς Περαιεὶαν μας, καὶ χάριν ἀλλαγῆς ἀέρος κατὰ τοὺς Περμούς μῆνας τοῦ θέρους, ἴσως καὶ χάριν διασκεδά- σεως, κατὰ τὴν συμβουλὴν τῆς μάμμης μου, ἡ μήτηρ μου ἀπε-

φάσις νὰ ὑπάγωμεν εἰς Τήνον. Τότε ἡ συγκοινωνία τῶν νήσων μας δὲν ἐγένετο ἀκόμη μὲ ἀτμόπλοια, ὥστε ἐπεδιδάσθημεν εἰς καΐκι, ἀπὸ τὰ λεγόμενα τρεχαντήρια. Ὁ καιρὸς ἦτο ὥρατος, ὁ ἄνεμος οὐριος καὶ ἐλαφρὸς. Ἀλλ' ἐπεσεν ἄμα ὀλίγον ἐμακρύνθημεν ἀπὸ τὴν Σύραν. Εὐχάριστον νὰ πλέῃ τις ἐπὶ θαλάσσης γαληνιαίας, ἀλλ' ὅταν ἀκούῃ ὁ ἐπιβάτης τὰς νωχελεῖς κώπας βραδέως τριζούσας εἰς τοὺς σκαρμούς, καὶ δὲν βλέπῃ νὰ κινῆται τὸ σκάφος καὶ τὸν καίουν ἐπὶ τοῦ ἀσκεποῦς καταστρώματος αἱ φλογεραὶ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, τότε ἐπιθυμεῖ ἄνεμον, ἔστω καὶ σφοδρόν, — καὶ κύματα, ἔστω καὶ φέροντα ναυτίαν. Ὅκτῳ ὀλοκλήρους ὥρας διήρκεσεν ὁ πλοῦς ἐκεῖνος, ἐνῷ δι' ἀτμοπλοίου σήμερον γίνεται ἐντὸς μιᾶς ὥρας σχεδόν.

Εἰς τὴν Τήνον, ἐν ἐλλείψει ξενοδοχείου, μᾶς παρεχωρήθησαν δύο κελλία συνεχόμενα, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Εὐαγγελιστρίας. Ἐντὸς τῶν γυμνῶν ἐκείνων δωματίων ἐτακτοποιήθημεν ὅπως καλλίτερον ἡδυνήθημεν. Εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιτηδειότητα ἡ μήτηρ μου, χάρις εἰς τὴν ἀποκτηθεῖσαν πείραν κατὰ τὸν σκηνίτην βίον μας. Δὲν μᾶς ἔλειψε δὲ καὶ φιλόξενος περίθαλψις ἐκ μέρους τῶν ὀλίγων γνωστῶν μας Τηνίων. Ἰδίως πολύτιμος ἀπεδείχθη ἡ πρὸς ἡμᾶς καλωσύνη τοῦ κηροπηγοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας Χρήστου καὶ τῆς ἀγαθῆς συζύγου του. Ὅτε μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν ἡ ἀσθένεια τῆς μικρᾶς ἀδελφῆς μου Εἰρήνης, οἱ δύο ἐκεῖνοι καλοὶ ἄνθρωποι μᾶς παρεστάθησαν ὡς ἀληθεῖς φίλοι. Ἄν δὲν μὲ πλανᾷ ἡ μνήμη, ὁ Εὐαγγελίδης μᾶς ἐπρομήθευσε τὴν γνωριμίαν των. Ἡ ἔμφυτος εὐγένειά των καὶ ἡ ἀγαθότης των ἐξήλειψαν πᾶσαν κοινωνικὴν διάκρισιν μεταξύ μας. Ἡ μήτηρ μου εὐγνωμονοῦσα τοὺς ἐθεώρει καὶ κατόπιν ὡς φίλους. Τὴν ἐδοθήθησαν ὅχι μόνον εἰς τὰς φροντίδας τῆς διὰ τὴν μικρὰν ἀσθενῆ μας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μέριμνάν της περὶ τῶν ἄλλων τῆς τέκνων. Διότι, καὶ εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν καὶ πάντοτε, μοιράζουσα τὴν μητρικὴν στοργὴν της χωρὶς προτιμήσεις καὶ διακρίσεις, ἐμερίμνα περὶ ὅλων τῆς ἐξ ἴσου τῶν τέκνων, ὅσον καὶ ἂν ἐπλεξε τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν της ἡ ἀνησυχία περὶ ἐνός.

Θέλουσα νὰ ὠφεληθῶ καὶ διανοητικῶς ἀπὸ τὴν διαμονήν μας εἰς τὴν Τήνον, μὲ ἐσύστησεν εἰς τὴν γνωριμίαν τοῦ σεβασμίου

Οἰκονόμου τῆς Εὐαγγελιστρίας, τοῦ κατόπιν ἀρχιεπισκόπου Φθιώτιδος Θεοφίλου. Μὲ πολλὴν εὐμένειαν ὁ ἀξιοσέβαστος ἱερεὺς μὲ προσεκάλει εἰς τὸ ταπεινὸν κελλίον του, ὅπου τὰ πολλὰ βιβλία του καὶ αἱ σοβαραὶ συνομιλίαι προσηρμόζοντο πρὸς τὰς κλίσεις μου. Δὲν τὸν ἐπανεῖδα ἔκτοτε. Ἐνθυμοῦμαι ὅμως ζωηρῶς τὸ ἰσχνόν του ὠχρὸν πρόσωπον καὶ τὴν ἀραιὰν μαύρην γενειάδα του· δὲν λησμονῶ δὲ καὶ τὴν συνήθειάν του νὰ πίνῃ διαρκῶς, ἐν εἴδει ἐξεγερτικοῦ, κρύον καφέν.

Μία τῶν ἐφευρέσεων τῆς μητρός μου πρὸς διασκέδασίν μου ἦτο καὶ ἡ περιοδεία μου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Τήνου. Χάρις εἰς τὸν Χρῆστον εὐρέθη ἀγωγιάτης ἀξίος πάσης ἐμπιστοσύνης. Ὑπὸ τὴν προστασίαν του περιῆλθα ἀρκετὸν μέρος τῆς νήσου. Ἦτο ἐκείνη ἡ πρώτη μου ἀληθῆς περιήγησις. Μεταφερόμενος, ἐκ γενετῆς σχεδόν, ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, εἶχα ἤδη ἐπισκεφθῇ πολλὰ μέρη· ἡ κεφαλὴ μου δὲν ἦτο κενὴ ἐντυπώσεων. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ποικίλας οἰκογενειακὰς μεταναστεύσεις παρηκολούθουν τοὺς γονεῖς μου, ἐνῷ τότε, εἰς τὴν Τήνον, ἐπεχείρουν μόνος ἐκδρομὴν, χάριν τέρψεως.

Διάφορα ἐπεισόδια τῆς περιοδείας μου ἐκείνης ἐχαράχθησαν ἀνεξαλείπτως εἰς τὴν μνήμην μου. Βλέπω ἀκόμη τὰς βραχώδεις ἀτραποὺς ὅπου τὸ ζῶον μου, μετὰ κόπου ἀναβαῖνον, ἐστύλωνε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον τοὺς προσεκτικοὺς πόδας του, — καὶ ἐκατέρωθεν τῆς ἀτραποῦ τὰ λιθόκτιστα κρηπιδῶματα, σχηματίζοντα εἰς τὴν ἀπότομον κλιτὺν τοῦ βουνοῦ τοὺς κλιμακωτοὺς ἀμπελώνας. Βλέπω καὶ τοὺς ξηροτροχάλους τοίχους, τοὺς σημειοῦντας τὰ ὅρια ἐκάστου ἰδιοκτήτου. Ἐνθυμοῦμαι εἰς τὴν καμπὴν ἄλλης ἀτραποῦ ὁμαλωτέρας τὸν ἀνθοσκεπῆ τοῖχον τοῦ πρώτου οἴκισκου ἐνὸς χωρίου, καὶ παρέκει, εἰς ἄλλο χωρίον, ἄλλην οἰκίαν, ὅπου γνώριμος τοῦ ἀγωγιάτου μου χωρικὴ μᾶς ἐφιλοξένησε προσφέρουσα σταφίδας καὶ σῦκα. Ἐνθυμοῦμαι τὸν Φραγκισκανὸν καλόγηρον, ὁ ὅποτος μὲ ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ καθολικοῦ μοναστηρίου, καὶ τὰς Ἑλληνίδας καλογραίας ῥεμβάζουσας εἰς τὸν αὐλόγυρον τῆς μονῆς των. Ἐκτοτε δὲν ἐπεσκέφθην τὰ ἐνδότερα τῆς Τήνου, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἡμίσεος αἰῶνος ἐνθυμοῦμαι τὰ τῆς ἐκδρομῆς ἐκείνης ζωηρότερον ἢ πολλὰς τῶν προσφάτων περιηγήσεών μου.

Ἐν τούτοις ἡ ἀσθένεια τῆς μικρᾶς μου ἀδελφῆς ἐδεινοῦτο. Ὅλοι τῆς μητρὸς μου αἱ φροντίδες ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ θάνατος ἤρπασε καὶ τοῦτο, τὸ νεώτερον τότε τῶν τέκνων τῆς. Ἐνθυμοῦμαι τὴν κηδεῖαν ὥς ἂν ἦτο χθὲς. Νομίζω ὅτι ἀκούω τὴν νεκρῶσιμον ἀκολουθίαν ἐντὸς τῆς εὐρυχώρου ἐκκλησίας τῆς Εὐαγγελιστρίας, — ὅτι ἐκ τοῦ στασιδίου ὅπου ἐστηριζόμην βλέπω τὴν μητέρα μου κλαίουσιν ἡσύχως, — καὶ αἰσθάνομαι ἀκόμη εἰς τὸν λάρυγγά μου τὸν πνιγμὸν τοῦ θρήνου, τὸν ὅποιον δὲν ἤδυνήθην νὰ κρατήσω, ὅτε προσεκλήθημεν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν νεκρὰν μας τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν.

Τὴν ἐθάψαμεν εἰς τὸ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Εὐαγγελιστρίας μικρὸν κοιμητήριον, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπεστρέψαμεν βαρύνκαρδοι εἰς τὴν Σύραν.

Ἴδου πῶς, μετὰ ἓν περίπου ἔτος, ἐξέφραζεν ἡ μήτηρ μου τὸν πόνον τῆς εἰς ἓν τῶν περισωθέντων ἀποσπασμάτων, τὰ ὅποια ἔγραφεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δὲν ἤμην τότε πλησίον τῆς. Πρὸ μηνὸς περίπου εἶχα ἀναχωρήσει μεταδαινῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

«Ἐπέραςε σχεδὸν ἔτος ἀπὸ τὴν νύκτα τῆς 4ης Αὐγούστου 1851 καὶ
 » καθ' ἡμέραν φαντάζομαι ὅτι βλέπω τὸ σκότος τῆς. Μαύρη καὶ σκοτεινὴ
 » ἦτο δι' ἐμέ, τὴν δυστυχισμένην μητέρα. Κλαίουσα πρὸ τεσσάρων σωστῶν
 » μηνῶν τὴν γλυκεῖάν μου Φρόσω, τὴν εὐμορφὴν μου κόρην, τὴν ὅποιαν
 » ὅσοι ἐγνώρισαν ἐκλαυσαν, μοῦ ἐπέπρωτο νὰ κλείσω τὴν νύκτα ἐκείνην τὰ
 » ὠραῖα ματάκια τῆς μικρᾶς μου Εἰρήνης. Δὲν τῆς τὰ ἐκλείσα μόνη. Δι' αὐτὸ
 » μου τὸ τελευταῖον πρὸς τὸ παιδάκι μου χρέος ἐξύπνησα τὴν πλησίον τῆς
 » κλίνης τῆς κοιμωμένην πτωχὴν γυναῖκα, τὴν μόνην σύντροφόν μου ἐκεῖ-
 » νην τὴν νύκτα. Δὲν ἤθελα νὰ πιστεύσω ὅτι ἐκεῖνα τὰ ζωηρὰ μάτια ἦσαν
 » εἰς μάτην πλέον ἀνοιχτά. Τὴν ἐξύπνησα, εἶπα σιγαλὰ νὰ κάμῃ ὅ,τι πρέ-
 » πει. . . Πῶς νὰ εἰπῇ κανεὶς νὰ κλείσουν τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ του! . . ὦ!
 » εἶναι τρομερὸν νὰ βλέπῃ κανεὶς μαῦρα ὠραῖα μάτια ἀνοιχτά καὶ νὰ μὴ
 » ἐκφράξουν τίποτε. Προτιμότερον νὰ τὰ βλέπῃ κλειστά, νὰ μὴ βλέπῃ τί
 » λείπει ἀπ' ἐκεῖνα τὰ μάτια. Λεῖπει ἡ ψυχὴ! —

«Καὶ ἐγὼ δὲν ἠξεύρω τί καὶ πῶς ἠσθάνομην ἐκείνην τὴν ὥραν. Ἡ προῦ-
 » πάρχουσα λύπη μου, τριῶν μηνῶν φροντίδες καὶ κόποι μου μάταιοι, ἡ
 » τρομερὰ μοναξιά μου μακρὰν ὁλῶν μου τῶν συγγενῶν καὶ τῶν καλῶν
 » φίλων, ὁ κοκκίτης τῶν τριῶν ἄλλων μου παιδιῶν, ὅλα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ
 » μὲ ἀδυνατίσουν. Καὶ ἐν τούτοις ἀπορῶ πῶς εἶχα ἀκόμη τόσην δύναμιν
 » καὶ ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲν ἔξῃ πλέον ἡ Εἰρήνη
 » μου τὴν ἄφησα διὰ μίαν στιγμὴν, χωρὶς ν' ἀφήσω τὰ δάκρυά μου νὰ τρέ-

» ξουν, ἤναψα βιαστικὰ ἐν φῶς ἀκόμη εἰς τὸ δωμάτιον, διὰ νὰ τὸ κάμω
 » ὀλιγώτερον σκοτεινόν, ἐπῆρα ἀπὸ τὸ κρεβάτι μου τὴν Ἑλένην μου, τὴν
 » ὅποιαν εἶχα κρατήσει κοντά μου, διότι ἦτο ἀδιάθετος τὴν ἡμέραν ἐκείνην,
 » τὴν ἐσήκωσα εἰς τὴν ἀγκάλην μου καὶ τὴν ἐπῆγα εἰς τὸ ἄλλο δωμάτιον,
 » πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, εἰς τὸν ὅποιον δὲν ἠθέλησα νὰ εἰπῶ ἀκόμη τὴν
 » νέαν μου λύπην, — καὶ ἐπέστρεψα ἀμέσως πλησίον τῆς μικρᾶς μου. Καμ-
 » μία ἀμφιβολία ὅτι δὲν ἔξῃ πλέον τὸ παιδάκι μου. Τώρα δὲν ἐφοδούμην νὰ
 » ταράξω τὴν ἡσυχίαν ἄλλου μου παιδιοῦ. Ἦμην ἐλευθέρᾳ νὰ κλαύσω.
 » Ἀλλὰ κλαίουσα ἔπρεπε νὰ φροντίσω μόνη μου καὶ τὸ σάβανον—ὦ, λέξις
 » τρομερὰ! — καὶ τὸ φάρμακον νὰ τὴν στολίσω. . .

«Ἰόσαι σκέψεις μοῦ ἤρχοντο εἰς ἐκεῖνο τὸ μεταξύ! Δὲν ἤθελα νὰ φαντα-
 » σθῶ τὸν θεὸν κακόν, — δὲν ἤθελα νὰ πιστεύσω ὅτι ὅλας μου τὰς δυστυχίας
 » τὰς ἐπροξένησαν ἀνοησίαι μου, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ Ἐκεῖνος.—Ἐφοδούμην
 » νὰ παραπονεθῶ ἐναντίον Του, ἐκλαίω τὰ χαμένα παιδάκια μου καὶ ἔτρεμα
 » δι' ὅσα μοῦ ἔμειναν. Ἐξημέρωσε καὶ ἦλθε ὁ καλὸς μου υἱὸς νὰ μάθῃ. . .
 » Αὐτὸς ἦτο ἡ παρηγορία μου καὶ ὁ σύντροφός μου εἰς ὅλας μου τὰς δυστυ-
 » χίας, καὶ τώρα, βλέπουσά τον ἤθελα νὰ καταπίνω τὰ δάκρυά μου. Πρὸ
 » δύο ἀκριβοῦς ἑτῶν αὐτὸς εἶχε φροντίσει τόσον τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως
 » τῆς Εἰρήνης μου. Ἡ ἰδία καὶ τότε μοναξιά εἰς τὴν ἐξοχικὴν μας κατοικίαν
 » τῆς Ὁδησσοῦ. Μόνη ἡ ὑπηρέτρια μου μ' ἐλυπεῖτο, καὶ ἐκλαίει πλησίον
 » μου, καθὼς καὶ τώρα—μίαν ξένην πτωχὴν γυναῖκα εἶχα μόνην πλησίον
 » μου. Τότε τοῦ υἱοῦ μου αἱ περιποιήσεις ἦσαν τόσον εὐχάριστοι, —τώρα
 » τόσον λυπηραὶ! Μ' ἔδλεπε σιωπῶν νὰ κάμνω μικρὰν ἀνθοδέσμην διὰ τὰ
 » χεράκια τῆς καὶ στέφανον, ἀπαράλλακτον καθὼς ἄλλοτε εἰς τὴν ἐξοχὴν
 » μίαν ἡμέραν ἐπλεξα διὰ τὰ μαλλάκια τῆς, παίζουσα μαζί των. Τὸ ἄνθος
 » τοῦτο τὸ λέγουν εἰς τὴν Τήνον «τῆς βασιλίσσης τὸ φόρεμα». Δὲν εἶχα τὰ
 » ἀναγκαῖα νὰ στολίσω τὴν μικρὰν νεκρὰν μου, πλὴν ἑλαδα τὴν πικροτάτην
 » εὐχαρίστησιν νὰ τὴν συντροφίσω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Πρώτην φορὰν
 » εὐρέθην εἰς νεκρῶσιμον ἀκολουθίαν. Εἰς τοιαύτας ὥρας αἰσθάνεται τις τὸ
 » ὕψος τῆς θρησκείας μας! Ἡ ἐλπίς καὶ αἱ εὐχαὶ διὰ τὴν ἄλλην ζωὴν πόσῃν
 » παρηγορίαν δίδουν εἰς τὴν λυπημένην καρδίαν! Ἀλλ' ὅν εἴμεθα τόσον
 » βέβαιοι περὶ τούτου, δὲν θὰ μᾶς ἔκαμνε τόσην ἐντύπωσιν ὁ τελευταῖος
 » ἐκεῖνος ἀσπασμός. . .

«Ὁ πάγος τοῦ κρύου ἐκεῖνου φιλήματός πῶς ἀνατριχιάζει ὅλον τὸ σῶμα!
 » Τρίτην φορὰν ἐφιλοῦσα κρῖον παγώμενον μου παιδάκι! . . Ἦτο Σάββα-
 » τον. Τὴν Κυριακὴν πρῶτ' ἐπῆγα πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐκεῖ ἤλπιζα
 » νὰ εἶρω παρηγορίαν καὶ δύναμιν».

Ἔχω τὴν εἰκόνα τῆς μητρὸς μου ζωγραφηθεῖσαν κατὰ τὴν
 διάρκεια τοῦ πένθους τῆς, —ζωγραφηθεῖσαν χάριν μου, ὥς ἀνέ-
 φερα ἦδη, ὑπὸ καλοῦ Γερμανοῦ ζωγράφου, παρεπιδημοῦντος
 τότε εἰς τὴν Σύραν. Ὅποτε τὴν βλέπω, τὰ πένθιμα φορέματα,
 τὸ μελαγχολικὸν βλέμμα, ἡ ἡρεμὸς λύπη τοῦ κανονικοῦ προ-

σώπου της επαναφέρουν εἰς τὴν μνήμην μου τὰς μορφὰς τῶν δύο ἀδελφῶν μου τόσον ζωηρῶς, ὥς ἂν νὰ μὴ παρῇλθον τόσα ἔτη ἔκτοτε. Οἱ δύο ἐκεῖνοι ἀλλεπάλληλοι θάνατοι ἐπεσκίασαν τὰ πρόθυρα τῆς νεότητός μου.

Τὸ διπλοῦν πένθος τῆς μητρός μου ἐπέδρασεν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτηρῆτός μου, — ἐπέδρασε δὲ τόσον περισσότερον, καθόσον ἐλυπούμην ἐκ τῶν προτέρων τὴν μητέρα μου καὶ διὰ τὸν ἰδικόν μου θάνατον. Εἶχα τὴν πεποίθησιν ὅτι θ' ἀποθάνω προῶτως.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Υπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως κ. Σ. Στάη ὑπεβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν σειρά νομοσχεδίων σχετιζομένων πρὸς μεταρρυθμίσεις τῆς Δημοτικῆς, τῆς Μέσης καὶ τῆς Ἀνωτάτης Ἐκπαιδεύσεως. Ἴδιον νομοσχέδιον καθορίζει τὰ τῆς γυναικείας Ἐκπαιδεύσεως.

— Υπὸ τῆς διευθύνσεως τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδος Le Monde Hellénique ὁργανώθη σειρά διαλέξεων φιλολογικῶν. Ἡ πρώτη διάλεξις θὰ γίνῃ τὴν 22 Δεκεμβρίου ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Γσκοκοπούλου περὶ Βυζαντινῶν Πριγκηπισσῶν.

ΑΓΓΛΙΑ

Εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ Λονδίνου ἀπονέμονται κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ Ἐπαρχιακοῦ Συμβουλίου βιβλία ὡς βραβεῖα κατὰ τὰς ἐξετάσεις. Ἐκαστος μαθητῆς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ ἓν βιβλίον τῆς ἀρεσκείας του μεταξὺ τῶν καταλλήλων διὰ παιδικὴν ἀνάγνωσιν. Ἐκ τῶν οὕτω κατὰ τὸ 1907 ἀπονεμηθέντων τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν τὰ διηγήματα τοῦ Ἀνδρῆς, κατόπιν ἔρχονται τὰ παραμύθια τοῦ Γρίμμ, καὶ τρίτος ὁ Ροδινσὼν.

— Κατὰ τὴν ἐσχάτως ὑποβληθεῖσαν εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων ἀπογραφὴν τῶν Ἰνδιῶν, ἐκ 1000 κατοίκων ἀρρένων μόλις 98 γνωρίζουν ἀνάγνωσιν, ἐκ 1000 δὲ θηλέων μόλις 7. Διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐκάστου ἰνδόπαιδος ἡ Ἀγγλία δαπανᾷ ἑτησίως 15 λεπτὰ.

— Ὁ σέρ Hugh Bell, πρόεδρος τοῦ Βρετανικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ αἰδήρου καὶ τοῦ χάλυδος, προβλέπει ἐπικειμένην τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ αἰμοῦ διὰ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως ἀνὰ τὰς θαλάσσας. Τὸ ἡλεκτροπλοῖον θὰ διαδεχθῇ μετ'

- ὀλίγον τὰ ἀτμόπλοια. Ὀλίγα ἔτη μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τοιοῦτο πλοῖον ἔχον ἐλάχιστον ἀριθμὸν ναυτῶν καὶ κινούμενον ταχύτατα θὰ διασχίσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν καὶ θ' ἀναλάβῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ παλαιοῦ μετὰ τοῦ νέου κόσμου.

— Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐωρτάσθη τὴν 10 Δεκεμβρίου ἐ.ν. ἡ τριακοσιοστὴ ἐπέτειος τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ Μιλτωνος.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητῆς Ριχάρδος Νέλλιγαν, πραγματευόμενος περὶ τῆς τέχνης τοῦ βαδίζειν, διακηρύττει ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων δὲν γνωρίζουν πῶς πρέπει νὰ περιπατοῦν. Τὸ βάδισμα ἔχει τοὺς κανόνας του καὶ εἶναι οὗτοι σχετικοὶ πρὸς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐδάφους καὶ πρὸς τὸ μέρος ὅπου βαδίζομεν. Εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἐπὶ ὁμαλοῦ ἐδάφους, πρέπει νὰ βαδίζωμεν, κατὰ τὸν Νέλλιγαν, μὲ προτεταμένον τὸ στήθος διὰ νὰ λειτουργοῦν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ οἱ πνεύμονες καὶ ἡ καρδιά. Ἀποκτιῶντες τὴν συνήθειαν ταύτην ἀποφεύγομεν πλείστας ἀδιαθεσίας καὶ ἀσθενείας ἀκόμη. Ὅσάκις πρόκειται νὰ διατρέξωμεν μακρὰ διαστήματα, τὸ βῆμα πρέπει νὰ εἶναι μικρὸν καὶ βραδύ, διὰ νὰ μὴ ἐξαντλώμεν τὰς δυνάμεις μας. Εἰς τοὺς συνήθεις περιπάτους, τὸ στρατιωτικὸν βάδισμα τῶν 120 βημάτων κατὰ λεπτὸν εἶναι τὸ ἁρμόζον δι' ἀνθρώπον μέσου ἀναστήματος. Εἰς δρόμους 1 ἢ 2 χιλιομέτρων μέχρι 10, ἀνὴρ ἔχων ἀνάστημα 1 μέτρον καὶ 70 δύναται νὰ κάμῃ 175 βήματα κατὰ λεπτὸν.

— Τεραστία εἶναι ἡ ἐντὸς ἐνὸς αἰῶνος γενομένη πρόοδος τοῦ τύπου εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1810 ἐξεδίδοντο 866 ἐφημερίδες, ὧν αἱ 25 καθημεριναί. Κατὰ δὲ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1907

ἐκδίδονται 21.000 ἐφημερίδες, ὡς αἱ 2.415 καθημεριναὶ καὶ 16.288 ἐβδομαδιαῖαι. Τὸ σύνολον τῶν ὑπὸ τοῦτων ἐκτυπωμένων φύλλων ἐτησίως ἀνέρχεται εἰς δέκα δισεκατομμύρια, δαπανᾷ δὲ ὁ ἀμερικανικὸς λαὸς πρὸς ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων ἐτησίως 200 ἐκατομμύρια δολλαρίων.

— Κατὰ τὸ 1870 ἐδίδασκον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἰνωμένων Πολιτειῶν 77.528 διδάσκαλοι καὶ 122.795 διδασκάλισσαι. Κατὰ δὲ τὸ τρέχον σχολικὸν ἔτος διδάσκουν 109.179 διδάσκαλοι καὶ 356.884 διδασκάλισσαι.

ΒΕΛΓΙΟΝ

Κατὰ τὸ 1907 κατηγαλώθησαν εἰς τὸ Βέλγιον εἰσαχθέντα ἐξ ἄλλων χωρῶν 218.865.480 αὐτὰ. Ἐκ τούτων 74 ἑκατ. προήρχοντο ἐξ Ἰταλίας, 60 ἑκατ. ἐκ Ρωσίας, 82 ἑκατ. ἐκ Βουλγαρίας, 6 ἑκατ. ἐκ Τουρκίας, 1 ἑκατ. ἐκ Σερβίας κ. λ. π.

ΓΑΛΛΙΑ

Εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην τῆς Γαλλίας περιήλθεν ἐσχάτως ἐκ κληροδοτήματος ἀξία λόγου συλλογὴ χειρογράφων τοῦ 17ου καὶ τοῦ 18ου αἰῶνος. Περιέχει πλείστα χειρόγραφα ἔργων τοῦ Ρακίνα καὶ ἐπιστολάς αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ Ρουσσώ, τοῦ Βολταίρου καὶ ἄλλων διασήμεων συγγραφέων.

— Ὑπολογίζεται ὅτι ἡ μέση ἀξία τῆς γῆς εἰς τὴν Γαλλίαν ἐτριπλασιάσθη ἐντὸς ἐνὸς αἰῶνος.

— Κατὰ τὰ ἐξαγόμενα τῆς Στατιστικῆς, ἐπαγγέλματα τινα φαίνονται συντελοῦντα εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γαλλίας, διότι οἱ ἐνασκοῦντες ταῦτα ἀπέχουν τοῦ γάμου ἢ νυμφευόμενοι εἶναι ὀλιγοτέκνοι. Οὕτως ἐκ 400 ἀξιωματικῶν εἰ 200 μένουν ἄγαμοι, καὶ ἐπὶ τῶν 200 νυμφευομένων ἀναλογεῖ εἰς ἑκαστον ἓν μόνον τέκνον.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Εἰς τὴν Πρωσικὴν Ἀκαδημίαν ὑπέβαλαν ἐσχάτως ὁ ἀρχαιοδίφης

Μάγερ ὑπόμνημα λίαν ἐνδιαφέρον περὶ τῶν γενομένων ἐν Ἀνατολῇ παλαιολιθικῶν ἐρευνῶν. Ἐκ τούτων διαπιστοῦται ὅτι ἡ φυσικὴ καὶ ψυχικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἤδη ἐπαρκῶς προηγμένη πεντήκοντα αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ.

— Τὸ δημόσιον χρέος τῆς Γερμανίας συνεποσοῦτο εἰς 4 δισεκατομμύρια κατὰ τὸ 1880, σήμερον δὲ ἀνέρχεται εἰς 18 δισεκατομμύρια φράγκων.

— Ὁ συρμός τῶν εἰκονογραφημένων δελταρίων βαίνει πρὸς παρακμὴν. Ἡ Γερμανία, ἥτις προεξάρχει εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτῶν, ἐξαπέστειλεν εἰς παραγγελιοδότας κατὰ τὸ πρῶτον ἑξάμηνον τοῦ 1908 ποσὸν δελταρίων κατὰ 150.000.000 κατῴτερον τοῦ ἐξαποσταλέντος τὸ 1907, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ ποσὸν τῆς ἐξαγωγῆς εἶναι σημαντικόν, ὡς ὑπερβάν τὰ 500.000.000.

— Κατὰ τὴν ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πρωσικοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν στατιστικῇ τῆς διανοητικῆς μορφώσεως τῶν νεοσυλλέκτων, μεταξὺ 15.1900 τοιοῦτων εὐρέθησαν 21 κακτημένοι στοιχειώδη τινὰ ἐκπαιδεύσιν, ἀλλ' εἰς γλῶσσαν ξένην, 39 δὲ ἦσαν ἀναλφάβητοι. Μεταξὺ 9.481 κληρωτῶν τοῦ Ναυτικοῦ μόνον 1 ἦτο ἀναλφάβητος.

ΕΛΒΕΤΙΑ

Ἡ Ἑλβετία ἔχει τὸν μεγαλειέτερον ἀριθμὸν πανδοχείων καὶ ξενοδοχείων ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας. Κατὰ τὸ 1905 εἶχεν 11.000 πανδοχεῖα, καὶ 6.000 ξενοδοχεῖα. Τὸ πλῆθος τῶν πρώτων ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ τὴν δημοσπονδιακὴν κυβέρνησιν, καθόσον ταῦτα χρησιμεύουν ἰδίως ὡς κέντρα καταναλώσεως πνευματικῶν ποτῶν, ὅθεν μέτρα νομοθετικὰ ἐλήφθησαν πρὸς περιορισμὸν αὐτῶν.

ΚΙΝΑ

Κατὰ τὴν ἐσχάτως γενομένην ἀπογραφὴν οἱ κάτοικοι τῆς Σινικῆς Αὐτοκρατορίας ἀνέρχονται εἰς 438,214,000, ἐκ τῶν ὁποίων 69,852 ἀλλοδαποί.

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΝ

ΕΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἀγγλικά:

National Review (Λονδίνον, Νοέμβριος). — Κραυγὴ κινδύνου περὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ H. Wilson. Παραβάλλει τοῦτο πρὸς οἰκοδόμημα σαλευόμενον ἤδη. Τίς οἶδεν ὅν μετὰ αἰῶνα ἡ κυριαρχία τῶν θαλασσῶν δὲν θὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῆς Γερμανίας; — *Περὶ τῶν ἐν Τουργίᾳ μεταρρυθμίσεων* ὑπὸ G. Lloyd. — Ἐναντίον τῆς γῆφου τῶν γυναικῶν κηρύσσεται ὁ I. Maxe. Δὲν ἀναγνωρίζει εἰς ταῦτας τὴν ἐλαχίστην ἱκανότητα πρὸς ἀντιληψὶν καὶ συζήτησιν τῶν σοβαρωτάτων ζητημάτων, ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ἀγγλίας μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἀντιζήλων τῆς.

Nineteenth Century (Λονδίνον, Νοέμβριος). — Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Massy ὑπεραμύνεται τῆς Βουλγαρίας, ἥτις ἀνακηρύξασαι τὴν πλήρη αὐτονομίαν τῆς, ἀνέκοψε τὴν Γερμανικὴν ἐπίδρασιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρέλυσε τὸν πανσλαβισμόν καὶ διηυκόλυσε... τὴν εἰρήνευσιν τῆς Μακεδονίας! — *Περὶ τῶν ἀεργῶν ἐν Ἑλβετίᾳ* ὑπὸ τῆς Kas E. Sellers. — Σύγκρισις τοῦ Ἀγγλοῦ καὶ τοῦ Γερμανοῦ ἐργάτου ὑπὸ τῆς Kas H. Birchensouch. Θεωρεῖ τὸν Γερμανὸν ἔχοντα μεγαλειέτεραν ἀντοχήν καὶ πειθαρχικώτερον, ἀποδίδει δὲ τὴν ὑπεροχὴν ταύτην εἰς τὴν ἐν τῇ στρατῷ ὑπηρεσίαν.

Quarterly Review (Λονδίνον, Ὀκτώβριος). — Ὁ ἀθλητισμὸς κατὰ τὸν μεσαίωνα ὑπὸ W. Grolman. — *Ἡ σύγχρονος δημοσιογραφία* καὶ εἰδικώτερον οἱ *Καίροι* τοῦ Λονδίνου καὶ ὁ διευθυντὴς αὐτῶν John De-lane, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἐφημερίς αὕτη ἐφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἀκμῆς τῆς. Ἀξιανδύωντος πραγματεία ὑπὸ Dasent.

Review of Reviews (Λονδίνον, Νοέμβριος). — *Περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς διοικήσεως τῶν Ἰνδιῶν* ὑπὸ L. Rai. συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῆς παροχῆς εὐρυτάτων ἐλευθεριῶν εἰς τοὺς Ἰθαγενεῖς.

Ἀμερικανικά:

Forum (Νέα Ὑόρκη, Νοέμβριος). — Ἄρθρον τοῦ A. M. Low περὶ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς πυρκαϊᾶς, τὴν ὁποίαν ἀπειλεῖ ἡ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἀναφθεῖσα θρυαλλίς. — Ὁ C. Hamilton πραγματεύεται περὶ τῶν νεωτάτων προϊόντων τοῦ Ἀμερικανικοῦ θεάτρου.

North American Review (Νέα Ὑόρκη, Νοέμβριος). — Ὑπὲρ τῆς γυναικείας χειραφετήσεως ἄρθρον C. F. Aked καὶ Ida H. Harper. Ἡ νίκη τῶν γυναικῶν κατὰ τοὺς ἀρθρογράφους εἶναι ζήτημα χρόνου. — Ἐφιστᾷ ὁ Penfield τὴν προσοχὴν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ἐν συγκρίσει μάλιστα πρὸς τὴν προϊούσαν αὐξησίν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Review of Reviews (Νέα Ὑόρκη, Νοέμβριος). — Σειρὰ προσωπογραφιῶν ἡγεμόνων ἀναμειγμένων εἰς τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα ὑπὸ E. Powell. Ὁ γράφων ἐξαίρει τὸν Βασιλέα Κάρολον τῆς Ρουμανίας ὡς τέλειον πολιτικὸν ἄνδρα, τὸν δὲ Φερδινάνδον τῆς Βουλγαρίας θεωρεῖ εἰς ἄκρον φιλόρρωσον καὶ διὰ τοῦτο ἀντιδημοτικὸν εἰς τὴν χώραν του. Ἀλλ' ὡς πρωτεύων πρόσωπον, ὑπεράνω βασιλέων καὶ ἡγεμόνων, θεωρεῖ τὸν Οἰκομενικὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ Γ', ἀσκοῦντα μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ τῆς Ἀνατολῆς. — Ἡ πόλμη τῶν ἀμερικανῶν ἀρχιτεκτόνων δὲν ἔχει ὄρια, κατὰ τὸν H. Wade. Προσθέτουν δλονὲν νέους ὁρόφους ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν,

αὶ ἐποῖται ὑφ' οὐδὲν ἤδη «ἀπειλοῦσαι τὸν οὐρανόν». Ὑπολογίζουσιν δὲ διὰ τῶν οἰκοδομικῶν μέσων τῆς συγχρόνου μηχανικῆς δύνανται νὰ φθάσουν ἀκινδύνως εἰς ὕψος 700 μέτρων εἰς 150 ὁρόφων. — Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ποικιλιῶν γίνεται μετὰ λύσεως εἰς τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον. Μεταχειρίζονται πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν παμφάγων αὐτῶν ζώων παντός εἶδους παγίδας καὶ δηλητήρια, ἀλλ' ἡ ἀντοχή των εἶναι τοιαύτη, ὥστε μόλις 48 τοῖς 100 θανατώνονται.

Γαλλικά.

Correspondant (Παρίσιοι, 10 Νοεμβρίου). — Ἄρθρον ἀγωνύμου περὶ τῆς Ἀληθινῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν. Τὸ ὅλον τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ἐν ὧρα πολέμου ἀνέρχεται εἰς 3.952 ἀξιωματικούς καὶ 124.355 στρατιώτας. Εἰς τούτους δύνανται νὰ προστεθοῦν 300.000 ἑφεδριοί, ἀλλὰ μόνον 25 μῆνας μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ὁ στόλος τῆς Ἀγγλίας, μολονότι ἰσχυρότατος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνίκητος, ἂν μάλιστα εὐρεθῇ ἀπέναντι δύο ἡνωμένων στόλων ἄλλων ὑνάμεων. Τὸ συμπέρασμα τοῦ γράφοντος εἶναι ὅτι ἐν περιπτώσει Ἀγγλογαλλικῆς συμμαχίας, ἡ Γαλλία θὰ ὠφελήσῃ κατὰ θάλασσαν τὴν Ἀγγλίαν πολὺ περισσότερον ἢ ὅσον ἡ Ἀγγλία τὴν Γαλλίαν κατὰ ξηράν. — Τέλος τῆς πραγματικῆς τοῦ Welschinger περὶ Ναπολέοντος Γ' καὶ αὐτοκρατορίας Εὐγενίως. Ἀναφέρεται τὸ μέρος τοῦτο εἰς τὰ μετὰ τὸν πόλεμον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ πρίγκηπος.

Revue (Παρίσιοι, 1 Δεκεμβρίου). — Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ'. — Ἄρθρον τοῦ E. Faguet περὶ τοῦ δραματογράφου Porto Riche. — Ὁ Dr M. de Fleury πραγματεύεται περὶ τοῦ θαλάσσιου ὕδατος ἐν τῇ θεραπευτικῇ. Τὰς διὰ θαλάσσιου ὕδατος ἐνέσεις κρίνει μετ' ἐπιφυλακτικότητος, βεβαιωθείς ἐξ ἰδίων δοκιμῶν καὶ παρατηρήσεων, ὅτι οὐδὲν ἐξαιρετικὸν ἀποτέλεσμα

παρουσιάζουσιν ἐπὶ τῶν φυματικῶν. **Nouvelle Revue** (Παρίσιοι, 15 Νοεμβρίου). — Γάλλοι καὶ Τσεχοί, τὸ πρῶτον μέρος μελέτης τοῦ L. Léger. Ὁ γράφων ἐξαίρει τὰς προόδους τῆς Βοημίας κατὰ τὰ τελευταῖα πεντήκοντα ἔτη, φρονεῖ δὲ ὅτι δσημέραι στενώτεροι γίνονται οἱ δεσμοὶ συμπαθείας μετὰ τῆς σλαβικῆς ταύτης χώρας καὶ τῆς Γαλλίας. Περὶ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ πάθους ὑπὸ H. Coulon καὶ R. de Chavagnes.

Revue des Deux Mondes (Παρίσιοι, 15 Νοεμβρίου). — Ὁ στρατηγὸς Bonnal δμιλεῖ περὶ τῶν μεγάλων γυμνασίων τοῦ κέντρου καὶ κρίνει ταῦτα ὡς μαρτυροῦντα σχετικὴν πρόοδον. — Περὶ τῶν πλουσίων ἀπὸ 700 ἐτῶν, ἄρθρον τοῦ ὑποκόμητος d' Avenel. Ἐνδιατρίβει ἰδίως εἰς τὰς ἀμοιβὰς τῶν συγγραφέων ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ Βοαλὼ ἀφῆκε κληρονομίαν 286.000 φρ. καὶ ὁ Ρακίνας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του εἶχεν ἐξασφάλισιν ἐτήσιον εἰσόδημα 55.000 φρ.

Revue de Paris (Παρίσιοι 15 Νοεμβρίου). — Ἀνώνυμον ἄρθρον ἡ Γερμανία καὶ ὁ πόλεμος, ἐξ ἀφορμῆς ἐσχάτως δημοσιευθείσης πραγματείας τοῦ γερμανοῦ στρατηγοῦ Βλούμ. — Ἐντυπώσεις τῶν Alfred Bert ἐκ ταξιδίου του εἰς τὴν Νέαν Τουρκίαν. — Ἀνάλυσις τοῦ ἔργου τοῦ Αἰρεντιὰ ὑπὸ V. Bernard καὶ χαρακτηρισμὸς τοῦ διασήμου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας.

Grande Revue (Παρίσιοι, 10 Νοεμβρίου). — Τρίτον μέρος τοῦ Κολοσσοῦ τῆς Ρόδου, μυθιστορήματος ὑπὸ Jean Bertheroy. — Περιγραφή τῆς Βραυιλίας ὑπὸ Gerville-Beache. Ἡ ἔκτασις τῆς εἶναι 8.528.218 χιλιομέτρων, σχεδὸν 16 φορές μεγαλειτέρα τῆς Γαλλίας, καὶ οἱ κάτοικοί της μόλις 22 ἑκατομμύρια. Ὁ ἀρθρογράφος ἀνασκοπῶν τὰς ἀπὸ εἰκαστικῆς βραδείας μὲν ἀλλ' ἀσφαλεῖς προόδους τῆς χώρας προσιωνίζεταί αἰσιον τὸ μέλλον αὐτῆς. (10 Δεκεμβρίου). — Μετάφρασις τοῦ ποιήματος τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητοῦ Swinburne Πρὸ ἐνός Ἑσταυρωμένου. — Τέλος τοῦ Κολοσσοῦ τῆς Ρόδου. — Ἡ ἡλι-

κία τοῦ ἔρωτος, ψυχολογικὴ μελέτη ὑπὸ Leon Blum.

Revue du Mois (Παρίσιοι, 10 Δεκεμβρίου). — Τὸ ἔργον τοῦ Τάφτ εἰς τὰς Φιλιππῖνας ὑπὸ J. Vassal. Ὁ ἀρθρογράφος ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Τάφτ πρὸς εἰρήνευσιν καὶ ὀργάνωσιν τῶν πρῶην Ἰσπανικῶν νήσων καὶ ἐξαίρει τὰ σπάνια προσόντα τοῦ νῦν προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ὡς ἀνδρὸς δραστήριωτάτου καὶ δεινοῦ διπλωμάτου. — Ὁ L. Tillier ἀφηγεῖται διὰ μακρῶν τὸν Ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐλαιογενεοῦς μιάσματος ἐν Ἰσμαηλίᾳ ὑπὸ τῆς ἑταιρείας τοῦ Σουέζ. Τὸ δημοσίευμα τοῦτο ἐνδιαφέρει μεγάλως ἡμᾶς, καθόσον περιγράφει τὰς μεθόδους, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυγιάσθη ἡ Ἰσμαηλία ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐνῶ κατὰ τὸ 1886 ὁ ἀριθμὸς τῶν παθόντων ἐξ ἐλαιογενεοῦς πυρετοῦ ἀνῆλθεν εἰς 2500, μετὰ δέκα ἔτη, τῷ 1905, περιωρίσθη μόνον εἰς 50.

Revue Universitaire (Παρίσιοι, 1 Δεκεμβρίου). — Τὸ πρόβλημα τῆς Ἠθικῆς Παιδαγωγικῆς ὑπὸ G. Belot. — Ἡ φιλοσοφικὴ διδασκαλία καὶ τὰ στοιχειώδη μαθηματικά ὑπὸ E. Goblot.

Le Chasseur Français (Ἅγιος Στέφανος, Δεκέμβριος). — Ὁ λυγρὸς καὶ οἱ διάφοροι τρόποι, καθ' οὓς θηρεύεται, ὑπὸ P. Beaurevoir. — Ὀπλοργία: τὰ ραβδωτὰ ὅπλα ὑπὸ L. Delaunay. — Πῶς θηρεύετε τὸν ἀγριόχοιρον; ὑπὸ C. Carnot. — Ἡ δηλητηρίασις τῶν τίγρεων ὑπὸ Dr Baranton. Ποικιλώτατα ἄρθρα, χρονικά, πληροφορίαι σχετικαὶ πρὸς τὸ κυνήγιον, τὴν ἀλιεῖαν καὶ παντὸς εἶδους ἀθλητικὴν ἐνασχόλησιν.

Larousse Mensuel Illustré (Παρίσιοι, Νοέμβριος). — Ἐκ τῶν πολυαριθμίων περιεχομένων τοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ τούτου δημοσιεύματος ἀξίον ἰδιαιτέρας προσοχῆς τὸ περὶ Τυπογραφίας ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐν Παρίσις γενομένης κατὰ τὸ θέρος Τυπογραφικῆς Ἐκθέσεως, καὶ περὶ ὑπερωκεανίων σκαφῶν μετὰ τὸ

σχημάτων καὶ εἰκόνων. (Δεκέμβριος) Ἀεροπλάνο, ἥτοι περιγραφή τῶν διαφόρων συστημάτων μετὰ σχημάτων καὶ εἰκόνων.

Education Physique (Παρίσιοι, 15 Δεκεμβρίου). — Ἡ σωματικὴ ἀγωγή ἐν Τουρκίᾳ.

Journal des Economistes (Παρίσιοι, 15 Νοεμβρίου). — Αἱ μηχαναὶ καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐργατῶν ὑπὸ E. Levasseur. Ὁ ἀρθρογράφος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μηχανῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑποτίμησιν πάντων τῶν χρησίων τοῦ βίου, συνεπῶς συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς διαίτης τῶν ἐργατῶν, μολονότι ἐκ πρώτης ὥψεως φαίνεται ὅτι ἐξημίωνεν αὐτοὺς διὰ τῆς ὑποτιμήσεως τῶν ἡμερομισθίων.

Revue Générale des Sciences (Παρίσιοι, 15 Δεκεμβρίου). — Ὁ ὄγκος τῶν σομάτων εἶναι μεταβλητός; ὑπὸ V. Dwels - Hanvers - Dery.

Science au XXe Siècle (Παρίσιοι, 15 Νοεμβρίου). — Αἱ σύγχρονοι ἐκρηκτικαὶ δλαὶ ὑπὸ Dr R. Moog. Περὶ νιτρογλυκερίνης, βαμβακοπυρίτιδος, ἀκρόνου πυρίτιδος κλπ.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἑκκλησιαστικὸς φάρος (Ἀλεξάνδρεια, Νοέμβριος). Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ἐν Ρωσίᾳ ὑπὸ Μαξιμου τοῦ Γραικοῦ. — Τὸ ἐν Κιέβω 4ον Παρθωσικὸν Ἱεραποστολικὸν Συνέδριον ὑπὸ Πολικοῦ.

Παραθήναια (Ἀθήναι, 15 Νοεμβρίου). Ἡ Μελλοθάνατη διήγημα ὑπὸ Γρ. Ξενοπούλου. — Ἕλληνες καὶ Νεότουρκοι ὑπὸ Π. Ζητουνιάτη (30 Νοεμβρίου). — Διγενὴς Ἀκρίτας ὑπὸ Κ. Δῆλ, μετάφρ. Γ. Στρατήγγη. — Τὸ Ναύπλιον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὑπὸ Μ. Λαμπρινίδου.

Νέα Ζωή (Ἀλεξάνδρεια, Νοέμβριος) Δύο ποιήματα ὑπὸ I. Πολέμη. — Ὁ Μαέστρος, τέλος τοῦ διηγήματος τοῦ I. Γκίκα. — Ἀναδημοσίευσις τοῦ Φιλίππου Μάρθα διηγήματος τοῦ Δ. Βικέλα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1908

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

	Σελ.
Ὁ Καποδίστριας ὡς θεμελιωτής τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι, Εἰσήγησις ὑπὸ Σπ. Π. Λάμπρου	3
Ἡ Ἀρχαιολογία ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Γεωργ. Σωτηριάδου	32
Ἐντυπώσεις μετανάστου: Νυκτερινὴ περιοδεία ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	44
Οἱ πρῶτοι πληρεξούσιοι τῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν 1864 κατὰ Ι. Α. Βαλαωρίτην	49
Πῶς ἔγινε πλούσιος, διήγημα Καρόλου Δίκενς (μετάφρ. Χ.)	54

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Κωνσταντίνου Παλαιολόγου θάνατος, τάφος καὶ σπάθη ὑπὸ Ε. Α. Σιδερίδου	65
Ἐντυπώσεις μετανάστου: Οἱ Ἀμερικανοὶ γεωργοὶ ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	79
Ἡ δῆθεν δημιουργία τῆς ζωῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ν. Χ. Ἀποστολίδου	87
Ὁδηγὸς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ὑπὸ Ἀδόλφου Φουρτβάιγγλερ	90
Τὰ σχολικὰ συστήματα ὑπὸ Ἀριστοτέλους Μυτλή	107
Γινώμαι τοῦ Ρῶσιν (μετάφρ. Θ. Φ.)	114
Ἡ εἰκὼν, Ιαπωνικὸν διήγημα (μετάφρ. Χ.)	115

ΜΑΡΤΙΟΣ

Κωνσταντίνου Παλαιολόγου θάνατος, τάφος καὶ σπάθη ὑπὸ Ε. Α. Σιδερίδου (τέλος)	129
Ἐντυπώσεις μετανάστου: Ἀμερικανικὴ Ζωολογία ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	147
Ὁδηγὸς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ὑπὸ Α. Φουρτβάιγγλερ κατὰ μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου (συνέχεια)	153
Γεωργικὰ ζητήματα: Ἡ κατάλυσις τῶν ἀγροαναπαύσεων ὑπὸ Σπυρ. Χασιώτου	175
Ἐπιστημονικὰ σημειώματα ὑπὸ Θ. Χ. Φλωρᾶ	182

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Τὸ Κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἢ Ἀγία Τριάς τῆς Πάργης (Μέρος πρῶτον) ὑπὸ Α. Αἰγινήτου, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου Νέος κίνδυνος τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς χολέρας καὶ τῆς πανώλους ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Σάββα	193
Ὁδηγὸς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ὑπὸ Α. Φουρτβάιγγλερ κατὰ μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου (συνέχεια)	208
Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ὑπὸ Α. Κακλαμάνου	211
Ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ἰούδα, διήγημα Αἰμιλίου Γεβάρ (κατὰ μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου)	229
Ἡ τελευταία νύξ τοῦ Ἰούδα, διήγημα Αἰμιλίου Γεβάρ (κατὰ μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου)	236

ΜΑΪΟΣ

Ἀνέλιξις καὶ χαρακτὴρ ὑπὸ Ραδαμάνθους	257
Τὸ Κλίμα τῆς Ἑλλάδος, ἢ Ἀγία Τριάς τῆς Πάργης (Μέρος δεύτερον, τέλος) ὑπὸ Α. Αἰγινήτου, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου	270
Ὁδηγὸς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ὑπὸ Α. Φουρτβάιγγλερ κατὰ μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου (συνέχεια)	288
Ἡ μαγειρικὴ ἐξέλιξις ὑπὸ Ν. Χ. Ἀποστολίδου, καθηγητοῦ	288
Ἐντυπώσεις μετανάστου: Ὁπου βασιλεύει ἡ χάρις ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	302
Ἐντυπώσεις μετανάστου: Ὁπου βασιλεύει ἡ χάρις ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	305

ΙΟΥΝΙΟΣ — ΙΟΥΛΙΟΣ

Ἡρώων τοῦ Ἀγῶνος ὑπὸ Α. Βικέλα	321
Ἀνέλιξις καὶ χαρακτὴρ ὑπὸ Ραδαμάνθους (τέλος)	326
Ἡ μελισσοκομία ἐν Ἀγγλίᾳ μετάφρ. Α. Υαροῦ	342
Ὁδηγὸς τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ὑπὸ Α. Φουρτβάιγγλερ κατὰ μεταφρ. Γ. Σωτηριάδου (τέλος)	349
Τὸ Φυλακτὸν διήγημα Φραγκίσκου Κοππὲ (μετάφρ. Χ.)	370
Α. Βικέλας	384

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ — ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Νικολάου Γύξη ὑπὸ Α. Κακλαμάνου	385
Ἡ ὁρροθεραπεία ὑπὸ Θ. Χ. Φλωρᾶ	398
Ἐντυπώσεις μετανάστου: Τὰ τέκνα τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	407
Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ Δημ. Ι. Α. Δρόσου	413
Δημήτριος Βικέλας (μετάφρ. Α.)	429
Τὸ ἡθικὸν θάρος διήγημα Ἐρν. Λεγουβὲ (μετάφρ. Χ.)	433

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

	Σελ.
Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ (μετάφρασις) 1832—1835	449
Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὑπὸ Δημ. Γ. Δ. Λρόσου (τέλος)	459
Ἡ πρώτη ἐν Βενετίᾳ ἑλληνικὴ τυπογραφία 1499—1899 ὑπὸ Κ. Σάθα	470
Ἡ ὁργάνωσις τῆς ἐπιστήμης ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ Κ. Ἀμάντου	486
Ἡ διῶρυξ τοῦ Παναμᾶ (μετάφρασις)	492
Αἱ λευκαὶ τρίχες, διήγημα Μάξ Νορδάου (μετάφρ. Χ.)	499

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Ὁ τάφος τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ ὑπὸ Σ. Κ. Σακελλαροπούλου καθηγητοῦ	513
Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ (μετάφρασις. Συνέχεια) 1832—1835	523
Ἡ διῶρυξ τοῦ Παναμᾶ (μετάφρασις Ω. Τέλος)	533
Ἐντυπώσεις μετανάστου : Ἡ βασιλεία τῆς ζαχάρεως ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	544
Ἡ γλῶσσα τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ Διονυσίου Λυγίτσα ὀφθαλμιάτρου	553
Ὁ θηριοδαμαστής διήγημα Ἀγγλικόν (μετάφρασις Χ.)	561

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Ἡ κατάκτησις τοῦ ἀέρος ὑπὸ Χ. Ἀνρίου	577
Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Βαυαροῦ ἀξιωματικοῦ (μετάφρασις. Τέλος) 1832—1835	586
Ἡ γλῶσσα τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ Δ. Λυγίτσα ὀφθαλμιάτρου (τέλος)	593
Ἐντυπώσεις μετανάστου : Σκηναὶ τοῦ δάσους ὑπὸ Ρ. Δημητριάδου	604
Δύο προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις ὑπὸ Γεωργίου Σωτηριάδου	612
Φρειδερίκος Ἐσμαρχ ὑπὸ Θ. Χ. Φλωρᾶ	617
Ἡμέραι πένθους ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων Δ. Βικέλα	623

Χρονικά Σελ. 60, 119, 187, 248, 315, 378, 440, 506, 570, 633.

Ἀναγνωστήριον : Ἐννα περιοδικά. — Ἑλληνικά περιοδικά. — Βιβλιοκρισίαι Σελ. 61, 124, 189, 250, 317, 381, 443, 509, 574, 635.

Μικραὶ ἀνακοινώσεις : «Τὸ ὀξύγαλα τοῦ Πτωχοπροδρόμου» ὑπὸ Σ. Μενάρδου—«Τὸ λεξιλόγιον ἐκάστου ἀνθρώπου» ὑπὸ Σ. Δ. Ψαροῦ Σελ. 255.